

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirin Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille – projektissa toimineiden tukihenkilöiden kokemuksia sosiaalisesta tuesta

Sirpa Vähänikkilä

Pro gradu - tutkielma

Kevät 2012

Sosiaalityön koulutusohjelma

Lapin Yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirin Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille – projektissa toimineiden tukihenkilöiden kokemuksia sosiaalisesta tuesta

Tekijä: Sirpa Vähänikkilä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Licensiaatintyö__

Sivumäärä: 85

Vuosi: 2012

Tiivistelmä: Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Lapin piirin Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille (TULA)- projektissa toimivien tukihenkilöiden kokemuksia vapaaehtoisuuttamisesta, toiminnassa saadusta sosiaalisesta tuesta ja tuen merkityksestä heidän toimintaansa. Tutkimuksessa tarkasteltu tukihenkilötoiminta on vapaaehtoistyötä, joka täydentää lastensuojelussa toimivien ammattityöntekijöiden työtä. Tukihenkilötoimintaa järjestetään lastensuojelulain lapsi- ja perhekohtaisena lastensuojeluna avohuollon tukitoimina tai ehkäisevänä lastensuojelutyön toimina.

Tutkimus on laadullinen. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla kymmenen MLL:n Lapin piirin TULA- projektissa toimivaa tukihenkilöä. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä haastattelun kertomuksellisuutta säilyttäen. Aineistosta etsittiin sosiaalisen tuen merkitys tukihenkilöille ja heidän vastaanottamansa ja tarvitsemansa sosiaalinen tuki. Sosiaalisen tuen lähteinä yksilöllisellä tuen tasolla olivat TULA-projektin työntekijät, tuettavat lapset ja nuoret sekä heidän perheensä ja kuntien sosiaalityöntekijät. Yhteisöllisen sosiaalisen tuen tasolla tuen lähteinä olivat edellä mainittujen lisäksi toiset tukihenkilöt eli vertaiset. Tuen muodot jaettiin konkreettiseen, emotionaaliseen, tiedolliseen, arvioivaan ja henkiseen sosiaaliseen tukeen.

Tutkimuksessa tukihenkilöt kokivat merkitykselliseksi sen, että he pystyivät toimimaan tukihenkilönä tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin. Tukihenkilöt nimesivät TULA – projektin projektityöntekijät tärkeimmäksi yksilöllisen sosiaalisen tuen lähteeksi. Projektityöntekijän tarjoama emotionaalinen tuki on ilmennyt tunnetukena, läsnä olevana kuunteluna, rohkaisuna ja myötäelämisenä. Tiedollinen tuki on ollut tietoa tukihenkilötoiminnan prosessin vaiheista, tukihenkilötoiminnan sisällöstä ja koulutusta tehtävään. Arvioiva ja henkinen sosiaalinen tuki ovat olleet läsnä tiedollisen ja emotionaalisen tuen rinnalla. Projektityöntekijät ovat toimineet tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän välillä välittäjänä. Tuettavat lapset ja nuoret sekä heidän perheensä ovat omalta osaltaan olleet tuen lähteinä tukihenkilölle.

Yhteisöllisen sosiaalisen tuen lähteinä tukihenkilöille ovat projektityöntekijän lisäksi olleet toiset tukihenkilöt. Peruskoulutuksessa tukihenkilöt ovat saaneet koulutusta ja perehdytystä tukihenkilötoiminnan sisällöllisiin kysymyksiin eri teemojen avulla. Järjestetyissä vertaistapaamisissa tukihenkilöillä ovat keskustelleet toisten tukihenkilöiden kanssa, ottaneet opikseen toisten kokemuksista ja saaneet toisiltaan erilaista näkökulmaa ja toisin toimimisen vaihtoehtoja. Vertaistapaamisten yhteydessä tukihenkilöille on järjestetty työnohjausta, jonka avulla on edistetty tukihenkilöiden persoonallista kasvua ja jaksamista tukihenkilönä.

Avainsanat: sosiaalinen tuki, vapaaehtoisuus, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_

(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
2 Näkökulmia vapaaehtoistoimintaan	5
2.1 Vapaaehtoistyön yhteiskunnalliset kehykset.....	5
2.2 Vapaaehtoistoiminta.....	10
2.3 Tukihenkilötoiminta lastensuojelutyön muotona	14
3 Sosiaalinen tuki vapaaehtoistoiminnassa.....	18
3.1 Sosiaalisen tuen määrittelyä.....	18
3.2 Sosiaalinen tuki vapaaehtoistoiminnassa.....	21
3.3 Sosiaalinen tuki tässä tutkimuksessa	27
4. Tutkimuksen toteutus	29
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys	29
4.2 Aineiston keruu.....	34
4.3 Tutkimusaineiston analyysi.....	39
5. Sosiaalinen tuki ja sen merkitys tukihenkilöille	43
5.1 Tavallinen ihminen tukihenkilönä	43
5.2 Yksilöllistä tukea kahdenkeskisessä kohtaamisessa	49
5.3 Vertaisuudesta yhteisöllistä tukea	61
5.4 Reunaehtoja ja sosiaalisen tuen tarvetta.....	68
6. Johtopäätökset	73
Lähteet	77
Liitteet.....	83

1 Johdanto

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Lapin piirin Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille (TULA)- projektissa toimivien tukihenkilöiden kokemuksia vapaaehtoisauttamisesta, toiminnassa saadusta sosiaalisesta tuesta ja tuen merkityksestä heidän toimintaansa. Kiinnostus tutkimaani aiheeseen juontaa juurensa työskentelystäni Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirin Perhetyön Uudet Portaat- projektissa, jossa tukihenkilötoimintaa järjestettiin Rovaniemellä. Teen tutkimukseni tilaustyönä MLL:n Lapin piirille.

Laajemman perspektiivin ja ponnistus pohjan tutkimukselleni tuo se tosiasia, että olen suurimman osan yli 20-vuotisesta sosiaalialan työstäni tehnyt järjestösektorilla. Minulle itselleni on merkityksellistä se, että olen elänyt ja tehnyt sosiaalialan töitä kolmen vuosikymmenen aikana. Olen ollut aitiopaikalla seuraamassa ja mukana, kun vapaaehtoistoiminta on muuttunut ja kehittynyt. Valmistuin diakoniksi 1980-luvun puolivälissä. Olin aluksi töissä sosiaalityöntekijänä kuurojenkodissa, jossa vapaaehtoistoimijat eivät olleet näkyvästi mukana toiminnassa. Seuraavaksi menin töihin seurakuntaan diakonia-työhön, jossa tehtäväni oli koordinoida, innostaa ja järjestää vapaaehtoistoimijoille mielekästä tekemistä. Seurakuntatyön jälkeen olin kaksi vuotta sosiaalitoimistossa 1980- ja 1990 luvun taitteessa juuri ennen yhteiskuntaamme ravisuttanutta lamaa. Julkisella sektorilla ei tuolloin vielä oltu kiinnostuneita vapaaehtoistoimijoista ja näiden tarjoamista resursseista, vaan luotettiin siihen, että ammatillisen työn avulla ihmisten asiat järjestyvät. Siirryin työskentelemään järjestösektorille 1990-luvun alussa ensin kuntoutusohjaajan työhön ja sen jälkeen alueellisen järjestön palvelukseen. Järjestötyössä vapaaehtoistyö on olennainen osa perustyötä. Minulla on kokemusta niin valtakunnallisista jäsenmäärältään mittavista järjestöistä kuten Suomen Punaisesta Rististä ja Mannerheimin Lastensuojeluliitosta kuin pienemmistä erityisryhmien järjestöistä kuten Näkövammaisten Keskusliitto ry:stä ja Suomen Kuurosokeat ry:stä. Viimeisimmät kokemukseni vapaaehtoistoiminnasta ovat omakohtaisia vapaaehtoisen sovittelijan kokemuksia rikos- ja riita-asioiden sovittelusta, jota koordinoi Rovalan Settlementti ry.

Kolmannen sektorin toimijoiden ja julkisen auttamistoiminnan yhteistyö, sen sujuminen tai sujumattomuus, on vuosien varrella aiheuttanut minulle voimakkaita tunnereaktioita, jopa tuskaantumista. Toisaalta työssä on ollut onnistumisen ja voimaantumisen kokemuksia, kun yhteistyö on ollut sujuvaa ja yhteinen ymmärrys eri osapuolten kesken on syntynyt. Olen vuosien aikana usein ihailnut ja ihmetellyt vapaaehtoisia, jotka jaksavat toimia auttajina haastavien ja vaativien ihmisten, asioiden ja tilanteiden keskellä. Olen myös pohtinut sitä, mikä antaa vapaaehtoistoimijalle voimavaroja, uskoa jatkaa tehtävässä ja innostaa solmimaan uusia vapaaehtoisen auttamisen suhteita vuodesta toiseen.

Yleinen vallitseva käsitys ja tutkimuksinkin todennettu on se, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin välinen kuilu on leventynyt ja hyvinvointierot perheiden välillä ovat kasvaneet. Edellä mainittu kehitys todentuu esimerkiksi lastensuojelussa. Lastensuojelun avohuollon tukitoimissa olevien asiakkuuksien määrä on kaksinkertaistunut vuosien 1996 -2006 välillä. Lastensuojelun asiakkuus on yhteiskunnallinen ilmiö ja kertoo vallitsevista arvoista. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla ja huoltajilla lastensuojelulain mukaan. Viranomaisten on tuettava vanhempia kasvatustehtävässä ja tarjottava apua perheille riittävän varhain. Heidän on myös ohjattava perhe lastensuojelun piiriin. Esimerkkinä voisi käyttää yksinhuoltajien perheiden tavallista suurempaa osuutta lastensuojelun asiakkaina. Asia on tutkimuksin selvitetty, mutta sillä ei ole ollut yhteiskuntapoliittisia seurauksia yksinhuoltajien asemaa parantavina konkreettisina tukitoimina. Ennemminkin keskusteluita on sävyttänyt moraalinen arvostelu ja syyllistäminen tukevien ja yhteisvastuuta korostavien kannanottojen sijaan. (Heino 2008, 10-14.)

Lapsipoliittisessa keskustelussa 2000- luvulle tultaessa tuli esille ajatus, että koko kylä voisi toimia lapsen kasvattajana. Koko kylä kasvattajana tarvitsee yhteisöllisenä vastuullisena tahona ympärilleen hyvin rakennettuja, lapsiperheille kohdennettuja ja toimivia palveluita. Palveluiden tulisi olla ketjutettuja, ettei tapahdu ikäviä väliinpuotoamisia ja palveluista osattomaksi jäämistä. (Bardy & Salmi & Heino 2001, 62.) YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja nykyisen lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan ehkäisevän lastensuojelun tulisi olla kaikkien lasten ja nuorten ulottuvilla. Vielä 1990-luvulla omina ja ystävieni hyvinä muistoina lapsiperheille tarkoitetuista palveluista on se, että saimme kunnallista kotiapua kotiin lapsen sairastuttua. Nyt tuollaiset palvelut ovat

muisto vain. Nykyään lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla ja heidän perheillään nähdään olevan vaikeita ongelmia ja puutteita, mutta ehkäisevän lastensuojelun tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta voisi olla palvelutarjontana kaikille lapsille ja heidän perheilleen. Tukihenkilötoiminta voi olla yksi tapa jäsentää ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa.

Vapaaehtoistoiminta elää yhteiskunnan muutosten mukana. Vapaaehtoisten kokemuksista ollaan nykyään kiinnostuneempia kuin aikaisemmin, heidän hyvinvoinnistaan halutaan pitää huolta, eikä vain ajatella heitä kustannuksia säästävänä palkattoman työn tekijöinä. Tänä päivänä julkinen sektori ja järjestöt ovat lähentyneet toisiaan, yhteistyötä tehdään eri tasoilla suunnitelmallisesti ja yksittäistä vapaaehtoistoimijaa ymmärtäen ja tukien. Järjestöjen ammatillisesti toimivat työntekijät ovat nykyään sillanrakentajina viranomaisten ja vapaaehtoistyötä tekevien kuntalaisten välillä.

Anne Birgitta Yeung (2002, 2004, 2008, 2010) on tutkinut suomalaisten osallistumista vapaaehtoistoimintaan viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Hän on kumonnut tutkimuksillaan väitteitä siitä, ettei vapaaehtoistyö kiinnostaisi suomalaisia. Postmodernin ajan hektisyys ja tilanteiden vaihtelevuus sekä yhteiskunnan moniarvoistuminen tuovat nykyajan vapaaehtoistoimintaan lisähaasteita ja vaatimuksia. Yeung (2002, 24) toteaa suomalaisten olevan edelleen aktiivista vapaaehtoistyöntekijäkansaa, sillä runsas kolmannes suomalaisista on mukana jonkinlaisessa vapaaehtoistyössä. Suosituin vapaaehtoistoiminnan alue on urheilu ja liikunta, jossa on mukana kolmannes vapaaehtoistoiminnassa mukana olevista henkilöistä. Lähes yhtä suosittua on tehdä vapaaehtoistyötä sosiaali- ja terveysalalla, siihen työhön osallistui 25 prosenttia tutkituista (Yeung 2002, 26).

Riitta Mykkänen-Hänninen (2007, 9) toteaa, että vapaaehtoistoimintaa toisen ihmisen auttamisenhaluna on ollut kaikkina aikoina kaikissa yhteiskunnissa jo vuosisatojen ajan. Vapaaehtoistoiminnasta ilmiönä on käytetty erilaisia käsitteitä kuten talkootyö, armeilisuus tai hyväntekeväisyystyö. Viimeisten vuosikymmenien aikana on alettu käyttää käsitteitä vapaaehtoisuus, vapaaehtoistyö ja vapaaehtoistoiminta. (Nylund 2000, 30–32; Yeung 2004, 52–54.) Käytän tässä tutkimuksessani näitä käsitteitä rinnakkain ajatuksenani se, että kysymyksessä on palkaton, vapaaehtoisesti toteutettu yleishyödyllinen toiminta (Nylund & Yeung 2005, 15).

Vapaaehtoistoiminnasta on Suomessa edellisen laman jälkeen eli 1990-luvun puolivälisistä lähtien käyty vilkasta keskustelua eri areenoilla kansalaisten, päättäjien ja sosiaalialan työntekijöiden kesken. Keskusteluissa on sivuttu erityisesti vapaaehtoisten ja ammattihenkilöiden välistä työn jakoa ja rooleja auttamisen kentällä. Päättäjät ovat olleet kiinnostuneita siitä, miten vapaaehtoistoiminnan avulla voitaisiin saada aikaan säästöä julkisten palveluiden kustannuksissa. Välillä on esitetty visioita myös siitä, mitä kaikkea toimintaa julkiselta sektorilta voisi siirtää kolmannen sektorin eli järjestöjen ja niissä toimivien vapaaehtoisten tehtäväksi. Kolmas sektori on ollut myös halukas vastaanotamaan julkiselta sektorilta mahdollisesti siirtyviä tai ylimääräisiä tehtäviä erityisesti palvelujen tuottamiseen liittyvissä seikoissa ja palvelutarjonnassa sosiaali- ja terveysalalla. Järjestöissä toimivien vapaaehtoistojen mielipiteet eivät ole kuitenkaan kovin laajasti olleet näissä keskusteluissa esillä. (Nylund & Yeung 2005, 13.)

Keskityn työssäni pohtimaan ja tuomaan esiin vapaaehtoisten omia kertomuksia sosiaalisesta tuesta ja sen merkityksestä tukihenkilölle. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. Tutkimusaineisto muodostuu kymmenen tukihenkilön haastattelusta, jotka olen analysoinut aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä pyrkien säilyttämään haastatteluiden kertomuksellisuuden ja todentunnun.

Tutkimukseni aluksi tarkastelen toisessa luvussa vapaaehtoistyön yhteiskunnallista kehitystä Suomessa ja kansalaisyhteiskuntaa vapaaehtoistyön mahdollistavana toimintaympäristönä sekä aktiivista kansalaista vapaaehtoistojena. Määrittelen sen jälkeen vapaaehtoistyötä käsitteenä, esittelen vapaaehtoisen auttamisen muotoja sosiaalialalla päätyen lastensuojelutyön alla olevaan tukihenkilötoimintaan. Kolmannessa luvussa määrittelen aluksi sosiaalisen tuen käsitettä, sen jälkeen pohdin sosiaalisen tuen ilmenemistä vapaaehtoisauttamisessa. Luvun loppuksi kerron, miten sosiaalinen tuki tässä tutkimuksessa ilmenee. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimukseni toteutuksen kaaren ja viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Kuudennessa luvussa esitän johtopäätökseni.

2 Näkökulmia vapaaehtoistoimintaan

2.1 Vapaaehtoistyön yhteiskunnalliset kehykset

Suomalainen yhteiskuntapolitiikka on ollut pitkään valtio- ja julkishallintokeskeistä. Huipentumansa tämä perinne sai, kun hyvinvointivaltiota rakennettiin voimakkaasti 1970- ja 1980-luvuilla. Valtio määritteli palvelut, joita kansalaiset voivat saada julkisen sektorin tuottamana. Palvelujen tuottaminen määrättiin lainsäädännön avulla kunnille. Näin luotiin suhteellisen nopeasti maanlaajuinen kaikkia kansalaisia koskettava hyvinvointipalvelujärjestelmä. 1980-luvulla valtion tiukkaa ohjauspolitiikkaa vastaan alettiin kunnissa kapinoida ja toivoa toisenlaista hallintatapaa. Valtio uudistikin valtionosuusjärjestelmää 1990-luvun alkupuolella, ja kunnissa käynnistyi oma palveluntuotanto. Palvelujärjestelmän toimivuus perustui julkisen sektorin toimintavalmiuteen, vapaaehtoissektori oli vielä tuolloin toissijainen toimija. Kuntalakeja uudistettiin samanaikaisesti valtionosuusjärjestelmän uudistamisen kanssa. Uudistuksilla pyrittiin vahvistamaan kuntien itsehallintoa. Kunnissa kehitettiin ja ohjattiin paikallista kehitystä sekä lisättiin kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia. (Möttönen 2005, 31- 33; 37–39.) Pekonen (1995, 83) toteaa, että julkisen tulee antautua dialogiin oikeiden ihmisten kanssa oikeista asioista. Virkamiesten olisi hyvä lähentyä kuntalaisia ja luoda yhteyksiä heihin arjen tasolla. Virkamiehiltä voidaan edellyttää tai odottaa käytännöllistä viisautta byrokraattisen argumentoinnin asemesta.

Suomessa niin sanottuna hyvinvointivaltion kulta-aikana 1970-luvulla ja sen jälkeen aina 1980-luvun lopulla alkaneeseen lamaan asti yksittäinen kansalainen oli tottunut ajattelemaan, että maksamalla veroja hän takaa itselleen luotettavan ja turvallisen sosiaalisen hyvinvoinnin. Pohjoismaisen hyvinvoinnin perustana oli ollut luottamus valtioon ja sen lupaus myöntää palveluita ja turvata kansalaisen elämää. Valtiolle ei tarvinnut olla kiitollisuudenvelassa tai mielistellä eikä nöyristellä saadakseen palveluita. (Koskiahho 2001, 22.)

Taloudellinen lama ajoittui samaan aikaan valtiosuus- ja kuntalakiuudistusten kanssa. 1990-luvulla laman myötä järjestöjen asema muuttui. Hyvinvointivaltion sijasta otettiin käyttöön nimitys hyvinvointiyhteiskunta, jonka palvelutuottajia saattoivat olla muutkin toimijat kuin valtio. Laman keskellä taloudellisten seikkojen painottaminen sai ylivallan laadun ja yksilöllisyyden kustannuksella. Ihmisten terveydentila ja sosiaaliset ongelmat eivät kuitenkaan taivu suoraan rahalla tai säästöillä mitattavaksi. Ihmisten elämässä köyhyys alkoi näkyä toimeentulovaikeuksina ja ylivelkaantumisena. Leipäjonot ilmesivät katukuvaan, lasten ja nuorten pahoinvointi lisääntyi ja lasten vanhemmat alkoivat uupua vaikeuksiensa alla. Julkinen sektori ei kyennyt vastaamaan esiin nousseisiin palvelutarpeisiin, vaan pyysi apua ja tukea järjestöiltä ja kansalaisliikkeiltä. (Niemelä 2005, 18–19.)

Möttösen (2005, 47) mukaan yhdenmukaisen, valtionohjaukseen perustuvan hyvinvointipolitiikan aika oli 2000-luvulle tultaessa ohi. Petri Kinnunen (2003,1) tuo esille sosiaalisen vastuun käsitteen, jolla hän tarkoittaa sellaista yhteiskunnallista toimintaa, joka paneutuu ihmisten hyvinvointiin. Hänen mukaansa yhteiskunnallisiin epäkohtiin reagoivat ensimmäiseksi yksittäiset ihmiset, sen jälkeen ne järjestöt, joissa nämä ihmiset toimivat ja viimeisenä julkinen hallinto. Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (2003, 278) toteavat, että sosiaalinen vastuu toisista ihmisistä on edelleen ajankohtainen, mutta yhteisöllisyyden toteuttamiseen tarvitaan muuttuvia muotoja ja keinoja. 2000-luvulla hyvinvointiyhteiskunta perustuu moniasiantuntijuuteen ja monitoimijuuteen. Julkinen, yksityinen ja järjestösektori ovat sen toimijoita yhteisine tavoitteineen ja päämäärineen. Tärkeää on, että tavoitteiden asettamisen lisäksi huolehditaan niiden toteuttamisesta ja toimintaan sitoutumisesta. On muistettava myös jakaa tehtävät ja varmentaa yhdessä, kenen vastuulla toteuttaminen on.

Julkisella sektorilla on siirrytty painottamaan paikallisen tason merkitystä ja korostettu järjestelmän mahdollisuutta toimia paikallisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Kansalaiset ja heidän edustamansa järjestöt on tuotu esiin keskustelussa olennaisiksi pluralistisen hyvinvointiyhteiskunnan toimijoiksi. Vapaaehtoistyölle on tullut hyvinvointipolitiikassa enemmän näkyvyyttä ja vapaaehtoistoiminnan tarve tunnustetaan. (Möttönen 2005, 47.)

Niemelä (2003, 5) toteaa, että tulevaisuus on sosiaali- ja terveydenhuollossa niiden varassa, jotka pystyvät tarjoamaan ihmisille merkityksiä ja tuottamaan sisältöä ihmisten elämään. Kolmas sektori on julkisen ja yksityisen sektorin kumppanina merkityksellinen toimija juuri merkitysten ja elämysten tuottajana. Omankin kokemuksen mukaan vapaaehtoisjärjestöjen uudeksi tehtäväksi on avautunut välittäjänä toimiminen julkiselta sektorilta yksittäiselle kuntalaiselle päin esimerkiksi suunniteltaessa pienten lasten perheille tarpeellisia palveluita. Vastavuoroisesti järjestöt välittävät kuntalaisen mielipiteen julkiselle sektorille esimerkiksi vammaisille henkilöille järjestettävien vapaa-ajan liikuntapalvelujen suhteen.

Vapaaehtoistoimintaa ei voi tarkastella irrallaan yhteiskunnan kehityksestä. Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset heijastuvat suoraan tai välillisesti siihen, millainen rooli vapaaehtoistoiminnalle annetaan tai minkälaisen roolin se ottaa yhteiskunnassa. Vapaaehtoistoiminta voidaan nähdä sosiaali- ja terveydenhuollon alueella muutoksen airuena sosiaalipolitiikassa tai ammatillisen auttamisen seurailijana ja myötäilijänä. Toisaalta sille on asetettu odotuksia julkisen toiminnan paikkaajana ja palvelun tuottajana. Myönteisen näkemyksen mukaan vapaaehtoistoiminta voi olla aktiivinen toimija muuttamassa kulttuuriamme, toimintatapojamme ja sitä kautta koko yhteiskuntaa. (Nylund & Yeung 2005, 26.) Tutkimukseni kunnissa on näkemykseni mukaan hyvin erilaisia suhtautumistapoja vapaaehtoistoimintaan. Kaupungeissa järjestötoimijoita on useita ja silloin myös yhteistyökumppaneiden löytäminen esimerkiksi sosiaalipalvelujen tarjoajina on helpompaa. Pienemmissä kunnissa vapaaehtoistoimijoita on vähän, eikä silloin ole valinnan varaa. Riippuu kuntien virkamiehistä ja luottamushenkilöistä nähdäänkö vapaaehtoistoiminta kunnalle voimavarana vai vähäpätöisenä puuhasteluna vai peräti uhkana.

Vapaaehtoistoiminta on ollut viime vuosikymmeninä kasvussa ja yleisen kiinnostuksen kohteena koko Euroopassa. Kiinnostusta lisää erityisesti vapaaehtoistoiminnan tila tai paikka yhteiskunnan muutoksen ja suuntauksien seuraajana, mutta myös itse suunnan näyttäjänä. (ks. Yeung & Nylund 2005, 13.) Vuosi 2001 oli Yhdistyneiden kansakuntien vapaaehtoistoiminnan teemavuosi, jonka tarkoituksena oli nostaa vapaaehtoistoiminnan arvostusta ja tunnettuutta. Lontoolaisen vapaaehtoistyönkeskuksen johtaja Justin Davis Smith (2001, 20–21) totesi kaikkien mukana olevien tahojen olevan yhtä mieltä siitä, että vapaaehtoistoiminta on hyväksi yhteisöille ja yhteiskunnille. Smithin mukaan va-

vapaaehtoistoiminta ilmenee yhteiskunnassa ihmisten keskinäisenä tukena, oma-apuryhminä tai vertaistukena. Se voi olla filantropiaa ja toisten palvelemista tai osallistumista ja osallisuutta. Toiminta voi olla asioiden ajamista ja kampanjointia tärkeäksi katsomiensa asioiden puolesta. Euroopan parlamentin vuoden 2007 mietinnössä (Mietintö vapaaehtoistyön roolista taloudellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämiseksi 2007) todetaan, että vapaaehtoistyö osallistaa kansalaisia ja on avainasemassa kansalaisyhteiskunnan ja demokratian edistämiseksi. Euroopan unioni nimesi vuoden 2011 Aktiivista kansalaisuutta edistävän vapaaehtoistyön Euroopan teemavuodeksi.

Vapaaehtoistoiminta toteutuu aina jossakin kontekstissa. Toiminnan toteutumisen muotona voi olla auttaminen yksilön lähipiirissä tai osana laajempaa yhteisöä tai globaalia avuntarvetta, esimerkiksi apuna maanjäristyksen uhreille. Ymmärrystä vapaaehtoistoiminnan luonteesta voi hakea kansalaisyhteiskunta -käsitteen avulla. Kansalaisyhteiskunta on kokoava käsite, joka sisältää kolmannen sektorin, vapaaehtoistoiminnan ja niin sanotut sosiaaliset liikkeet. Kansalaisyhteiskunta -käsite on syntynyt vastakohtaksi julkisen sektorin ja taloudellisen toiminnan edellyttämälle yhteiskunnalliselle toiminnalle. Toteutuakseen kansalaisyhteiskunta tarvitsee aktiivisia ja toimivia kansalaisia, joiden toiminta on epävirallista ja jota kautta mahdollistuu vapaa kansalaistoiminta. Kansalaistoiminta voidaan nähdä toimintana, jota kansalaiset pitävät itselleen tärkeänä ja jonka puolesta he ovat valmiita luopumaan jostakin tai nousemaan vastustamaan epäkohtia. Kansalaistoiminta käsitteenä tarkoittaa sitä, että kansalainen antaa työpanoksensa oman lähipiirinsä ulkopuolisille ihmisille tukemalla ja auttamalla heitä eri tavoin hyötymättä siitä taloudellisesti. Pelkästään jäsenmaksun maksamista jollekin järjestölle ilman aktiivista vapaaehtoisuutta kyseisessä järjestössä, ei voida sanoa kansalaistoiminnaksi. (Escola & Kurki 2001, 17; Harju 2003, 10.)

Oma kansalaistoimintani eri järjestöissä on ollut aktiivisen kansalaisen rooliin kasvamiseni edellytys. Olen toiminut erilaisissa ohjaamis- ja johtamistehtävissä kouluikäisenä ja nuorena. Aikuisiässä kiinnostuin kehitysmaiden auttamisesta ja yhteiskunnallisesta poliittisesta toiminnasta. Luonnon kunnioittaminen, kulutuksen vähentäminen ja tavaroitten kierrättäminen ovat tällä hetkellä ne asiat, joiden puolesta olen valmis tekemään työtä, valistamaan kansaeläjiäni ja nousemaan vaikka barrikadeille.

Demokratia tarvitsee toteutuakseen kansalaisyhteiskuntaa, tämän asian oivaltaminen oli tärkeää yhteiskunnallisen toiminnan kannalta. Kansalaisyhteiskuntaa ei tarvita vain talouden tueksi, vaan sillä on merkitystä yksittäiselle yhteiskunnan jäsenelle tämän perusoikeuksien ja osallistumisen kannalta. Toisaalta aktiivisen kansalaisen status tuo mukanaan kansalaiselle etujen lisäksi myös velvollisuuksia. (Niemelä 2005, 24.)

Vapaaehtoistyöllä on kansalaisyhteiskunnassa mahdollisuus saada keskeinen sija toiminoissa ja muuttaa yhteiskunnan palvelujen rakenteita. Vapaaehtoistoimijoiden pitää silloin olla tietoisia yhteiskunnan kehittämisen tarpeista ja yksittäisten ihmisten palvelujen vajeista. Järjestöillä pitäisi olla yleistä viisautta ymmärtää yhteiskunnan kehitystä ja toisaalta taitoa kuunnella yksittäistä jäsentä. (Ks. Koskiahho 2001, 38.)

Myös Lapissa kuten koko Pohjois-Suomessa todentuu globalisaation ja sen edellyttämän taloudellisen hyvinvoinnin edistämisen pyrkimys. Toisaalta vaaditaan tekoja vinnin ja kilpailun edistämiseksi, toisaalta paikallinen kehitys vaarantaa tämän kaiken, kun väestö ikääntyy ja aktiivi-ikäinen työväestö keskittyy taajamiin tai muuttaa seudulta kokonaan pois. Ikäihmisten palveluiden kehittämisen lisäksi täytyy kehittää myös lasten ja nuorten elinoloja turvaavia palveluita. Hyvinvoinnin kehittäminen on julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä, verkostoitumista kuntien alueita laajempiin palvelukokonaisuuksiin. (Pohjois-Suomen strategia 2011, 5). Strategiapuheet ovat oma lukunsa, ne näyttävät hienoilta paperilla, mutta niiden toteutuminen vaatii aikaa, tekijöitä ja taloudellisia resursseja. Lapissa erityisenä uhkakuvana on työikäisen väestön väheneminen ja väestön ikääntyminen muuta maata nopeammin. Laitinen ja Pohjola (2001, 188) peräänkuuluttavat kuntien vastuuta kuntalaisten hyvän elämän järjestämisessä. Heidän mukaansa vaarana on se, että vastuu toimeentulosta ja elämisen mahdollisuuksista siirretään entistä enemmän yksilölle itselleen. Kun kunnat menettävät entisestään työikäistä väestöään, ne joutuvat yhä ahtaammalle yrittäessään järjestää kuntalaisille palveluita.

Kansalaisten hyvinvoinnin edistämässä vapaaehtoistoiminnalla on tärkeä tehtävä ammattityön rinnalla. Ammatillinen ja vapaaehtoinen toiminta täydentävät ja tukevat toisiaan (Rönberg 1998, 19.) Vapaaehtoistoiminta toteutuu useimmiten kolmannen sektorin toimintana. Tieteellisenä käsitteenä termiä kolmas sektori on Voitto Helanderin (1998, 33) mukaan alettu käyttää vasta 1970-luvulla, jolloin kolmas sektori nousi esille julki-

sen sektorin ja markkinoiden rinnalle niin sanottuna toisin toimimisen areenana. Käsitteenä kolmas sektori on vakiintunut suomalaiseen yhteiskuntaan vasta 1990-luvun puolivälissä. Akateemista tutkimusta kolmannen sektorin toiminnasta on Euroopassa alettu tehdä vakavammin 1990-luvun puolivälissä (Suikkanen 1998, 42).

Helander (1998, 53 - 55) luonnehtii kolmatta sektoria rakenteellis-operationaalisen määritelmän mukaan viiden eri kriteerin avulla. Ne ovat rakenteellisuus, yksityisyys, voittoa tavoittelematon jakaminen, itsehallinnollisuus ja vapaaehtoisuus. Rakenteellisuudella tarkoitetaan sitä, että yksikön tulee olla institutionalisoitunut eli sillä tulee olla säännöt, joissa määritellään yksikön jäsenyyden ehdot, sen johtamistavat ja toiminnallista jatkuvuutta koskevat perusteet. Esimerkiksi rekisteröimätön yhdistys täyttää rakenteellisuuden kriteerit, mutta neljäs sektori eli yksityiset kotitaloudet jäävät sen ulkopuolelle. Yksityisyys kolmannen sektorin määrittelyssä piirtää rajaa julkisen sektorin kanssa. Yhteistyötä julkisen sektorin kanssa tehdään, mutta yksikköjä ei hallinnoi julkisen viranomaisen asettama johtokunta tai hallitus. Voittoa tavoittelematon jakaminen tarkoittaa kolmannen sektorin toiminnoissa sitä, ettei toiminnalla hankittua voittoa anneta omistajille tai johtajille, vaan se käytetään ja suunnataan yksikön perustoimintaan. Itsehallinnollisuus korostaa riippumattomuutta julkisesta hallinnosta, toimijoilla on omat toimintasääntönsä ja menettelytapansa. Vapaaehtoisuus tarkoittaa toiminnan vapaaehtoisuuteen perustuvaa luonnetta, esimerkiksi osallistumisen ja jäsenyyden vapaaehtoisuutta.

2.2 Vapaaehtoistoiminta

Yeung (2002, 16–17) toteaa, että vapaaehtoistoimintaa on mahdoton määritellä yksiselitteisesti ja käsitteellistää sen joustavuuden ja määrittelyä pakenevan luonteen takia. Hänen mukaansa kansalaiset näkevät vapaaehtoistoiminnan moniulotteisena ja vapaaehtoistyötä organisoivien järjestöjen kannalta positiivisena ja toimintaan mukaan kutsuvana. Vapaaehtoistoiminta yhdistyy mielikuviin hyväntekeväisyydestä, auttamisesta ja palkattomuudesta. Louis A. Penner (2004, 646) täydentää vapaaehtoistyön käsitteellistä ymmärrystä painottamalla vapaaehtoistoiminnan merkitystä tekijöilleen suunnitelmallisena ja pitkäkestoisena toimintana.

Eskola ja Kurki (2001, 16) määrittelevät vapaaehtoistyön olevan osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkilön ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivina on ajatus siitä, että hän voi auttaa toista ihmistä ja oppia itse jotain tärkeää. Koskiahon (2001, 16) tarkentaa käsitteiden eroa ja toteaa, että vapaaehtoistyö tarkoittaa yksilön tai ryhmän palkatta tekemää konkreettista työtä vapaaehtoisesti. Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan palkkatyönä vapaaehtoistyötä koordinoivien ja ohjaavien järjestöjen toimintaa vapaaehtoisten välittäjinä ja kohtauttajina apua tarvitsevien ihmisten kanssa. Järjestöissä on vapaaehtoistoiminnan ohjaamista ja koordinoimista varten palkattu erikseen henkilökuntaa tai heidät on työllistetty vapaaehtoistoimijoiden joukosta.

Tällä hetkellä elämme vahvasti projektien maailmassa. Järjestöissä on erityisesti Raha-automatyyhdistyksen tuella panostettu vapaaehtoistoiminnan ohjaamiseen ja vapaaehtoisten tukemiseen palkkaamalla heitä varten työntekijöitä. Kokemukseni mukaan hyvinvointityötä edistävässä järjestöissä on Lapissa onnistuttu tässä hyvin. Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen yhteydessä, osana sen toimintoja on Lapin sosiaali- ja terveyshuoltoyhdistyksen projektina kehitetty järjestötoiminnan rakennetta päämääränä lisätä kansalaisten hyvinvointia ja osallisuutta. Keskeistä on ollut järjestöjen keskinäisen verkoston vahvistaminen ja sitä kautta järjestöissä toimivien vapaaehtoisten tasavertaisen ja aktiivisen osallistumisen lisääminen. Lappilainen kansalaisyhteiskunta on vahvistunut näiden toimien seurauksena. (Lapin järjestötoiminnan kehittämisen rakenne.) Hankkeella on internet-sivut, joiden kautta voi hakea tietoa yksittäisestä järjestöstä tai kysyä tietoa jostakin järjestötoimintaan liittyvästä asiasta. Sivuilla on myös tietoa järjestettävistä tapahtumista ja arkistoituna menneitä tapahtumia. (Järjestöpankki.)

Postmodernin ajan ongelmaksi on nähty yhteiskunnan moniarvoisuuden lisääntyminen ja sen myötä perinteisen yhteisöllisyyden katoaminen ihmisten elämästä. Elämisen tahti on muuttunut kiivaammaksi ja lyhytjännitteisemmäksi. Ihmissuhteetkin ovat muuttuneet kevyemmiksi, lyhytaikaisemmiksi ja pinnallisemmiksi. (ks. esim. Kemppainen 2006; Mutka 1998.) Yeung (2002, 66) näkee vapaaehtoistoiminnassa mahdollisuuden päästä yhteisöllisyyden piiriin. Toiminnassa mukana oleva voi kokea osallisuutta ja saada toiminnan avulla elämänsä uutta ja erilaista sisältöä. Vapaaehtoinen voi oppia toiminnas-

sa mukana ollessaan tärkeitä sosiaalisia taitoja ja saada valmiuksia ratkaista eteen tulevia vaikeuksia. (vrt. Siisiäinen 1990,118; Harju 2001, 36.)

Ihmiselle on luonteenomaista halu auttaa ja tukea toista ihmistä, lähimmäistään. Vapaaehtoistyössä merkityksellistä sen tekijälle on sen vastavuoroisuus: antaessaan toiselle jotakin, saa myös itse. (Mykkänen-Hänninen 2007, 9.) Vapaaehtoistoiminnan tehtävä on Lehtisen (1997, 19) mukaan lisätä ihmisten välistä vuorovaikutusta ja edistää ihmisten omaehtoista osallistumista. Vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan vaikuttaa yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon niin, että palveluita kehitetään ja palvelutarjontaa monipuolistetaan vastaamaan paremmin yksittäisen ihmisen tarpeita. Vapaaehtoistoiminnassa mukana oleva haluaa edistää paremman yhteiskunnan muotoutumista ja mahdollisesti muuttaa olemassa olevaa todellisuutta (Hokkanen 2003, 65).

Vapaaehtoistointaan kuuluu tiettyjä yleisiä periaatteita, jotka ohjaavat ja määrittävät toimintaa ja tekevät toiminnasta ulospäin uskottavan. Ensimmäisenä periaatteena voidaan pitää sitä, että vapaaehtoistyöntekijät ovat mukana toiminnassa vapaaehtoisesti, ilman pakkoa ja täysivaltaisina henkilöinä. Toinen periaate on palkattomuus. Yleisenä käytäntönä on kuitenkin se, että vapaaehtoiselle korvataan toiminnasta aiheutuneita kuluja, kuten kustannuksia matkalipuista tai muista vapaaehtoistyöhön olennaisesti liittyvistä menoista. Vaikka vapaaehtoisille ei makseta palkkaa, tarvitaan toiminnan sujumisen turvaamiseen ja vapaaehtoisten tukemiseen rahaa. Palkattomuuteen liittyy painotus siitä, ettei vapaaehtoistoiminnalla tavoitella voittoa. Kolmas periaate korostaa sitä, että vapaaehtoistyötä tehdään ns. tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin. Vapaaehtoistyötä tekevä käyttää toiminnassaan omaa persoonaansa ja elämäkokemustaan hyödyksi ja tueksi autettavalleen. Vapaaehtoistyössä noudatetaan yleensä vapaaehtoistoiminnan eettisiä periaatteita. Vapaaehtoistyö ei voi koskaan korvata ammattityötä, vaan se voi olla ammattilaisten tukena ihmisten elämässä myötä elävänä ja tukevana. (Lehtinen 1997, 20; Mykkänen-Hänninen 2007, 9.)

Lehtinen (1997, 17) luonnehtii vapaaehtoistointaa sosiaali- ja terveysaloilla prosessiksi, jossa ihmiset alkavat yhdessä muuttaa elämänlaatuaan paremmaksi ja ryhtyvät yhdessä voittamaan vaikeuksiaan. Vapaaehtoistyö sijoittuu yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä julkisen ammattiavun ja henkilökohtaisen avun väliin (Lehtinen, 1997, 6). Vapaaehtoistointia nähdään sosiaali- ja terveystoimessa toimijana, joka on vaitiolovelvol-

linen, puolueeton ja vastuullinen toimissaan. Vapaaehtoistoimija nähdään myös kumppanina ammattilaisen rinnalla erityisesti vapaaehtoistoimintaa organisoivissa järjestöissä (Pessi & Oravasaari 2010.) Kumppanuusajattelu on 2000-luvulla muutenkin tullut sosiaalityön asiakastyöhön mukaan, kun tavoitellaan asiakaslähtöistä, asiakkaan subjektina huomioivaa työskulttuuria. Asiakas on sosiaalityöntekijän rinnalla kumppanina kehittämässä ja osallisena omissa asioissaan ja prosessissaan, eikä hän enää ole passiivinen toimenpiteiden kohde. (Pohjola 2010, 19; 56–60.)

Vapaaehtoiselta auttajalta ei odoteta ammatilliseen koulutukseen perustuvaa pätevyyttä, eikä hänen odoteta tekevän asiakkaan tilanteessa minkäänlaisia arvioiteja tai asiakkaan elämäntilanteen muutokseen tähtääviä suunnitelmia. Vapaaehtoistojalle riittää kyky olla läsnä tilanteessa ihmisen rinnalla sekä halu auttaa ja tukea. Vapaaehtoistyöntekijää ei sido ammattiohjeistus samalla tavoin ammatillista auttajaa. Ainoastaan sosiaali- ja terveysalalla vapaaehtoistyöntekijällä on vaitiolovelvollisuus. Salassapidon lisäksi vapaaehtoistyöntekijä sitoutuu noudattamaan sen organisaation vapaaehtoistyössä toimiville annettuja sääntöjä ja ohjeita. (Mykkänen- Hänninen 2007, 34.)

Vapaaehtoinen auttaminen sosiaali- ja terveysalalla on enemmän kuin pelkkää vapaaehtoistyötä. Toiminta on yksilöllisempää ja henkisesti kuormittavampaa kuin vapaaehtoistyö esimerkiksi liikunnan tai kädentaitojen harrastamisen piirissä. Toiminnassa kohdetaan ihmisen sairastuminen, vammautuminen tai elämän vaikeat tilanteet tuntemuksiin kasvoista kasvoihin, henkilökohtaisesti. Tilanteet ja tapahtumat tuettavan elämässä voivat näyttäytyä uhkina, haasteina tai mahdollisuuksina. Vapaaehtoisauttaja vahvistaa tuettavan arkielämää ja tämän selviytymistä siinä. Hän voi auttaa sosiaalisten suhteiden käynnistämässä, olla mukana rakentamassa tuettavan sosiaalisten suhteiden verkostoa ja edesauttaa verkoston vahvistumista. Vapaaehtoinen on mukana tuettavan elämässä vapaaehtoisesti, mutta tavoitteellisesti sitoutuneena tuettavan elämään tietyn ajanjakson kestäväksi ajaksi. (Lehtinen 1997, 50–51.)

Sosiaali- ja terveysalalla vapaaehtoistyötä tekevät myös sosiaali- tai terveysalalle ammatillisesti koulutetut. Osa heistä, varsinkin nuoremmat ja vähän työkokemusta omaavat näkevät vapaaehtoistyössä mahdollisuuden saada lisää asiantuntijuutta ja ammattitaitoa. Osalle vapaaehtoistyö tarjoaa työttömyyden ajaksi palkkatyötä korvaavan toiminnan. Jollekin vapaaehtoistyö tarjoaa mahdollisuuden rennompaan ja yksittäisiä ih-

misiä huomioon ottavampaan toimintatapaan kuin mitä työelämässä edellytetään. (Hokkanen (2003, 61.) Vapaaehtoistyön avulla voi harjoitella esimerkiksi vuorovaikutustaitoja ilman ammattilaisen roolia ja käyttää näitä hankittuja taitoja hyödyksi omassa työssä jatkossa (Sorri 2005, 129).

Ammattilaisille vapaaehtoistyö antaa mahdollisuuden auttaa yhtä ihmistä kerrallaan ja vaikka ystäväystyä tämän kanssa ilman ammatillista syyllisyyden tuntoa. Ammattilaiselta odotetaan tiettyä etäisyyttä asiakkaaseen tai potilaaseen ja samanaikaisesti asiakastyössä edellytetään kaikille tasa-arvoista palvelua ja kohtelua. Vapaaehtoistyössä ammattilainen voi myös käyttää esimerkiksi laulu- tai piirustustaitoaan vapaaehtoistyön toteuttamisen välineenä, mitä ammattityössä harvemmin voi tehdä. Vapaaehtoistyössä voi vahvistaa omia taitojaan, mutta myös kartuttaa näitä taitoja ja tietoja. Vapaaehtoistyössä ammatillisen koulutuksen saanut voi irrottautua byrokratiatyöstä ja viranomaisroolista. Hän voi antautua nauttimaan siitä olotilasta, jonka saa kun asettautuu toisen ihmisen ”palvelukseen”, lähelle tätä, ihmisenä ihmiselle.

Vapaaehtoistyö on juuri vapaaehtoisuutensa takia haavoittuvaista. Vapaaehtoistyöntekijän osallistuminen toimintaan on vapaaehtoista, mutta myös siitä pois jääminen on vapaaehtoista. Julkisen auttamisen tapaan vapaaehtoistyötä ei ole legitimisoitu, vaan sille on suotu vapaampi toteuttamisen tapa, esimerkiksi niin ettei toiminnasta pois haluavan tarvitse irtisanoa sopimusta tai hakeutua sairauslomalle. (Hokkanen 2003, 257.) Harjun (2003, 180) mukaan vapaaehtoisten varaan ei voi laskea toiminnan pitkäjänteisyyttä, luotettavuutta tai tasalaatuisuutta. Edellä mainitut seikat eivät voi olla keskeisiä vapaaehtoisten tekemässä vapaaehtoistyössä, koska vapaaehtoisen on voitava luottaa siihen, ettei hän ole palkkatyöläisen tapaan velvollinen mittauttamaan tekemisiään.

2.3 Tukihenkilötoiminta lastensuojelutyön muotona

Lastensuojelulain (Lastensuojelulaki 2007/417) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Nykyisessä laissa lastensuojelu määritellään laajasti niin, että sen

avulla edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia ja ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta. Ehkäisevän lastensuojelun avulla lapselle tai nuorelle ja heidän perheilleen tarjotaan apua ja tukea mahdollisimman varhain, jolloin ehkäistään ongelmien syntymistä tai pahenemista. Ehkäisevän työn toteuttamisessa on oma tärkeä tehtävänsä neuvolalla, päivähoidolla ja koululla.

Tukihenkilötoimintaa voidaan järjestää ammattityöntekijöiden tai vapaaehtoistyöntekijöiden avulla. Tässä tutkimuksessani tukihenkilötoiminta on vapaaehtoistyötä, joka täydentää lastensuojelussa toimivien ammattityöntekijöiden työtä. Tukihenkilötoimintaa järjestetään lastensuojelulain lapsi- ja perhekohtaisena lastensuojeluna avohuollon tukitoimina tai ehkäisevän lastensuojelutyön toimina. Tukihenkilötoiminnassa tuettava ja tukihenkilö tapaavat lapsen tai nuoren omassa elinympäristössä yhteisen tekemisen tai harrastuksen merkeissä. Jos lapselle järjestetään avohuollon tukitoimena tukihenkilö, kirjataan se asiakassuunnitelmaan. Osapuolten kesken tehdään sopimus, johon kirjataan suunnitelma tukisuhteen tavoitteista, tapaamisten luonteesta ja tiiviyydestä ja tukisuhteen kestosta. Suunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan ja tukihenkilön tai –perheen kanssa ja se tarkistetaan sovituin määräajoin. Jos tukihenkilötoimintaa järjestetään ehkäisevän lastensuojelun palveluna, perhe ei tule lastensuojelun asiakkaaksi. Tukisuhteen osapuolet tekevät keskenään sopimuksen tukisuhteesta, mutta asiakkuutta ei tällöin kirjata avohuollon tukitoimiksi. (Tukihenkilöt ja tukiperheet osana lastensuojelun avohuoltoa.)

TULA- projektin tukihenkilötoiminnassa tukihenkilö ja tuettava lapsi tai nuori tapasivat useimmiten toisiaan tukihenkilön kodissa eivätkä tuettavan omassa ympäristössä. Perusteluina järjestelyille ovat olleet tuettavien ikä, pitkät välimatkat ja toisaalta harrastus- ja muiden aktiviteettien vähäisyys tuettavien omassa elinympäristössä. TULA- projektin tukihenkilöiden omissa lähiympäristöissä on ollut vaihtoehtoja tekemiselle pihapiirissä, kotieläimiä ja metsä lähellä. Lapin luonnon tarjoamat mahdollisuudet metsäretkineen ja kalastus- tai mönkijä ajelumahdollisuuksineen ovat olleet osa tukihenkilötoiminnan arkea.

Tukisuhde on vapaaehtoistoimintaa, joka perustuu lapsen tai nuoren sekä heidän vanhempiensa ja tukihenkilön sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteiseen sopimukseen. Tukisuhteessa lapsi tai nuori voi saada turvallisen kontaktin aikuiseen, joka antaa hänelle yksilöllistä aikuisen tukea ja läsnäoloa. Tukisuhteen alussa sovitaan toiminnalle

tavoitteet ja määrittellään toiminnan kesto. Tukihenkilötoiminta on maallikkoauttamista, jossa tukihenkilökoulutuksen käynyt tukihenkilö antaa aikaansa tukea tarvitsevalle lapselle tai nuorelle. Tukihenkilönä voi toimia sosiaali- tai terveysalan ammattikoulutuksen saanut henkilökin, mutta tukihenkilönä toimiessaan hän ei ole ammattiroolissaan, vaan vapaaehtoistyöntekijänä tavallisena ihmisenä. (Lehtinen 1997, 51-52; Utti 2008, 27 – 29.) Tukihenkilökursseja järjestävät eteläisemmässä Suomessa kunnat, Lapissa kursseja järjestävät etupäässä järjestöt, kuten tässä tutkimuksessa mukana oleva Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piiri.

Tukihenkilötoiminnassa kohdataan ihmisen sairastuminen, vammautuminen tai elämän vaikeat tilanteet tuntemuksineen kasvoista kasvoihin henkilökohtaisesti. Tilanteet ja tapahtumat tuettavan elämässä voivat näyttäytyä uhkina, haasteina tai mahdollisuuksina. Tarkoituksena on vahvistaa tuettavan arkielämää ja hänen selviytymistään siinä. Tukihenkilö on tuettavan elämässä auttamassa ja rakentamassa tämän sosiaalisten suhteiden verkostoa ja edesauttamassa tämän verkoston vahvistumista. Tukihenkilö on mukana vapaaehtoisesti, mutta sitoutuneena tuettavan elämään tietyn ajanjakson kestäväksi ajaksi. (Lehtinen 1997, 50-51.)

Tukihenkilöltä vapaaehtoistyöntekijänä odotetaan ja edellytetään tavallisen ihmisen tietoja ja taitoja, arkielämässä selviytymisen taitoja. Tukihenkilö on tuettavalle läsnä oleva aikuinen, jolla on aikaa ja halua keskittyä juuri tuettavan elämään. Arkielämän osaaminen ja maalaisjärki auttavat tukihenkilöä luomaan luottamuksellisen suhteen tuettavaan. Omalla esimerkillään hän voi olla mallina tuettavalleen tai tuettavilleen siinä, miten arkea siedetään ja eletään. (Lehtinen 1997; Korhonen 2005).

Tukihenkilötoiminta on vapaaehtoistoimintaa, jossa toiminnan haavoittuvuus on konkreettisesti läsnä tukihenkilöitä rekrytoitaessa. Lasten ja nuorten kanssa työsuhteessa työskentelevien velvoitteena on toimittaa työnantajalle rikosrekisteriote siitä, ettei hänellä ole meneillään tai aikaisemmin ollut nuoriin tai lapsiin kohdistuvaa rikollista toimintaa. Lasten ja nuorten kanssa vapaaehtoistoiminnan puitteissa työskenteleviltä rikosrekisteriotetta ei lain mukaan voi edellyttää, eikä vapaaehtoistoimija sitä pyytäessään saa oikeusrekisterikeskuksesta. Koska vapaaehtoistyöhön hakeutuvan motiiveja on vaikea selvittää eikä lainsäädännöllä ole asiaa autettu, on mahdollista, että vapaaehtoistyöhön hakeutuu sellaisia henkilöitä, joilla on jollakin tavalla menneisyydessä epäilyttäviä

tekoja lasten tai nuorten parissa tai että henkilöllä on halua toimia tai toteuttaa epänormaaleja toimintatapoja lasten ja nuorten kanssa.

3 Sosiaalinen tuki vapaaehtoistoiminnassa

3.1 Sosiaalisen tuen määrittelyä

Vapaaehtoistyötä tekevien tärkeimpänä motiivina on halu auttaa toisia ihmisiä (Yeung 2002, 32). Vapaaehtoinen auttaja tarvitsee voimavaroja ja tukea pystyäkseen toimimaan vapaaehtoisena. Sosiaalinen tuki tarjoaa mahdollisuuden ylläpitää auttamisen voimavaroja. Arkielämän kielenkäytössä sosiaalinen tuki on ymmärrettävä ilmaisu, mutta sen käsitteellinen määrittely on haastavaa. Leena Peltonen (1994, 153) toteaa, että sosiaalinen tuki käsitteenä on monimuotoinen ulottuvuuksiltaan ja tasoiltaan. Anne Walden (2006, 55) painottaa sosiaalisen tuen käsitteen määrittelyn vaikeutta erilaisten lähestymistapojen ja sisällöllisten painotuksen vuoksi. Anna Metteri ja Tuula Haukka-Wacklin (2004, 55) toteavat määrittelyvaikeuden johtuvan osaltaan siitä, että sosiaalisen tuen yhteydessä on olemassa vahva ihmisen henkilökohtaisen kokemuksellisuuden ulottuvuus, jota on vaikea saada taipumaan olemassa olevien mittareiden alle.

Sosiaalisen tuen tutkimuksen uranuurtajina voidaan pitää epidemiologeja John Casselia ja Sidney Cobbia, jotka molemmat julkaisivat vuonna 1976 artikkelinsa sosiaalisesta tuesta ja sen suhteesta ihmisen koettuun terveyteen ja elämässä ilmeneviin stressitekijöihin. Cassel (1976) määritteli niitä verkostoja ja lähteitä, joiden avulla ihminen saa sosiaalista tukea. Lähimpänä ja merkityksellisimpänä sosiaalisen tuen antajana hän näkee perheen ja lähiympäristön henkilöiden edustaman primaaritason. Ystävien ja työtoverien tarjoama sosiaalinen tuki on toisella eli sekundaaritasolla. Kolmannella ja samalla yksilöstä kaukaisimpana vaikuttavat tertiaalitasolla viranomaiset julkisen ja yksityisen palvelujen tuottajien rinnalla.

Waldén (2006, 55) tutki vanhempia, joiden lapsella on jokin neurologinen sairaus. Hän jaottelee sosiaalisen tuen kolmeen tukijärjestelmään ihmisen elämässä. Ensimmäinen järjestelmä on virallinen tukijärjestelmä, johon sisällytetään yhteiskunnan tarjoamat palvelut. Toisena on puolivirallinen tukijärjestelmä, jonka tarjoajina ovat järjestöt ja

niiden vapaaehtoistoiminta. Kolmantena on epävirallinen tukijärjestelmä, johon kuuluu henkilön lähipiiri sukulaiset, ystävät ja naapurit.

Cobbin (1976, 301–302) mukaan sosiaalinen tuki tulee nähdä vastavuoroisena kahden henkilön välisenä informaationa, jonka avulla ihminen eri elämän vaiheissaan oppii kestämään kriisitilanteita ja sopeutumaan muutokseen. Cobb määrittelee sosiaalisen tuen muodoiltaan yksilöllisenä ja yhteisöllisenä tukena. Ihmisen yksilöllistä subjektiivista kokemusta ja tunnetta siitä, että hän on hyväksytty, rakastettu ja tarpeellinen Cobb kutsuu emotionaaliseksi tueksi. Toista yksilöllistä sosiaalisen tuen muotoa hän nimittää arvostavaksi tueksi. Tuki mahdollistuu siinä kokemuksessa, jonka ihminen saa tuntiesseen, että häntä arvostetaan ja häneen luotetaan. Sosiaalisen tuen yhteisöllisenä muotona Cobb näkee ihmisen tietoisuuden ja kokemuksen yhteisön jäsenyydestä. Yhteisössä jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, saavat tukea toinen toisiltaan ja tulevat tietoisiksi itseään ja toisiaan yhteisössä koskevista sitoumuksista. Cobbin näkemyksessä sosiaalinen tuki painottuu ihmisen elämän vaiheissa eri tavalla, hän näkee sosiaalisen tuen tarpeen olevan ihmiselle tärkeä koko ihmisen elämänkaaren ajan alkaen ennen syntymää ja päättyen ihmisen kuolemaan.

James House (1981, 23, 25–26) laajensi sosiaalisen tuen muotoja moniulotteisemmaksi Cobbin näkemykseen verrattuna. Hän sisällytti Cobbin käsitteet emotionaalisesta ja arvostustuesta emotionaaliseen sosiaaliseen tukeen. Emotionaalinen tuki sisältää ihmisen kokeman empatian, toisista ihmisistä huolehtimisen, rakastamisen ja luottamuksen ja niiden jakamisen ja vastaanottamisen. Toisena tuen muotona on instrumentaalinen tuki, joka on käytännössä toteutuvaa, mahdollisesti konkreettisesti annettua apua. Kolmantena sosiaalisen tuen muotona on tiedollinen tuki, joka on ohjausta, neuvontaa tai harjoitusta. Tuen avulla tuen vastaanottaja saa välillistä tukea, jonka avulla hän voi ratkoa ongelmia tai pulmallisia tilanteita. Neljäntenä sosiaalisen tuen muotona on arvioiva tuki, jonka avulla mahdollistuu ihmisen itsensä tai toisten henkilöiden toiminnan arviointi. Kumpusalo (1991, 14) tuo sosiaalisen tuen muotoihin lisäksi vielä viidentenä henkisen tuen aatteen, uskonnon tai filosofian muodossa. Kumpusalo laajentaa instrumentaalisen tuen käsitettä konkreettisen auttamisen lisäksi aineelliseksi, tavaran tai rahan muodossa.

Uchino (2009, 236–237) ja Sarason & Sarason (1985, 39) erottelevat sosiaalisessa tuessa saatavilla olevan eli havaitun tuen ja vastaanotetun eli saadun tuen. Saatavilla oleva

tuki on sellaista tukea, jota on tarjolla, mikäli yksilö sattuu sitä tarvitsemaan. Tukea voisi verrata elinikäiseen kasvuprosessiin, jossa yksilö omien pyrkimystensä ja tavoitteidensa mukaan etsii itselleen sopivaa tukea. Saatavilla olevassa tuessa on myös hyödynäkökohta. Yksilö ajattelee, että hän ottaa sosiaalista tukea vastaan, jos tuella on myönteisiä vaikutuksia hänen toimintaansa tai elämäänsä yleensä. Sheldon Cohen ja S. Leonard Syme (1985, 4) painottavat sosiaalisen tuen resurssiluonnetta. Tuki ilmenee ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyvinä ja tuottamina keinoina tukea ja auttaa toisiaan sekä lisätä ihmisen voimavaroja ja hyvinvointia.

Valdas (2011, 21) käyttää saatavilla olevasta tuesta termiä kehityksellinen. Tuki liittyy hänen mukaansa yksilön suhtautumiseen siihen, kuinka tukeva ja kannustava oma elinympäristö on ja millaisia vaikutuksia tuella on ihmisen elämään. Saatavilla olevasta tuesta on tietoinen ja sitä osaa käyttää hyödykseen sellainen ihminen, jolla on itsetuntemusta sekä kykyä eritellä, hallita ja ilmaista omia tunteitaan. Lisäksi henkilöllä on sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutussuhteita ympärillään olevien ihmisten kanssa. Saatavilla olevan tuen yhteyteen voi liittää sellaisen ihmisen, joka on vahva toimija ja tietoinen omista tarpeistaan. Hän luottaa siihen, että hänellä on taitoja ottaa sosiaalisesta tuesta tarvitsemansa irti ja hyödyntää sitä omassa elämässään. Saatavilla olevan tuen osaa hyödyntää sellainen yksilö, joka on saanut riittävän hyvän kiintymyssuhteen varhaislapsuudessaan johonkin aikuiseen henkilöön, hän on saanut huolenpitoa, huomioimista palautteen muodossa ja saanut vastakaikua sekä negatiivisille että positiivisille tunteilleen.

Saatu eli vastaanotettu sosiaalinen tuki on tilannesidonnaisempaa kuin saatavilla oleva sosiaalinen tuki (Ks. Valdas 2011, 21 ja Uchino 2009, 237). Se liittyy vahvemmin elämän kriisitilanteisiin, siis sellaisiin tilanteisiin, joissa ihminen kokee tarvitsevansa apua. Saatu tuki ei ole saatavilla olevan tuen tapaan hyötytavoitteista, vaan enemmän hetkeen ja tilanteeseen sidottua. Toisaalta saatu sosiaalinen tuki liittyy tilanteisiin, joissa tuen tarvitsija on vaikeassa tilanteessa, eikä pysty ratkaisemaan tilannetta ilman ulkopuolista tukea.

Kumpusalo (1991, 126–127) kiteyttää eri tutkijoiden käsityksiä sosiaalisesta tuesta yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa toteutuvaksi vastavuoroiseksi tueksi. Luonteeltaan sosiaalinen tuki on positiivista, ihmisen elämää eteenpäin vievää ja vaike-

uksilta ehkäisevää tukea, jota voisi verrata ihmisen koettuun terveyteen tai hyvinvointiin (Cobb 1976, 310; Kumpusalo 1991, 14.) Petri Kinnusen (1999, 103) näkemys sosiaalisesta tuesta toimintana, jonka avulla ihminen pyrkii turvaamaan oman hyvinvointinsa erilaisissa eteen tulevissa tilanteissa joko itse tai lähiyhteisönsä tai julkisten palvelujen avulla, laajentaa sosiaalisen tuen koskemaan lähes kaikkea vuorovaikutusta ihmisten välillä. Ihmisen hyvinvoinnille on tärkeää se, että hän voi itse vaikuttaa omaan elämään- sä ja elämäntilanteisiinsa. Sosiaalisella tuella on erityistä merkitystä silloin, kun ihminen haluaa tai yrittää muuttaa elämäntilannettaan. (Kinnunen 1998, 28).

3.2 Sosiaalinen tuki vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoistoimintaa on tutkittu Suomessa pitkään historiallisesta näkökulmasta käsin. Tutkimuksessa oli hiljaiseloa hyvinvointivaltion rakentamisen ajan, kunnes 1990-luvun lama aktivoi tutkimuksen uudelleen. 2000-luvulla historiallisen ja yhteiskunnallisen näkökulman lisäksi tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi ovat tulleet vapaaehtoisten yksilölliset kokemukset ja näkemykset. (Nylund & Yeung 2005, 21-22). Etsin vapaaehtoistyön tutkimuksesta sosiaaliseen tukeen liittyviä tutkimuksia, erityisesti tukihenkilötoiminta oli kiinnostukseni keskiössä. Tukihenkilötoimintaa ei ole vielä kukaan tutkittu kovin paljon, mutta tutkimusta sosiaali- ja terveysalalla muunkaltaisissa tehtävissä toimivista vapaaehtoisista on saatavilla.

Vapaaehtoistyöntekijän sosiaalisen tuen lähteenä yksilöllisellä tuen tasolla olivat tutkimuksissa puolivirallisen järjestöorganisaation työntekijät ja virallisen tukijärjestelmän edustajat esimerkiksi sosiaalitoimistosta tai terveyskeskuksen vuodeosastolta. Useimpien vapaaehtoisten vapaaehtoistyö käynnistyi rekrytoinnin avulla joko rekrytointilaisuudessa tai lehti-ilmoituksen innoittamana tai jonkun toisen vapaaehtoistyötä tekevän esimerkin innostamana. Louis A. Penner (2009, 651-652) on tutkimuksissaan päätenyt siihen, että vakavat yhteiskunnalliset tapahtumat lisäävät vapaaehtoistyöhön hakeutuvi- en määrää, esimerkkinä hän käyttää 11.9.2001 tapahtuneita terroritekoja Yhdysvallois- sa.

Vapaaehtoistyön alkuvaiheessa painottuivat erityisesti tiedollinen ja emotionaalinen sosiaalinen tuki. Tiedollisen sosiaalisen tuen puute tai sen vähäinen tarjonta voi johtaa vaikeuksiin saada mukaan uusia toimijoita vapaaehtoistoimintaan tai jo toiminnassa mukana olevien jättäytymisen pois. Cheryl Hyde (2000, 40–41) haastatteli tutkimukseensa kuuden feministisen viitekehysten mukaan orientoituneen palvelujärjestelmän vapaaehtoisia. Feministinen viitekehys toi mukanaan toimintaan jäykkyyttä ja tiukkoihin periaatteisiin sitoutuneisuutta, jonka tutkija näki vaikuttavan estävästi vapaaehtoisten toimintaan hakeutumiseen. Hän peräänkuuluttaakin riittävää joustavuutta ja avoimuutta tiedotettaessa toiminnasta uusien vapaaehtoisten toimijoiden mukaan rekrytoimiseksi. Sanna Kujalan (2010, 15–16) tekemässä tutkimuksessa sosiaalidemokraattiselle puolueelle ilmeni vuosikymmeniä mukana olleiden vapaaehtoisten ja hiljattain mukaan tulleiden välillä kitkaa ja erimielisyyksiä. Vanhemmat toimijat pitivät tulokkaiden aatteellista pohjaa heikkona, eivätkä halunneet sen takia panostaa heidän sitoutumiseensa toimintaan tukemalla heitä.

Emotionaalisen sosiaalisen tuen ulottuvuudet ilmenevät eri tavoin seuraavien tutkimusten tuloksissa. *Helping Out* – tutkimuksessa kartoitettiin vapaaehtoisten kokemuksia vapaaehtoisauttamisesta ja lahjoittamisesta Englannissa. Joanna Machinin ja Angela Ellis Painen (2006, 23) tutkimuksessa kartoitettiin rekrytointiin, johtamiseen ja tukeen liittyviä asioita järjestöissä. Vapaaehtoiset pitivät merkityksellisenä yksilöllisten erojen huomioimista heidän tuen tarpeessaan. Koska kyseessä on vapaaehtoistoiminta, olisi yhteydenpidon ohjaajiin oltava myös vapaaehtoista. Ohjaaja voi itse olla aloitteellinen heidän mielestään esimerkiksi silloin, kun hän ei ole tavannut vapaaehtoista pitkään aikaan. Hyvä keino on soittaa vapaaehtoiselle ja kysyä kuulumisia.

Metteri ja Haukka-Wacklin (2004, 55) toteavat sosiaalisen tuen saatavilla olon vaikuttavan ennakoivasti ihmisen toimintaan niin, ettei hän koe joutuvansa usein vaikeisiin ja selvittelemistä edellyttäviin tilanteisiin. Saatavilla oleva tuki hyödyttää erityisesti niitä vapaaehtoisia, jotka kokeilevat rajojaan ja taitojaan ammattiroolin ulkopuolella vapaaehtoistyössä harjoitellen esimerkiksi vuorovaikutustaitoja tai ryhmän ohjaamisen taitoja. (esim. Sorri 1998, 87-90). Oma kokemukseni perhetyön projektissa tukee edellä mainittuja tutkimustuloksia. Vapaaehtoiset ilmaisivat olevansa tyytyväisiä saadessaan vastuuhenkilön puhelinnumeron ja lupauksen siitä, että asiassa kuin asiassa häneen voi ot-

taa yhteyttä. Toisaalta vapaaehtoiset ilahtuivat ohjaajan satunnaisesta yhteydenotosta ja saattoivat kertoa mieltään askarruttavista asioista. Ilman ohjaajan yhteydenottoa, he eivät itse oma-aloitteisesti olisi ottaneet vaikeita asioita puheeksi.

Lastensuojelun tukihenkilöt pitivät tärkeänä mahdollisuutta keskustella tukisuhteesta sosiaalityöntekijän kanssa kasvokkain. Lisäksi sosiaalityöntekijän arvostava ja kuunteleva suhtautuminen oli tukihenkilölle myönteinen kokemus ja samalla hän koki saavansa arvostusta tekemälleen vapaaehtoistyölle lasten ja nuorten keskuudessa. (Utti 2008, 88.) Kansalaisjärjestöille tehdyssä kyselyssä ilmeni, että henkilökohtaista työnohjausta oli tarjolla vain joissakin järjestöissä, useimmiten työnohjausta järjestettiin yksilöllisen sijasta isommalle vapaaehtoisryhmälle (Pessi & Oravasaari 2010, 176).

Vuodeosastolla toimivan vapaaehtoisen emotionaalinen huomioiminen näyttäytyi hoitajan tullessa huoneeseen keskustelemaan vapaaehtoisen kanssa vanhuksen lähestyvästä kuolemasta. Hoitaja tiesi vapaaehtoisen käyneen vuosia vanhuksen luona ja halusi kertoa suoraan tilanteesta hänelle. Tutkijan mukaan hoitajan lähestymistapa ilmentää sitä yhteistyötä, mitä vuodeosastolla tehdään vapaaehtoisten kanssa ja miten heidän panoksensa osaston toimintaan otetaan huomioon. Merkittävää oli myös se, että hoitaja keskusteli lähestyvästä kuolemasta vapaaehtoisen kanssa ymmärrettävällä arkikielellä ja jätti syrjään hoitotieteellisen termistön. (Hartikainen 2009, 121.)

Arvioiva sosiaalinen tuki esiintyi emotionaalisen tuen rinnalla erityisesti vuodeosaston ja saattohoitokotien vapaaehtoisten kertomuksissa. Vapaaehtoisten auttajien oli mielestään luontevampaa näyttää ja ilmaista omia tunteitaan toisin kuin ammatti-ihmisten. He kokivat olevansa pitkäaikaispotilasvanhuksien ystäviä. Tällöin tunteiden vastavuoroiselle ilmaisulle oli lupa ja sille annettiin myös hoitohenkilökunnan ja omaisten taholta tilaa. Vapaaehtoisten mielestä oli kuitenkin tärkeää huolehtia omasta jaksamisesta ja osattava tarvittaessa kieltäytyä tarjotuista tehtävistä. (Hartikainen 2009, 131.)

Sosiaaliseen tuen vastavuoroisuus kävi ilmi saattohoitokodeissa vapaaehtoisena työkentelevien kertomuksista, joiden mukaan heille tuotti iloa, kun he toiminnallaan saattoivat edistää saattohoidossa olevien potilaiden ja näiden omaisten hyvinvointia arjessa konkreettisen auttamisen avulla, mutta myös henkisen tukemisen ja keskustelun avulla. Vapaaehtoiset totesivat toisen ihmisen auttamisen myötä saaneensa itselleen myönteisiä

kokemuksia ja tyytyväisyyden tunnetta. (Colliander 2009, 69.) Vuodeosastolla toimivat vapaaehtoiset pitivät tärkeänä tunnetta siitä, että auttaminen oli vastavuoroista. Kokeumus siitä, että heidän nähtiin tekevän arvokasta työtä ja he tunsivat itsensä tarpeellisiksi, antoi tukea auttamiseen. (Hartikainen 2009, 128.) Lastensuojelun tukihenkilöt kokivat vastavuoroisuuden ilmenevän tuettavan ja tämän perheen auttamisena ja tukemisena ja samalla he kokivat itse saaneensa tuettavalta ja tämän perheeltä uutta sisältöä omaan arkeen. Tämä auttamisen ja vastavuoroisuuden kokemus tukihenkilönä toimimisessa antoi merkityksellisyyden koko toimintaan. (Utti 2008, 75.)

Pessin ja Oravasaaren tutkimuksessa (2010, 176) ilmeni, että osassa järjestöjä pyrittiin vaikuttamaan vapaaehtoistyön elämänkaareen yksilöllisesti tukemalla vapaaehtoistoimijaa kokeilemaan uusia tehtäviä, kierrättämällä vapaaehtoisia tehtävistä toiseen ja antamalla mahdollisuuksia kehittää omaa osaamistaan. Machinin ja Ellis Painen (2006, 23) tutkimuksessa vapaaehtoiset pitivät tärkeänä sitä, että ohjaaja huomioi vapaaehtoisen yksilöllisesti tarjoamalla tälle toisin toimimisen mahdollisuuksia ja kohtelemalla vapaaehtoisia tasapuolisesti. Vuodeosastolla toimivat vapaaehtoiset olivat selvästi ikään-tyneempiä kuin muut eri tutkimusten vapaaehtoiset. Heillä työelämä hektisyydessään oli jo takanapäin ja heillä oli aikaa paneutua auttamiseen. (Hartikainen 2009, 128.) Vapaaehtoisen voimavaroja auttamiseen lisäsi saattohoitokodeissa mahdollisuus vaikuttaa vapaaehtoistehtävien muotoon ja tapaan, jolla he tehtävät toteuttivat. Työntekijät, potilaat ja näiden omaiset hyväksyivät erilaiset toimintatavat. Vapaaehtoiset saivat toimia oman persoonallisuutensa mukaisesti, mutta kuitenkin saattohoidossa olevan potilaan oikeuksia kunnioittaen ja arvostaen. (Colliander 2009, 70.)

Yhteisöllinen tuki vapaaehtoistoimijalle sisältää yksilöllisen sosiaalisen tuen tapaan arvioivaa, tiedollista ja emotionaalista tukea. Mikäli vapaaehtoinen ei koe tarvitsevansa yksilöllistä tukea tai sitä ei ole jostain syystä saatavilla, yhteisöllisen tuen merkitys kasvaa. Yhteisöllisyys siis rakentaa sosiaalista tukea ja tuo siihen mukanaan vielä vertais-tuen ulottuvuuden. Vuodeosastolla vapaaehtoiset toimivat selkeästi yksityisen ja julkisen välissä. Toiminnan sujuvuuden kannalta on tärkeää, että on tehty selkeät ja kaikkien tiedossa olevat sopimukset ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä esimerkiksi vapaaehtoiselle soveltuvista tehtävistä, osaston käytännöistä ja yksittäisten ihmisten kohtauksesta. Vapaaehtoisen on tärkeä tietää, millaisia odotuksia ja toiveita häneen kohdis-

tuu. Selkeä työnjako vapaaehtoisten ja ammattihenkilöiden välillä lisää keskinäistä luottamusta ja luo avointa ja yhteistyölle otollista ilmapiiriä. Vapaaehtoisille oli merkityksellistä se, että ammatti-ihmisinä hoitajat tekivät heidän kanssaan tiivistä yhteistyötä keskustelemalla ja sopimalla asioista. (Hartikainen 2009, 131–132.)

Vapaaehtoiselle on merkityksellistä se, minkälainen ilmapiiri toiminnassa on. Kun luottamukselliseen suhteeseen tukihenkilön ja ammattihenkilöiden välillä panostetaan, siirtyy se tukihenkilöiden ja tuettavien väliseen suhteeseen. Kriisikeskuksessa toimivat vapaaehtoiset kokivat palkattujen työntekijöiden ja vapaaehtoisten välisen ilmapiirin turvallisena. Heille oli syntynyt luottamus siihen, että asioita on lupa ottaa puheeksi ja kysyä yksinkertaisista ja joidenkin mielestä ehkä itsestään selvistäkin asioista. Vapaaehtoiset pitivät hyvänä sitä, että vapaaehtoiset ja työntekijät vaihtoivat kuulumisia ja keskustelivat vapaaehtoisten tärkeinä ja oikeina pitämistä asioista. (Dunder 1998, 38–39.) Hokkasen (2003 a, 45) tutkimuksessa vapaaehtoiset kertoivat kokemuksistaan, joissa ensimmäinen kohtaaminen toisten vapaaehtoisten kanssa oli heille merkityksellistä ja toimintaan myönteisesti kannustavaa. Toiset vapaaehtoiset ja toimintaa ohjaavat olivat ystävällisiä ja toivottivat uudet tulijat tervetulleeksi mukaan toimintaan. Päivi Rantanen (1998, 53) toteaa, että positiivinen tapa, jolla kriisikeskuksessa uudet tukihenkilöt otettiin mukaan toimintaan ja perehdytettiin, välittyi jatkossa tukihenkilöiden toimintaan asiakkaiden kanssa. Kuuntelemisen ja välittämisen ilmapiiri ilmeni vuorovaikutuksessa aitona ihmisten välisenä kunnioituksena ja arvostuksena.

Vapaaehtoiset Helping Out -projektissa toivoivat kaikille vapaaehtoistyötä järjestöissä tekeville yhteisiä tilaisuuksia kohtaamiseen sekä organisoidusti että epävirallisemmin esimerkiksi kahvittelun tai jonkin juhlan merkeissä (Gaskin 2003, 22). Vertaistuen merkitys korostui vuodeosastolla vapaaehtoisina toimivien kertomuksissa ja he pitivät tärkeänä toimimista yhdessä toisten vapaaehtoisten kanssa. He osallistuivat yhteiseen sairaalavapaaehtoisten työnohjaukseen ja heille järjestettyihin kuukausikokouksiin. (Hartikainen 2009, 128; 131.) Saattohoitokodin yhteisön ja vapaaehtoisryhmän antama tuki oli tärkeä tuki vapaaehtoistoimijalle (Colliander 2009, 70). Yhteisöllinen mielekkyys syntyy yhteisen toimintatavan löytymisestä ja verkoston syntymisestä, jossa jokaisella on paikkansa ja tehtävänsä. Jokainen toimija voi oman panoksen avulla rikastuttaa yhteistä tekemistä. (Hokkanen 2003, 62.)

Lastensuojelun tukihenkilöt toivoivat järjestettävän sellaisia vertaistukitapaamisia, joissa voisi tavata toisia tukihenkilöitä ja saada keskustella tukisuhteessa esiin tulleista pulmatilanteista ja niihin löytyneistä ratkaisuista. Tukihenkilöt olivat käyneet tukihenkilön peruskurssin, jossa toiminnan perusasiat ja käytännöt oli käyty läpi. Heillä oli tarvetta jatkokoulutuksille, joissa kerrottaisiin erilaisista toimintavaihtoehdoista esimerkiksi suhtautumisesta tuettavan lapsen vanhemman mustasukkaiseen käyttäytymiseen tai kriisitilanteeseen päihdeperheessä. Näillä tukihenkilöillä ei ollut järjestöä taustayhteisönä, vaan he toimivat yksin lastensuojelun sosiaalityöntekijän ollessa heidän yhteistyötahonsa. (Utti 2008, 89.) Tukihenkilöt kertoivat haastatteluissa myös laajemmasta yhteisöllisyyden kaipuustaan. Jossain vaiheessa he olivat ehdottaneet vertaistapaamisten järjestämistä tai muuta yhteistä tapaamista, mutta resurssipulaan vedoten niitä ei ollut järjestetty. Kun tukihenkilöiden toiveita ja tarpeita ei huomioitu, eivät he enää palanneet asiaan uudestaan, vaan tyytyivät tilanteeseen. (Utti 2008, 81.) Tuomikannan (2009, 5) tutkimuksessa lastensuojelun tukihenkilöt pitivät toisten tukihenkilöiden tukea kaikkein merkityksellisimpänä tuen muotona.

Liisa Hokkasen (2003, 60–61) tutkimuksessa vapaaehtoistoimijoiden sosiaalisen tuen henkisen tuen ulottuvuus ilmeni vapaaehtoisten sanoin toisin toimimisen ja toisin näkemisen mahdollisuutena. Vapaaehtoiset pitivät hyvänä sitä, että vapaaehtoistyössä tutustuu erilaisiin ihmisiin, joiden kokemukset ja arvomaailma voivat olla kaukana omasta elämismaailmasta. Nämä erilaiset kohtaamiset mahdollistavat omien näkemysten laajentumisen ja oman elämänpiirin rikastumisen uusien ihmissuhteiden ja oman henkilökohtaisen kasvun myötä. (Ks. myös Murto 2003, 79).

Tutkimuksista käy ilmi ja oma kokemukseni vahvistaa sitä, että vapaaehtoistoiminnassa tarvitaan työnohjauksellista otetta, jotta vapaaehtoiset jaksaisivat toimia vapaaehtoisina. Colin Rochester ym. (2010, 139) ovat tutkineet vapaaehtoistyön johtamista ja koodinoimista ja toteavat, että vapaaehtoistyössä pysymiseen vaikuttaa erityisen paljon saatu ohjaus ja tuki. Toiminnassa saatu arvostus, järjestetyt koulutusmahdollisuudet ja hyvä tiedonkulku järjestön sisällä ovat tärkeitä. Jos vapaaehtoiselle annettut tehtävät ovat epämääräisiä ja toiminta on järjestetty epäjohdonmukaisesti, alkavat vapaaehtoiset miettiä pois jättäytymistä. Hyde (2000, 41) muistuttaa siitä, että toiminta ei saisi olla niin sisäänpäin lämpiävää, että uudet toimijat eivät pääse mukaan toimintaan ollenkaan, vaan

kokevat itsensä ulkopuolisiksi ja jättäytyvät toiminnasta pois. Rohkealla asioihin tarttuvalla ohjauksella ja tuella toiminnan liiallista keskittymistä tiettyihin vapaaehtoisin ja näiden tarpeisiin voi ehkäistä.

Gaskinin (2003, 21) tutkimuksessa vapaaehtoiset pitivät tärkeänä tietona sitä, että heillä on mahdollisuus kääntyä ongelmallisten tilanteiden jälkeen jonkun järjestön nimetyn työntekijän puoleen tarvittaessa tukea tai apua. Arvostava ja kiinnostunut asenne vapaaehtoistyötä koordinoivien henkilöiden taholta lisäsi vapaaehtoisten tunnetta siitä, että heidän tekemänsä työ on tarpeellista sekä autettaville ihmisille että itse organisaatiolle. Tuomikannan (2009, 44) haastattelema sosiaalityöntekijä painotti tukihenkilöiden arvostuksen lisääntymistä myös palkkioita korottamalla. Hän näki tärkeänä palkkion korottamisen arvostuksen merkinä sekä ulospäin että myös tukihenkilöille itselleen.

3.3 Sosiaalinen tuki tässä tutkimuksessa

Jaottelen tutkimuksessani sosiaalisen tuen yksilölliseen ja yhteisölliseen tasoon. (Cobb 1976, 301-302.) Kaikessa vapaaehtoistoiminnassa yksilöllinen ja yhteisöllinen taso ei toteudu, mutta oman tutkimukseni analyysiin sain vahvistusta Hokkasen (2003, 96) tutkimustuloksista. Hänen tutkimuksessaan vapaaehtoistoiminta määrittyi alueeksi, jossa on samanaikaisesti läsnä yksilöllinen ja yhteisöllinen. Yksilöllisyys näkyy siinä, että jokainen tekee päätöksen toimintaan ryhtymisestä itsenäisesti. Samalla kuitenkin toimintaan mukaan tuleville halutaan rakentaa ja järjestää yhteisöllinen areena kokemusten vaihtamisen avuksi ja keskustelun mahdollistajaksi. Tutkimuksessani sosiaalinen tuki on väline, jolla tuetaan yksilöllisesti tukihenkilön tukihenkilöidentiteetin vahvistumista ja lisätään hänen voimavarojaan toimia tukihenkilönä. Tuen avulla laajennetaan ja syvennetään tukihenkilöiden osaamista tehtävässään ja tehdään mahdolliseksi toiminnan prosessin kehittyminen. Tukihenkilötoiminnan ydinprosessin (Liite 2) avulla on kuvattu prosessin vaiheet, jotka konkretisoituvat tukihenkilöiden ja tuettavien suhteessa. Yksilöllisen tuen tuottajina tutkimuksessani ovat Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille – projektin (TULA - projekti) projektityöntekijät,

projektin toiminta-alueen kuntien sosiaalityöntekijät, tuettavat ja näiden perheet sekä tukiperheenä toimivien puoliset.

Hokkasen (2003, 96) mukaan yhteisöllisyys on osallistujien vastuuta ja antautumista yhteisen hyvän tekemiseen yhteisen toiminnan avulla. Jälkimodernin ajan yhteisöllisyys on kerrostuneisuutta esimerkiksi pitkäaikaisen suku- ja perheyhteisyyden muodossa tai toisaalta projektiyhteiskunnan mukanaan tuomia lyhytaikaisia yhden asian puolustamisprojekteja. (Korkiamäki & Nylund & Raitakari & Roivainen 2008, 10.) Yhteisöllisenä toiminnan areenana tutkimuksessani ovat tukihenkilöille järjestetyt koulutukset ja vertaistukitapaamiset. Näissä yhteisöllisissä kokoontumisissa vahvistetaan tukihenkilöiden identiteettiä vapaaehtoistoimijoina, mahdollistetaan keskustelu ja kokemusten vaihto toisten tukihenkilöiden kanssa. Erityisenä painopisteenä on tarjota tila reflektoinnille ja tukihenkilön oman ja toisten tukihenkilöiden toiminnan tarkastelulle. Yhteisöllisen sosiaalisen tuottajana tutkimuksessani ovat toiset tukihenkilöt, joista käytän nimitystä vertaiset.

Tutkimuksessani sosiaalinen tuki muodostuu vapaaehtoiselle vuorovaikutussuhteiden avulla resurssiksi, joka auttaa häntä toimimaan tukihenkilönä ja viihtymään vapaaehtoisena. Sosiaalinen tuki noudattaa tässä Kumpusalon (1991) jaottelua sosiaalisen tuen muotojen suhteen: tiedollinen, emotionaalinen, arvioiva ja henkinen sosiaalinen tuki. Tiedollinen tuki on ohjeita, neuvoja ja koulutusta. Emotionaalinen tuki ilmenee huolenpitoa, rohkaisuna, kuuntelemisena, ymmärtämisenä ja tunnetukena. Arvioiva tuki on palautetta, vahvistusta ja sosiaalista vertailua. Henkinen tuki on omien arvojen ja arvostusten vahvistumista, mutta myös eri näkökulmien ja toisin toimimisen hyväksymistä.

4. Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymys

Sosiaalityön opiskelua aloittaessani vuonna 2008 ajattelin, että voisin tehdä pro- gradu tutkielmani MLL:n Lapin piiriin. Kun selvisi, että he saivat tukihenkilötoiminnan organisoimiseen muualle Lappiin kuin Rovaniemelle rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä, ajattelin projektin olevan minun kannaltani hyödyllinen tutkimuksen teossa. Kävin keskustelemassa MLL:n Lapin piirin toiminnanjohtajan ja projektin työntekijöiden kanssa ensimmäisen kerran tutkimuksellisista intresseistäni loppuvuodesta 2009. Heidän kiinnostuksensa kohteena oli saada selville projektitoiminnan vaikuttavuutta ja toisaalta saada jatkotyöskentelyyn kehittämisehdotuksia. Vastasin tähän toiveeseen muokkaamalla ensimmäisen ehdotukseni tutkimuksestani. Tarkoitukseni oli aluksi tutkia sosiaalityöntekijöiden käsityksiä tukihenkilötoiminnan merkityksestä tuettavalle lapselle tai nuorelle projektin toiminta-alueen kunnissa. Pyörittelin tutkimusaiheittani kevään ja kesän 2010. En saanut siitä otetta. Koko tutkimus tuntui vastenmieliseltä ja vahvisti etukäteisajatuksiani tutkimuksen teon vaikeudesta.

Kun erittelin ajatuksiani ja tuntemuksiani, huomasin asettavani sosiaalityöntekijöiden käsityksille liikaa negatiivisia ennako-olettamuksia. Oletin heidän olevan vastentahtoisia vastaamaan haastattelukutsuuni vedoten kiireisiin ja siihen, että työntekoon liittyviä asioita priorisoitaessa tukihenkilötoiminta ei ole etusijalla. Oletin heidän myös olevan välinpitämättömiä ja ilmaisevan kiinnostumattomuuden jättämällä vastaamatta yhteydenottoopyyntöni. Oletin myös, että sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä, että tukihenkilötoimintaa järjestetään, mutta sen pitäisi tapahtua huomaamattomasti ja helposti kolmannen sektorin järjestämänä. Olettamukseni jatkui ajatuksena siitä, että sosiaalityöntekijät edellyttävät, ettei ammattihenkilöiden tarvitsisi sekaantua tukihenkilötoiminnan organisointiin eikä tukihenkilöiden tukemiseen millään tavalla. Ymmärsin olevani tämän tutkimuksen suunnan kanssa umpikujassa, vaikka olisin voinut täyttää MLL:n työ-

yhteisön toiveet ja tarpeet tutkimuksen kysymyksen asettelun avulla. Projektin loppuraportti on tätä kirjoittaessani tehty, siinä on mukana arviointia vaikuttavuudesta ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä.

Ensimmäisessä graduseminaarissa jouduin vastakkain sen kanssa, että minun pitää valita tutkimukseni kohde ja tutkittavat henkilöt. Koin ahaa-elämyksen, kun ymmärsin, että olen enemmän kiinnostunut tukihenkilöinä toimivien vapaaehtoisten toiminnasta ja käsityksistä kuin sosiaalityöntekijöiden käsityksistä. Huomasin myös, että yritin hylätä ja osin mitätöidä aikaisemman ymmärrykseni ja kokemukseni järjestötyöstä. Seminaarin jälkeen muotoilin tutkimustani uuden näköiseksi. Suuntasin kiinnostukseni tukihenkilöiden kokemuksiin vapaaehtoisesta auttamisesta. Ennakko-oletukseni tutkimukseni tulosten suhteen olivat nyt positiivisempia. Minulla on kokemusta ja tunne siitä, että tukihenkilöt itse mieltävät olevansa tärkeitä toimijoita tuettavansa elämässä. He ymmärtävät tukihenkilöyden olevan arjen tasolla tuettavan rinnalla kulkemista ja ihmisenä olemista. Tukihenkilön toiminta voi ulottua tuettavan arkielämässä tämän lähipiiriin ja muuhun ympäristöön, mutta myös kauemmas tulevaisuuteen asti.

Edellä kertamani tutkimusprosessin alun vaiheet todentavat sen, että eettisyys on läsnä tutkimuksenteossa tutkijan jokaisessa valinnassa ja teossa, joita hän tekee tutkimuksensa eteen. (Pohjola 2007, 12; Kuula 2006, 11.) Eettisyys ei ole tutkimuksen teossa itsentään selvyys, eikä siihen ole valmiina vastauksia, vaan tutkijan on itse tehtävä ratkaisut tutkimuksellisista valinnoistaan ja kannettava niistä myös vastuu. Vaikka vastuu yksittäisistä ratkaisuista on tutkijalla itsellään, on tiedemaailmassa kollegiaalisesti sovittuja periaatteita ja käytäntöjä, jotka ohjaavat ja suojaavat tutkijaa, tutkimuksen informantteja ja itse tutkimusta. (Kuula 2006, 11-12, 26.)

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää minkälaisia kokemuksia sosiaalisesta tuesta MLL:n Lapin piirin Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille (TULA)- projektissa vapaaehtoistyötä tukihenkilöinä tekevillä on. Lapin piirissä on pitkään tehty työtä projekteissa, joissa edistetään ennaltaehkäisevän lastensuojelun keinoin tukihenkilötoimintaa lapsiperheille. Perhetyön uudet portaat – projektin (2004-2008) jälkeen piiri sai rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä TULA - projektille vuosiksi 2009-2011. TULA-projektin toimintaan sitoutui mukaan 10 Lapin kuntaa: Inari, Kemijärvi, Kolari, Muonio, Pelkosenniemi, Pello, Posio, Salla, Savukoski ja Sodankylä. Kunnissa nähtiin

tarve lapsiperheiden tukihenkilötoimintaan, silloin kun perheessä on vaikeuksia erilaisissa lapsiperheen elämään kuuluvissa tilanteissa. Vaikeudet voivat olla vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmia tai yksinhuoltajuuden mukanaan tuomia paineita ja arkielämän sujumattomuutta. Perheet, joiden sosiaalinen verkosto on jostain syystä puutteellinen tai perheessä on toimeentulovaikeuksia, todettiin kunnissa perheiksi, jotka voisivat hyötyä TULA- projektista. (MLL Lapin piiri, TULA-projektisuunnitelma 2008.)

Projektin päämääränä on kehittää haja-asutusalueen lapsiperheille kohdennettua monitoimijuuteen perustuvaa tukihenkilötoimintaa. Monitoimijuudella tarkoitetaan sitä, että tukihenkilötoiminnassa on mukana toimijoissa paikallisia MLL:n yhdistysten vapaaehtoisia vertaisina sekä tukihenkilötoiminnasta kiinnostuneita kuntalaisia sosiaalityön ammattilaisten rinnalla. Tavoitteena on tukihenkilötoiminnan avulla vahvistaa lapsiperheitä ja kohentaa heidän elämänlaatuansa. Lähtökohtana ovat yksittäisen perheen tarpeet, joihin tarjotaan tukea ja apua mahdollisesti myös yli kuntarajojen. (MLL Lapin piiri, TULA-projektin toteuttamissuunnitelma 2009.)

Raunio (1999, 293) mukaan tutkijan oma ammatillinen asiantuntemus ja tausta suuntaa sitä, miten tutkija jäsentää tutkimusongelmaa ja millaisia tutkimusaineistoja hän kerää tutkimuskohteesta. Perttula (2006, 155) vahvistaa tätä tuomalla esiin sen, että tutkija päätyy usein tutkimaan sellaisia kokemuksia, joiden aihe on hänelle omakohtaisesti tuttu ja josta hän haluaa ymmärtää lisää. Tutkimusprosessin eri vaiheissa tehdyt tutkimukselliset valinnat ja niiden perustelut tuovat esille tutkijan eettiset sitoumukset. Tutkijalla ei ole mahdollisuutta olla neutraali tai ulkopuolinen tarkkailija tutkimuksensa suhteen. Hän tekee valintoja tutkimuksen edetessä ja nämä valinnat ovat aina kannanottoja. (Pohjola 2003, 61.) Johanna Hurtigin ja Merja Laitisen (2003, 88-89) mukaan tutkijan kantaa ottava rooli ei ole ristiriidassa tieteen ihanteiden, kuten objektiivisuuden, puhtaan tiedon intressin tai neutraalisuuden kanssa. Tutkija ei kuitenkaan saa unohtaa reflektiivisyyttä ja tutkimuksellisten valintojen perustelua.

Tutkielman lähtökohtana on tutkimuskysymys. Laadullisen tutkimuksen voi ymmärtää prosessiksi, joka elää tutkimuksen teon vaiheiden mukaan. Tutkimuskysymystä ei voi välttämättä laatia tutkimuksen alussa lopulliseen muotoonsa, vaan se tarkentuu tutkimuksen kuluessa. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että tutkimuksellista tie-

toa hankitaan kokonaisvaltaisesti tutkittavista henkilöistä heidän luonnollisessa elinympäristössään. Tutkimukseen valitaan henkilöt tarkoituksenmukaisesti, eli heillä on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä ja halua kertoa kokemuksistaan. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään sellaisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. (Hurme & Hirsjärvi 2004, 155; Kiviniemi 2007, 70 - 77.) Tukihenkilöt ovat toimineet tukihenkilöinä TULA- projektissa eri pituisen ajan. Osalla heistä on kokemusta tukihenkilötoiminnan koko prosessista, alun tukisuhteen solmimisesta tukisuhteen päättymiseen asti. Suurimmalla osalla tukisuhde jatkuu edelleen saman tuettavan kanssa.

Olen asettanut tutkimukselleni tutkimuskysymyksen, joka on:

1. Millaisia merkityksiä tukihenkilöt antavat sosiaaliselle tuelle toiminnassaan tukihenkilönä?

Apukysymyksinä aineiston analysointia varten ovat kysymykset:

2. Minkälaista sosiaalista tukea ja keneltä tukihenkilöt ovat saaneet toimimiseensa tukihenkilönä?

Tukeudun tutkimuksessani fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimukselliseen lähestymistapaan. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan kokemuksia, jotka ymmärretään laajasti ihmisen kokemussuhteena koko omaan elämisen todellisuuteensa. Ihmistä ei fenomenologisen käsityksen mukaan ole mahdollista irrottaa tuosta kokemussuhteesta erilleen ja ymmärtää hänen kokemustaan siitä huolimatta. Ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen eli kaikki kokemamme merkitsee meille jotakin. Kun joku ihminen toimii tietyllä tavalla, voimme ymmärtää hänen toimintansa tarkoituksen kysymällä, millaisten merkitysten pohjalta hän toimii. (Laine 2007, 28-29.)

Mitä minä tutkin, kun tutkin kokemusta? Kokemus on ihmisen tietoinen ja tajunnallinen tapa antaa merkityksiä niille todellisuuksille, joihin hän on suhteessa. Perttula (2006, 149) käyttää todellisuudesta nimitystä elämäntilanne ja jatkaa, että kokemus on sitä, mitä elämäntilanne merkitsee ihmiselle. Todellisuus rakentuu noista merkityksistä ja ihmisen tekemistä merkitysten tulkinnoista. Maailma on olemassa meille ihmisille niiden suhteiden kautta, joita meillä jokaisella on todellisuudesta. Kun tutkin tukihenkilöi-

den kokemuksia sosiaalisesta tuesta, oli tärkeää saada tietää niistä kokemuksista, jotka ovat auttaneet ja tukeneet heitä tukihenkilötoiminnassa.

Juha Varto (1992, 23-24) toteaa laadullisen tutkimuksen lähtökohtana olevan yleensä ihmisen ja ihmisen maailman, joita hän nimittää elämismaailmaksi. Laadullisessa tutkimuksessa ihmisen elämismaailmaa tarkastellaan merkitysten maailmana. Merkitykset ovat ihmisen toimia, hänen asettamiaan päämääriä ja suunnitelmia. Yhteisössä merkitykset ilmenevät hallinnollisina rakenteina, yhteisöjen toimina ja päämäärinä. Merkitykset ovat aina ihmisestä lähtöisin olevia tapahtumia ja ne päätyvät ihmiseen takaisin. Laadullisen tutkimuksen piirteisiin kuuluu, että ihminen on sekä tutkimuksen tekijä että kohde. Kun tutkittava ja tutkija ovat samassa maailmassa, he ovat molemmat kietoutuneet pääasiassa samoihin mutta myös erilaisiin merkityskokonaisuuksiin, joiden perusteella he ymmärtävät maailmaa.

Varto (emt., 26-27) korostaa, että ulkopuolisena, täysin ”objektiivisena” tarkkailijana toimiminen ei ole mahdollista ihmistä tutkivalle. Kaikessa tutkimustyössä tutkijan ennako-oletukset, hänen tapansa ymmärtää kohteensa ennen tutkimusta ja tutkijan kyky saattaa tämä ennakoitu tutkimuksensa osaksi ratkaisevat tutkimuksen kohdallisuuden, Varto toteaa. Kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet ovat keskeisiä fenomenologisessa ja hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen kokemuksia, ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Fenomenologien mukaan ihmisen suhde maailmaan on myös intentionaalinen, eli kaikki merkitsee meille jotakin. Kokemus muotoutuu siis merkitysten mukaan. Juuri nuo merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde.

Fenomenologiseen tutkimukseen tarvitaan hermeneuttinen ulottuvuus kokemusten tulkinnan tarpeen myötä. Hermeneuttinen fenomenologinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkimansa empirisen kohteen luonteen kuvaamalla ja tulkitsemalla sitä eri perspektiiveistä käsin. Siinä yritetään ymmärtää tutkimuksen kohdetta syvemmin. Se huomioi tutkimuskohteensa ”sisäisen” tai omimman luonteen ja sen ”ulkoisen” sosiaalkulttuurisen aseman tai kontekstin. Hermeneuttisen fenomenologian tavoitteena on luoda uutta ymmärrystä tutkimastaan kohteestaan – siitä miten tutkittu kohde on olemassa suhteessa ympäröivään maailmaan. Hermeneuttisen selittämisen ja tulkinnan avulla tutkija pystyy

ymmärtämään saamia tuloksia. Ihmisten välinen kommunikaatio on maailma, josta ymmärrystä haetaan. Tulkintaa ja ymmärrystä saadaan tutkittavien kokemuksesta antamien ilmaisujen avulla. Ilmaisut voivat olla kielellisiä tai ilmeitä tai eleitä tai asentojen vaihtoksia. Ilmaisut pitävät sisällään merkityksiä ja ilman tulkintaa noita merkityksiä ei voi ymmärtää. (Laine 2007, 31.)

4.2 Aineiston keruu

Tutkimuksen teossa on aina läsnä sensitiivisyyden haaste. Sensitiivisyys on moniulotteista ja edellyttää tutkijalta kykyä kohdata ihmisten erilaisuus. Ilman syyttämistä tai osoittelemista on myös osattava lähestyä henkilökohtaisia salaisuuksia, vaiettuja asioita, arvomaailmojen erilaisuutta ja ihmiselämän vaikeita tilanteita. (Pohjola 2003, 56-58). Tutkimukseni on tilaustyö MLL:n Lapin piirille. Tämä edellytti minulta tutkijana erityistä herkkyyttä haastattelemiani tukihenkilöitä kohtaan sen takia, että olen itse työskennellyt MLL:n Lapin piirissä ja minulla oli tiettyjä odotuksia ja käsityksiä projektista ja sen toiminnasta. Minun oli kriittisesti arvioitava omia tutkimuksellisia valintojani suhteessa tähän aikaisempaan tietooni ja kokemukseeni. Pohjola (2003, 59) toteaa, että tutkijan valinnat eivät ole neutraaleja missään vaiheessa, vaan aina ne ottavat kantaa ja pitävät sisällään tutkijan omia määrittämiä.

TULA - projektin työntekijät postittivat puolestani laatimani kutsun osallistua tutkimukseen kaikille heidän rekisterissään oleville tukihenkilöille, joilla oli käynnissä oleva tukisuhde keväällä 2011. Tutkimusetiikan kannalta keskeinen seikka on tutkimuksessa toteutuva ja edellytettävä luottamuksellisuus (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17). Kutsussa toteutin tätä eettistä velvoitetta kertomalla tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista ja luottamuksellista siinä, miten säilytän tutkimuksessa saamiani tietoja ja miten kirjoitan niistä tutkimuksessani. Kerroin lisäksi, että otan yhteyttä puhelimitse jokaiseen tukihenkilöön kysyäkseni heidän osallistumishalukkuuttaan. Painotin sitä, että haastatteluissa ilmi tulleet asiat eivät tule sellaisenaan julki tutkimuksessa, vaan muotoilen ne analyysissäni sellaiseksi, ettei yksittäisen tukihenkilön vastauksia voi tutkimuksesta saada selville.

Keräsin aineistoni maaliskuun 2011 aikana haastattelemalla TULA - projektissa toimivia tukihenkilöitä puhelimitse. Puhelinhaastattelujen alussa haastateltavilla oli mahdollisuus kysyä minulta tutkimuksesta, sen ilmestymisen ajankohdasta ja julkaisemisesta. Kävimme yhdessä keskustellen läpi vielä tutkimuksessa noudattamani luottamuksellisuuden, vapaaehtoisuuden, salassapidon ja itsemääräämisen periaatteet ja haastateltavan oikeudet. Olen noudattanut lisäksi tutkimuksen teossa hyvää tieteellistä käytäntöä siten, että olen rehellinen sekä itselleni että haastateltavilleni, ja esitän jatkossa omina teksteinäni vain ne, jotka ovat omaa ajatteluani. Annan toisten tutkijoiden teksteille niille kuuluvan arvon ja merkitsen lähteet asianmukaisesti. (Vrt. Tuomi & Sarajärvi 2004, 128-129.)

Hermeneuttisen klassisen perinteen mukaisesti tutkimuksessa olevat tekstit ovat olleet kirjallisessa muodossa. Kvale (1996, 50) näkee haastattelujen avulla saadun materiaalin yhtä käyttökelpoiseksi hermeneuttiselle tulkinnalle kuin kirjoitetut tekstit. Haastattelu on aina vuorovaikutuksellinen tilanne, jonka materiaalin tutkija konkretisoi ja muotoilee aineistoksi, josta hän voi myös keskustella haastateltavien kanssa jälkeinpäin. Haastattelussa on läsnä spontaanius ja haastateltavien puhutun ilmaisun lisäksi nonverbaalinen viestintä kuten eleet, ilmeet ja äänenpainot. Haastattelumateriaali ei ole suoraan käytettävissä analyysin aineistoksi, koska sen mukana tulee esille paljon muuta materiaalia tutkijan työstettäväksi: kerrotun toistoja, itse teemasta poikkeamia, hiljaisuutta ja epäselviä ilmaisuja. Haastattelijan tulee suodattaa ja selventää puhuttua tekstiksi, jotta hän pääsee itse merkitysten äärelle. Toisaalta, se mikä on jollakin lailla epäolennaista ja ylimääräistä haastatteluaineistossa voi johdattaa tutkijan syvemmälle sen tulkinnassa (Kvale 1996, 51.)

Haastattelumenetelmänä käytin avointa haastattelua. Avoin haastattelu ei perustu tutkimuksen viitekehykseen, tai viitekehys ei määrää tutkimuksen suuntaa. Ajatuksena avoimessa haastattelussa on, että ilmiöstä jo tiedetty helpottaa tutkijaa hahmottamaan ilmiötä, jota hän on tutkimassa. Avoimessa haastattelussa tutkija on haastateltavan keskustelukumppani, joka johdattaa haastateltavan kertomaan aiheesta. ja kannustaa haastateltavaa pohtimaan tutkittavan asian eri puolia. Ennalta tiedetty suuntaa haastattelua, mikä avoimessa haastattelussa sallii tutkijan lähestyä ilmiötä oman kokemukseräisen tiedon avulla. Haastattelussa sallitaan myös tutkijan intuitiiviset kokemukseen perustu-

vat interventiot. Tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu ennalta suunniteltujen teemojen sisällä, mutta antaa kuitenkin haastateltavan kertoa ja puhua vapaasti oman ymmärryksensä ja halunsa mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 76 -77; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Holstein & Gubrium 2001, 15-17.)

Minulla on tukihenkilötoiminnasta ennalta tiedettyä tietoa, koska olen työskennellyt MLL:n Lapin piirin aikaisemmassa projektissa tukihenkilötoiminnan koordinoijana ja tukihenkilöiden työnohjaajana. Haastattelun runkona käytin tukihenkilötoiminnan prosessia, eli aloitimme haastattelun siitä, kun haastateltavani hakeutui tukihenkilöksi ja päätimme keskustelun siihen, kun tukisuhde loppui tai kun TULA-projekti loppuu. Käytin sisällöllistä tietämystäni hyödyksi haastattelussa keskustelun kuluessa esittämällä haastateltavalle väitteitä tukihenkilönä toimimisesta. Koska tunsin toiminnan käynnistämisen prosessin, pystyin erittelemään, ketä henkilöitä on ollut mukana toiminnan eri vaiheissa ja miten he ovat tarjonneet tukihenkilölle tukea. Minun ei tarvinnut tehdä tarkentavia kysymyksiä ammattihenkilöistä, vaan pystyin keskittymään haastateltavani kertomukseen. Käyttämäni avoin, keskusteleva haastattelumenetelmä sopi oivallisesti yhteen tukihenkilöiden positiivisen kertomisenhalun kanssa.

Avoin haastattelu edellyttää tutkijalta Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan vuorovaikutus- ja haastattelutaitojen ohella herkkyyttä kuunnella haastateltavaa ja ymmärrystä tarttua oikeisiin asioihin haastateltavan kertomuksessa. Tutkijan tarkentavat kysymykset voivat johtaa haastattelun tutkimuksen kannalta epäolennaisiin tai haastateltavalle tunnetasolla vaikeisiin kokemuksiin. Kahdella haastattelemani tukihenkilöllä oli takanaan tunteita herättäneitä kokemuksia liittyen tuettavan ja tämän perheen tai lähiympäristön kanssa tulleisiin ongelmatilanteisiin. Haastattelun kuluessa keskustelimme näistä asioista, ja haastateltavani olivat helpottuneita saatuaan kertoa niistä. Haastateltavien kertomuksissa oli kohtia, joissa minun tutkijana oli nieleskeltävä kyyneleitä, koska ne koskettivat minua ja liikutuin.

Tutkimushaastattelu on tutkijan ja tutkittavan välistä vuoropuhelua ihmiselämästä. Menetelmänä haastattelu on sekä tutkijalle että tutkittavalle vaativa. Tutkijan tulee melko lyhyessä ajassa luoda haastattelulle sellaiset puitteet, jossa haastateltava voi turvallisessa ja luottamuksellisessa tilanteessa kertoa vapaasti kokemuksistaan ja tunteistaan. (mm. Holme & Solvang 1991, 115; Kvale 1996, 125.) Kerrontatilanne, kerronnan vuorovai-

kutuksen säännöt ja kuulijan odotukset muokkaavat tapaa, jolla ihminen kertoo kokemuksistaan. Kerronta on sidoksissa sosiaaliseen kontekstiinsa eli siihen tilanteeseen missä sitä kerrotaan. (Hänninen & Valkonen 1999, 142.) Onnistuin luomaan haastattelutilanteeseen miellyttävän, keskusteleavan ja avoimen ilmapiirin vaikka emme nähneet toisiamme. Sain haasteltavan tuntemaan, että kuuntelen häntä aktiivisesti ja otan hänen mielipiteensä vakavasti huomioon. Pyrin olemaan haastattelutilanteessa valpas, avoin haastateltavan kertomukselle ja huomaavainen. Haastattelutilanteessa tasapainottelin oman kiinnostukseni ja innostukseni kanssa saada tietoa siitä tuesta ja avusta, jota tukihenkilöt ovat toimintansa aikana saaneet ja toisaalta pitääkseni tilanteen sellaisena, että vuorovaikutuksellisuus ja haastateltavan tunteiden ilmaisu säilyy.

TULA- projektista lähetettiin muotoilemani kirje projektissa toimiville tukihenkilöille. (Liite 2). Kirjeessä kerroin tutkimuksestani, opiskeluistani Lapin yliopistossa ja pyysin heitä miettimään haluavatko osallistua tutkimukseeni jo etukäteen, ennen yhteydenottoani puhelimitse. Kirjeessä totesin ottavani yhteyttä seuraavan viikon aikana ja kysyväni halukkuutta osallistua tutkimukseeni. Sain sillä hetkellä toiminnassa mukana olevien tukihenkilöiden nimet ja puhelinnumerot MLL - stä sekä käyttööni sim-kortin, jolle latsin puheaikaa. Yliopistolta lainasin kuukaudeksi tallentimen, jolla tallensin haastattelut. Etukäteisoletukseni oli se, että vain osa tukihenkilöistä haluaa osallistua tutkimukseeni. Yllätyksekseni kahdestatoista tukihenkilöstä kymmenen oli kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni. Yllättyneisyyteni johtui siitä, että olin ymmärtänyt yliopistolla tutkimuksen tekemiseen liittyvillä luennoilla, että tavallisilla ihmisillä ei ole yleensä kiinnostusta tutkimukseen osallistumiseen. Yhteen tukihenkilöistä en koskaan yrityksistäni huolimatta saanut puhelimella yhteyttä. Yksi henkilö kieltäytyi haastattelusta sanoen tukihenkilötoiminnan olevan omalla kohdallaan jo ohimennyttä elämää, eikä hänellä ole siitä mitään sanottavaa. Totesin hänelle, että tukihenkilötoiminta on vapaaehtoistoimintaa, samoin tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Harmillista oli se, että hänen kertomanaan olisin ehkä saanut tietoa tukihenkilönä toimimisen loppumisesta ja toiminnan jälkeisestä elämästä. Tutkijan on kuitenkin hyväksyttävä se tosi asia, ettei kaikkia tutkimuksen teon kannalta itse tärkeinä pitämiään informantteja tavoita.

Kirjeessä olin todennut soittavani ja sopivani yhteydenottoni yhteydessä haastatteluajan jokaisen kanssa erikseen. Seitsemän tukihenkilön kanssa sovin haastatteluja seuraaville

päiville tai seuraavalle viikolle. Yhden tukihenkilön kanssa sovimme päivän, mutta siihen tuli hänelle yllättävä meno. Toisella haastattelukerralla tallentimesta loppui tila, joten jouduimme sopimaan vielä kolmannen haastatteluajan. Tein yhden tai korkeintaan kaksi haastattelua samana päivänä. Kaksi tukihenkilöä sanoi haastattelun sopivan hänelle saman tien, joten otin tallentimen esiin ja haastattelin. Yhden tukihenkilön haastattelin kasvotusten erään kunnan sosiaalitoimistossa työntekijän huoneessa, muut haastattelut tein puhelinhaastatteluina.

Kahdessa ensimmäisessä puhelinhaastattelussa tallennin otti kovasti häiriötä, koska tein haastattelut kotona makuuhuoneessa sängyn päällä ja tallennin oli vasten pehmeää alustaa. Näiden kahden haastattelun äänen laatu kärsi tuosta aloittelevan puhelinhaastattelijan taitamattomuudesta paljon. Ylimääräinen humiseva ja aaltoileva sivuääni tallenteessa teki litteroinnin välillä todella vaikeaksi ja korviani koettelevaksi. Tukihenkilön puhe oli tallentunut hyvin häiriöistä huolimatta, mutta oma puheeni ja esittämäni kysymykset eivät kuuluneet välillä ollenkaan. Kysymykseni ja kommentointini puuttuminen näiden kahden haastattelun litteroidusta tekstistä vaikeutti jatkotyöskentelyäni ja ymmärtämistäni haastattelujen sisällöstä.

Haastatellut tukihenkilöt ovat viideltä paikkakunnalta projektin toiminta-alueen kunnista. Haastatelluista kaksi on miestä ja kahdeksan naista. Viiden haastatellun tukihenkilön puoliso on ollut myös mukana toiminnassa, eli he ovat toimineet yhdessä tukiperheenä. Puolisot eivät kuitenkaan olleet mukana haastattelukeskusteluissa, osa oli läsnä taustalla haastatteluiden aikana, osa vain läsnä toisen puolison kertomuksissa. Tukihenkilöinä he toimivat kuuden kunnan alueella. TULA – projektissa oli tavoitteena laajentaa toimintaa myös tukihenkilönä toimivan asuinkunnan lisäksi naapurikuntiin. Voi olla helpompaa toimia tukihenkilönä tai -perheenä vähäväkisissä kunnissa oman paikkakunnan ulkopuolella, koska ei ole tuttavita tai sukulaisia paikkakunnalla tai muuta kytköstä tuettaviin.

Kun esitän tutkimustulokset, olen pyrkinyt häivyttämään tunnistettavuutta tukihenkilöiden yksityisyyden turvaamiseksi. Käytän sitaateissa tukihenkilöistä nimityksiä TH1, TH2, TH3, TH4, TH5, TH6, TH7, TH8, TH9 ja TH10 sen perusteella, missä järjestyksessä olen haastattelut litteroinut.

Nauhoitin haastattelut, yhteensä nauhoituksia on 12 tuntia. Haastatteluiden pituudet vaihtelevat 47 minuutin ja 1,5 tunnin välillä. Olen litteroinut haastattelut sana sanalta, mutta jättänyt kirjoittamatta huokaukset, hymähdykset tai pitkän hiljaa olon. Vahvan tunteidenilmaisun olen kuitenkin kirjoittanut tekstiin. Puhtaaksikirjoitettua tekstiä on yhteensä 103 sivua kirjoitettuna Times New Roman-fontilla ja 1,5 rivivälillä.

4.3 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineistoni muodostuu puhelinhaastatteluiden avulla saadusta aineistosta. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on saada käsillä olevaan aineistoon selkeyttä niin, että aineiston avulla voidaan tuottaa uutta tietoa tutkitusta asiasta. Analyysin avulla aineistoa tiivistetään ja selkeytetään, jotta aineiston informaatio saataisiin mielekkäällä tavalla tuotua esiin. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Analysointivaihe on mielenkiintoinen, mutta monien tutkijoiden mielestä jopa tuskallinen prosessi. Vaikeaa ja tuskallista aineiston analysointi oli minullekin. Käytin paljon aikaa yrittäessäni luoda järjestystä aineistooni ja yrittäessäni löytää sieltä sosiaalisen tuen ilmauksia ja nostaa niitä oikealla tieteellisesti hyväksytyllä tavalla esille. Koin haastavana sen, että haastateltavien kertomuksista tulisi löytää merkityksiä ja niitä sitten tulkita haastateltavien ilmaisu säilyttäen. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 135). Haastattelujen mukava ja avoin ilmapiiri sekä haastattelujen kertomuksellisuus ei välittynyt analyysin aloittamisvaiheeseen, vaikka sitä niin toivoin.

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 135) toteavat, että aineiston analyysin voi aloittaa jo haastatteluvaiheessa havainnoimalla haastateltavien kertomuksista ilmiöitä niiden toistuvuuden tai erityisyyden perusteella. Toteutin tätä ohjetta hiukan. Yritin jatkaa analyysiä heti haastattelujen jälkeen, jotta kiinnostukseni asiaan olisi säilynyt. Kiinnostukseni asiaan säilyi, mutta en saanut aloitettua analyysiä tehokkaasti. Jos analyysissä olisi tullut esille lisähaastattelun tarvetta tai jonkin asian tarkistamisen tarvetta, olisi se ollut helpompi tehdä melko pian haastattelujen jälkeen. Yritin pitää mielessäni sen, että analyysissä

pyritään säilyttämään haastateltavien ääni sanallisessa muodossaan koko analysoinnin ajan.

Analysoin aineiston aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin pyrkien säilyttämään kertomuksellisuuden. Tarkoitukseni oli toteuttaa analyysi laajemmalla narratiivisella otteella, mutta taitoni eivät siihen ihan riittäneet. Ymmärrän kertomuksellisuuden olevan tutkimuksessani tietoisuutta siitä, että on olemassa erilaisia tarinoita tukihenkilöydestä Lapin vähäväkisissä ja harvaanasutuissa kunnissa. Tukihenkilöt kertoivat kokemuksistaan ja minun tehtäväni on välittää ja suodattaa näiden tarinoiden yhteys olemassa olevaan maailmaan. (Ks. Malinauskas 2011). Kertomuksissa on yleensä juoni, joka liittää toisiinsa ajallisesti etenevät tapahtumat. Juonen lisäksi narratiivisuudessa on oleellista se, että tarinoilla on syy ja seuraus yhteys. Ne eivät ole vain yksittäisiä kertomuksia, vaan ne voivat muodostaa yhtenäisen kerrotun kokonaisuuden. (Elliott 2005, 7.) Mielestäni tukihenkilötoiminnan prosessi itsessään on lähellä tätä kerrottua kokonaisuutta. Minulle itselleni oli tärkeää analyysiä tehdessä tietoisuus siitä, ettei narratiivisessa lähestymistavassa pyritä vakuuttamaan lukijaa tutkitun aineiston ja tulosten totuudesta ja totuudessa pysymisessä, vaan ennemminkin luomaan kertomus todentunnusta. Todentuntu syntyy ja vahvistuu sitten tämän tutkimuksen lukijan omassa elämässään kokemien asioiden saadessa vastakaikua tukihenkilöiden kerrotussa tarinassa. (Heikkinen 2007, 153.)

Kerronnallisessa, narratiivisessa tutkimuksessa mahdollistetaan sellaisten ihmisten tarinan kerronta, jotka muuten eivät saisi ääntään kuuluville. (Kujala 2006, 103). Tavallisen ihmisen elämän arvostajana ja yhteiskunnallisissa asioissa aktiivisena kansalaisena näen tärkeänä antaa osaltani tukihenkilöille mahdollisuuden kertoa tarinansa. Ilman tutkimustani heidän näkemyksensä ja kokemuksensa tukihenkilönä toimimisesta ja siihen saadusta sosiaalisesta tuesta ei tulisi laajempaan tietoisuuteen. Voin omalta osaltani auttaa heitä ilmaisemaan huolensa ja esittämään parannusehdotuksia Lapin pienten kuntien lapsiperheiden asemaan.

Sisällönanalyysissa aineistoa tarkastellaan eritellen, etsien yhtäläisyyksiä ja eroja. Olen itse ääneenajattelijana ja huomannut sen, että ajatukseni tarvitsevat kuulemiskokemuksen, jotta voin mennä ajatteluprosessissa eteenpäin ja mahdollisesti toteuttaa lopputuloksen käytännössä. Ajatukseni oli, että tukihenkilöt voisivat hyötyä avoimesta haastattelu-

keskustelusta ja saada uuden näkökulman kokemuksessaan tai tavassaan toimia tukihenkilönä. Muutin haastatteluaineiston tekstimuotoon, jotta tutkittavasta ilmiöstä eli tukihenkilöiden kokemuksista sain muodostettua tiivistettyä kuvausta. Tämän kuvauksen avulla voin kytkeä saamani tulokset ilmiön laajempaan yhteyteen ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.)

Luin aineistoani läpi useampaan kertaan. Ensimmäisellä kerralla luin aineistoa niin, että yritin aineistolähtöisesti löytää tukihenkilöiden haastatteluista ne kohdat, joissa he puhuvat sosiaalisesta tuesta jossakin muodossa, joko tuen lähteiden eli henkilöiden avulla tai tuen muotojen avulla. Seuraavalla lukukerralla otin avuksi vihreän ja keltaisen ylivaihaustussin ja etsin ilmauksista saatavilla olevan tai saadun sosiaalisen tuen ilmauksia. Ilmauksissa oli myös negatiivisen sosiaalisen tuen ilmauksia, jotka ylivaihausin pinkillä kynällä.

Sosiaalisen tuen ilmauksia etsiessäni huomasin, että tukihenkilöiden tarinoissa tukihenkilötoiminnan prosessimainen luonne tuli esille. Tiedollisen sosiaalisen tuen osuus on ollut voimakkainta tukihenkilön aloittaessa toiminnan tukihenkilönä tai tukiperheenä. Toisaalta tukihenkilöt ovat toiminnassa eri vaiheissa. Yksi tukihenkilöstä on ehtinyt päättää tukisuhteen ja muuttaa toiselle paikkakunnalle. Toinen tukihenkilö on aloittanut tukisuhteen loppusyksystä ja käynyt vasta peruskoulutuksen siinä vaiheessa kun maaliskuussa tein haastatteluja. Kolmas tukihenkilö on ehtinyt olla yhdelle tuettavalle tukihenkilönä koko tukihenkilötoiminnan prosessin ajan ja on aloittamassa uutta tukisuhdetta. Muilla tukisuhde jatkuu saman tuettavan kanssa. Kirjasin aineiston marginaaliin ydinsanoja ja tukihenkilötoiminnan vaiheita ja sisällöllisiä asioita. Puhtaaksi kirjoitetut haastattelut olivat kirjavanaan merkintöjä, joista oli myöhemmin vaikea saada selvää.

Seuraavaksi pelkistin aineistoa niin, että keräsin ajatuslausumat teemoittain emotionaalista, tiedollisesta, arvioivasta ja henkisestä sosiaalisesta tuesta ja niiden lähteistä omiin word – taulukkoihinsa. Lausumat eivät olleet pelkästään positiivisia ilmauksia saadusta sosiaalisesta tuesta. Lausumissa oli negatiivisia ilmauksia, jotka voi nähdä sosiaalisen tuen tarpeena tai puutteellisina toiminnan rakenteina. Jatkoisin saadun sosiaalisen tuen lausumien pelkistämistä yhden tai kahden sanan mittaisiksi. Esimerkkinä alla taulukossa 1 pelkistämäni emotionaalisen sosiaalisen tuen ilmeneminen.

Taulukko 1

EMOTIONAALINEN TUKI	YKSILÖLLINEN	YHTEISÖLLINEN
MLL Projekti- työntekijä	Tunnetuki Kuuntelu Rohkaisu, myötäeläminen, arvostaminen Ymmärtäminen Monipuolisuus, yksilöllisesti huomioiva Ongelmanratkaisuun apua Asiantuntijuus Toimintaan motivoija Sitoutumisen vahvistaja Vapaaehtoisen rajojen määrittelijä Sillanrakentaja vapaaehtoisen ja sosiaali- toimen välillä	Peruskoulutuksessa tukihenkilöksi kasvami- sen rohkaisu Tunnetuki Asioiden syvälinen tarkastelu Tukihenkilöiden vertaisuuden vahvistaja Tukihenkilöiden motivoija Toimintaan sitoutumisen vahvistaja Sillanrakentaja vapaaehtoisen ja sosiaali- toimen välillä
VERTAISET	Uusia ihmissuhteita Kokemusten kertominen ja jakaminen	Tunnetuki Kokemusten kertominen ja jakaminen Rohkaisu Vuorovaikutus Vertaistuki Miellyttävä ilmapiiri, hyvä porukka
STT	Vuorovaikutus Rohkaisu Keskustelu ja ymmärtävä asenne Yhteistyö	
TUETTAVA/ PERHE	Luottamus, arvostus, kunnioitus Vuorovaikutus Tunteet Säännöt = Turvallisuus	

Tein samanlaiset taulukot tiedollisesta, arvioivasta ja henkisestä tuesta jaoteltuna yksilölliseen ja yhteisölliseen sosiaaliseen tukeen. Taulukoinnin avulla yritin tehdä itselleni paremmin näkyväksi sen, minkälaisena sosiaalinen tuki tutkimuksessani näyttäytyy. Pyrin myös helpottamaan tämän jäsentelyn avulla tulosten auki kirjoittamista.

5. Sosiaalinen tuki ja sen merkitys tukihenkilöille

5.1 Tavallinen ihminen tukihenkilönä

Tässä luvussa pohdin ja erittelen tukihenkilötoiminnan prosessin alkuvaihetta tukihenkilöiden kertomusten perusteella painottaen tavallisen ihmisen näkökulmaa. Näkemykseni mukaan tukihenkilöiden oma ääni välittyy aineistosta siinä, miten he kertovat vapaaehtoistyöhön mukaan tulemisestaan ja siinä mitkä asiat tukihenkilön omassa henkilökohtaisessa identiteetissä ja toimintaympäristössä auttavat tukihenkilötoimintaan sitoutumisessa. Tukihenkilöt kertovat hakeutuneensa toimintaan eri syistä. Yleisenä lähtökohtana tukihenkilöksi ryhtymiselle on halu auttaa oman tai naapurikunnan lapsia ja nuoria. Toimintaan mukaan lähteminen on ollut monen samaan aikaan tapahtuneen asian seuraus ja pienten yhteensattumien summa. Kansallisessa ja paikallisessa mediassa on ollut keskustelua lasten ja nuorten lisääntyvästä pahoinvoinnista. Samanaikaisesti paikallislehdessä on ollut ilmoitus tukihenkilötoiminnan peruskoulutuksesta paikkakunnalla ja sen yhteydessä ollut mielenkiintoinen lehtijuttu paikkakunnalla asuvan tukihenkilön itsensä kirjoittamana. Naapurin tai tuttavien esimerkki tukiperheenä toimimisesta on kannustanut ottamaan yhteyttä koulutuksen järjestäjään tai oma muuttunut elämäntilanne on mahdollistanut vapaaehtoistyön aloittamisen. Nämä yksilölliset toimintaan hakeutumisen syyt ovat rinnastettavissa esimerkiksi Palvelevan puhelimen päivystäjäksi hakeutumisen syihin, jotka olivat Hannu Sorrin (2005, 128-130) mukaan toisilla halu löytää merkitystä omalle elämälleen ja toisilla mahdollisuus harjoitella vuorovaikutustaitoja ilman ammattiroolia ja käyttää saatua kokemusta hyödyksi omassa työssä kasvatustai opetuslalla. Penner (2004, 650) mainitsee vapaaehtoistyöhön Yhdysvalloissa hakeutuvan entistä enemmän henkilöitä, jotka ovat kokeneet olevansa henkilökohtaisesti kutsuttuja mukaan vapaaehtoistyöhön.

Yhdessä kunnassa sosiaalityöntekijät ovat olleet aktiivisia tukihenkilötoimintaan rekrytoijia. He ovat pitäneet tukihenkilöiden mukaan TULA - projektia tärkeänä sosiaalipal-

velutarjonnan lisäresurssina oman kuntansa lapsiperheille. He ovat nähneet projektin tuoman hyödyn omalle kunnalle ehkäisevän lastensuojelutyön toimintamuotona tukihenkilötoiminnan kehittämisen kannalta. Pienellä paikkakunnalla aktiivisia maallikko-toimijoita on yleensä vähän ja nämä henkilöt ovat valveutuneiden sosiaalityöntekijöiden tiedossa.

Kun tukihenkilöksi haluava on ottanut yhteyttä MLL:n projektityöntekijään tai projektityöntekijä häneen, ovat he sopineet haastattelujasta. Haastattelun kuluessa tukihenkilötoiminnan prosessin etenemisen avaaminen auttaa tukihenkilöksi ryhtyvää ymmärtämään sitä, mihin hän on hakeutumassa. Haastattelun avulla varmistetaan se, että tukihenkilöiksi valikoituu tehtävään soveltuvia ihmisiä. Keskustelun kuluessa käyvät ilmi tukihenkilöiden motiivit toimintaan mukaan tulemiseen ja työntekijä voi havainnoida ja testata tukihenkilöksi hakeutuvan soveltuvuutta toimintaan. (Ks. Yeung 2005, 116-117.) Tukihenkilöksi hakeutuvalla voi itsellä olla kokemusta samankaltaisista tilanteista, joita tuettavilla perheillä on. Haastattelun aikana työntekijän tehtävä on tunnistaa, missä vaiheessa tukihenkilö kokemustensa kanssa on. Jos hän elää akuuttia kriisivaihetta jonkun oman elämän ongelman kanssa, on tärkeä hänelle itselleen työstää asia selväksi, eikä hän ole sillä hetkellä sopiva tukihenkilöksi. Kun hän on läpikäynyt asian ja päässyt kriisivaiheen yli, on hänellä hyvät mahdollisuudet toimia toisten auttajana. (Lehtinen 1994; 1997, Porkka 2009.)

Vapaaehtoistoiminnan yhteydessä keskustellaan siitä, kykenevätkö tavalliset ihmiset riittävän hyvin arvioimaan omaa elämäntilannettaan ja kykyään toimia vapaaehtoisena. Lehtinen (1994, 71) toteaa, että Pois sivuraiteelta - projektin tukihenkilöt olivat itse peruskoulutusvaiheessa arvioineet sitä, minkälaisiin vapaaehtoistehtäviin he jatkossa suuntautuvat. Osa heistä oli tukihenkilökoulutuksen jälkeen todennut, että tukihenkilötoiminta on hänelle liian vaativaa ja etsinyt itselleen toisenlaisia tehtäviä vapaaehtois-työntekijöinä. Pennerin (2004, 662) mukaan vapaaehtoiseksi ryhtyvät eivät hakeudu toimintaan hetken mielihoiteesta, vaan harkinnan ja asioiden pohtimisen jälkeen.

Tukihenkilönä voi toimia sellainen henkilö, joka on tavallinen ihminen. Hokkanen (2003, 82) toteaa, että vapaaehtoisia yhdistää ihmisenä oleminen ja ihmisyyys myös mahdollistaa vapaaehtoisuuden. Tukihenkilötoiminnan eettisissä periaatteissa painote-

taan sitä, ettei tukihenkilöllä tarvitse olla erityistaitoja tai ammatillisia valmiuksia toimintaan mukaan tulemiselle ja siinä jatkamiselle. Jokainen tukihenkilöksi ryhtyvä käyttää, ja saa käyttää omaa persoonaansa ja elämäkokemusta hyväkseen. (Korhonen 2005, 14.) Penner (2004, 659-660) on päätenyt tutkimuksissaan siihen, että vapaaehtoisilla on tiettyjä persoonallisia ominaisuuksia kuten empaattisuus, auttavaisuus ja ymmärtäväisyys, jotka tekevät vapaaehtoisesta sellaisen ihmisen, jolle toisten auttaminen on luontevaa. Haastattelemani tukihenkilöt toimivat eri ammateissa, heissä oli kasvatus-, ohjaus- ja opetuslalla, hoitotyössä, palvelualoilla sekä maa- ja metsätalouselalla työskenteleviä.

Tukihenkilöt eivät kertoneet mistään tietyistä vaatimuksista tai ominaisuuksia tukihenkilöksi pääsemiselle. Mannerheimin Lastensuojeluliiton arvoista lapsen ja lapsuuden arvostus, yhteisvastuu ja ilo ovat olleet heidän mukaansa toimintaan mukaan kutsuvia. Arvojen esillä pito on ollut tukihenkilölle lupaus siitä, että ne ovat toiminnan perustana ja tukena. MLL:n arvoja ja toimintaperiaatteita toteutetaan vapaaehtoisten ja ammattilaisten välisen kumppanuuden avulla. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto).

Sini Lehtinen (1994, 71) toteaa, että tukihenkilöiltä odotettiin aikaisemmin pyyteetöntä uhrautuvaa auttamista. Nykyään tuosta vaatimuksesta on luovuttu ja ymmärretään, että vapaaehtoistoiminnassa on oikeus saada toimia itselleen sopivalla tavalla omat voimavarat huomioon ottaen. Tukihenkilöt kertoivat saavansa toiminnasta iloa ja hyvän mielen tunnetta. Oma myönteinen elämänasenne, kiinnostus ihmisiin ja toiminta oman elämäkatsomuksen mukaisesti on perustana heidän tekemälleen vapaaehtoistyölle. Kun he saivat vahvistusta sille, että he ovat arvokkaita ja hyödyllisiä ihmisiä tuettavan ja tämän perheen elämässä, oli se heille merkityksellistä.

H: Mikä se antaa sulle voimaa tehdä tätä vapaaehtoistyötä?

TH: Ehkä se rakkaus ja haluaa auttaa, kerta pystyy, että toisekkin vois hyvin sitten. (TH 10)

Tää [tuettavan nimi] sano mulle myöhemmin, että sä näytät maailman tylsimmältä ja tavallisimmalta ihmiseltä ja kaikki mitä sä teet näyttää maailman tylsimmältä ja tavalliselta, mutta silti sä olet niinkö maailman kivin ihminen. Kaikki semmonen tylsä muuttuu kivaksi sun kanssa. Tää oli mun mielestä niin hieno palaute, ettei sen hienompaa palautetta ole ole-massakaan. (TH 2)

Mie tykkään tästä hommasta, ei tämä mittään kevyttä tai helppoa työtä ole, mutta on siinä joku, mikä kiehtoo. Varmaan siinä on seki palaute, mitä saa. Välillä tulee koppaa ja lautaa, tulee korville niin että korville käy, mutta sitten se kiitos, mitä tulee, niin se on kaikkein paras. (TH 1)

Tää on ylittäny meidän odotukset. Niinku mä sanoin yhdelle henkilölle, joka harkitsi tähän ryhtymistä, niin sanoin, että tää on tosi mahtava toimintamuoto. Voi auttaa ihmisiä, lapsia ja saa parhaat puolet, mansikat poimia kakun pinnalta, että saa ne mukavimmat hetket, eikä joudu kauheen syväle niihin ongelmiin. (TH 7)

Minusta kuitenkin ollu ihan kiva, että olen jolleki tärkeä, että sillai fiksusti kuvaisin, ettei nousis kauhea itsekehu. (TH 5)

Yhtä tärkeää tukihenkilötoiminnasta saadun yleisen hyödyksi ja avuksi olemisen kokemuksen lisäksi on se, että tukihenkilö voi käyttää koko omaa inhimillistä pääomaansa eli tietojaan ja taitojaan tukihenkilönä toimiessaan. Inhimillinen pääoma ei vähene eikä kulu vapaaehtoisena toimiessa, vaan kasvaa ja kehittyy tilanteiden mukaan. (Esim. Kajanoja 2005, 237.) Marjaana Pelkonen (1994, 30-39) tuo esiin ihmisen tarvitsemat voimavarat toiminnassaan. Hän jakaa voimavarat sisäisiin ja ulkoisiin. Ulkoisia voimavaroja ihminen saa sosiaalisen tuen avulla, niitä asioita käsittelen luvuissa 5.2 ja 5.3. Sisäiset voimavarat ovat henkilökohtaisia kuten tieto, minän vahvuus, erilaiset selviytymisstrategiat, pysyvät arvojärjestelmät, itsetunto, luottamus, energia, motivaatio, uskomusjärjestelmät sekä hallinnan ja kompetenssin tunne. Ihmiselle keskeisin ja tärkein on hallinnan tunne, joka auttaa ihmistä uskomaan siihen, että hän voi itse ohjata omaa elämänsä kulkuaan. Leena Mikkolan (2000, 24) mukaan hallinnan tunne vaikuttaa myönteisesti ja kannustavasti ihmisen käsitykseen omasta minäkuvastaan ja kykyyn käyttää omia sisäisiä voimavarojaan.

Tukihenkilöt kertovat vahvistavansa omia sisäisiä voimavarojaan eri tavoin. Haastattelussa he kertoivat avoimesti erilaisista keinoista pitää itsensä kunnossa ja toimintakykyisenä vapaaehtoisena. Mielestäni meille vapaaehtoisten kanssa työskenteleville ammatti-ihmisille olisi tärkeää kuunnella vapaaehtoisen kertomusta omista voimavaroistaan, luottaa heidän sanaansa ja tukea heitä näissä pyrkimyksissä.

Tärkeä asia, että pitää itestänsä huolta. Oma ystäväpiiri on hyvä olla kunnossa. Tukisuhteesta ei voi puhua, mutta omaa pahaa oloa pystyy jatkamaan. Pitää huolehtia itsestä ja omista suhteista. Käsitöitä harrastan. (TH 5)

Mulle on tärkeää se puhuminen, aikaisemmin olen kirjoittanu päiväkirjaksi, mutta tässä projektityöntekijän kanssa tärkeää puhuminen ja asioiden selvittäminen sillä tavalla. Itellä ei ole korkeaa kynnystä kertoa asioista luotetulle ihmiselle, toisilla on. Seurakuntayhteys on ollu mulle tärkeää, nimettömänä voi pyytää esirukousta. (TH 8)

Mulla on kokemusta vapaaehtoistyöstä pitkältä ajalta. Se tuo varmuutta ja uskaltaa kuunnella itseään. Auttaa tietenki, ko on niin ihana tuettava lapsi, vanhempien kans jutellaan ja sovitaan.(TH 6)

Niin ja se huumori. Ei niin vakavasti kannata ottaa, pittää osata nauraa itelle ja muille.(TH 3)

Meillä on se, että asutaan maalla, on kotieläimiä, pihaa ja mettää riittää, missä juossa ja leikkiä. Ei ole huvipuistoja ja uimahallia lähellä, mutta riittää tuoki, niin ainaki olen ymmärtäny. (TH 4)

Tukihenkilöt kertoivat oman arvomaailman ja myönteisen elämänasenteen auttavan toiminnassa. MLL:n esillä pitämät arvot ihmiselämän kunnioittamisesta ja vapaaehtoisten osallisuuden lisäämisestä kumppanuuden avulla olivat heille merkityksellisiä. Tukihenkilöt näkivät ratkaisukeskeisen toimintaperiaatteen hyvänä keinona ja perustana omalle toiminnalleen. Yeungin (2004, 112) tutkimuksessa kirkon vapaaehtoistyöntekijöitä yhdisti yhteinen usko, joka loi myös yhteen kuuluvaisuuden tunnetta. Omaan uskokaan kukaan ei tuonut näkyvästi esille, vaan se oli yhteinen kaikkien toimijoiden tiedossa oleva ja tunnustettu arvopohja. Kaksi tukihenkilöä kertoi saavansa voimia tukihenkilönä toimimiseen omasta uskonvakaumuksestaan. Toinen tukihenkilöistä kertoi vakaumuksestaan tuettavalle, koska siitä aiheutui rajoituksia heidän yhteiselle tekemiselleen esimerkiksi musiikin kuuntelussa tai elokuvien katselemattomuudessa. Toinen tukihenkilö on saanut voimaa rukouksesta ja on pyytänyt nimettömänä esirukousta tuettavalle ja tämän perheelle seurakunnassa.

Tukihenkilölle arki on keskeisellä sijalla voimavarana. Arki näyttää toteen ja samalla testaa luodut toiminnot ja järjestelmät (Julkunen 2006, 21). Arki on itsestään selvää meille ihmisille. Se on läsnä kaikkialla elämässämme, mutta sitä on vaikea käsitteellistää. Useimmiten arjen käsitteellistäminen ja uudelleen ajatteleminen on tutkijoilla onnistunut vertaamalla sitä pyhään. (Jokinen 2003, 14; Viertola 2006, 327).

Arki on Rita Felskin (2000, 31) mukaan elettyä elämää ja kokemuksia enemmän kuin järjestettyjä aktiviteetteja. Arjen voi laajentaa koskemaan koko elämää ja elämisen lainalaisuuksia. Arki ei ole erityistä tai ainutlaatuista, vaan tapahtuu päivä toisensa jälkeen. Rutiinit tuovat arkeen toistuvuutta, joka on yhteistä ja tärkeää meille kaikille. Arkielämä on ymmärryksessämme sidoksissa enemmän naisiin ja heidän elämäänsä. Naiset synnyttävät uutta elämää ja vastaavat arjen rutiinien sujuvuudesta. Naiset tekevät vielä nykyäänkin kotitöitä enemmän kuin miehet. Naiset ovat vastuussa siivouksesta, lastenhoitosta ja ruuan valmistuksesta myös työelämässä, ei pelkästään kodin ulkopuolella. (Jokinen 2003, 8.)

Tutkimuksessani tukiperheissä sukupuolisidonnainen jaottelu ja ajattelu on näkyvissä tukihenkilöiden kertomuksissa perheen sisäisessä työn jaossa. Miesten työt ovat enimmäkseen ulkotöitä. Naisten työnä ovat sisätyöt kuten ruoanlaitto, siivous ja huolenpito hygieniasta. Yhteinen tekeminen suuntautuu enemmän kodin ulkopuolelle. Tukiperheet kertovat tarjoavansa tavallisen perheen mallin tuettavilleen. Perheeksi määrittäyty niiden aikuisten joukko, joka vastaa arjessa tuettavasta lapsesta tai nuoresta. (Hurtig 1999, 25).

Ehkä mulla on niinkö naisilla yleensä. Olen pitänyt yhteyttä MLL:ään, perheeseen enemmän ja sitte käytännön asioita hoitanu. Mies on enemmän näitä miesten töitä esitelly tai touhunnu koneiden ja opastanu moottorikelkan ajamisessa. Ne on käyneet ajamassa tai mönkijällä ajossa. Meillä on ollu aika luontevat roolit tavallaan. Olen huolehtinu ruoan ja kattonu mitä vaatteita laittaa päälle. On lämpimästi vaatetta, ku lähtee ulkohommiin. Aika tavalla samalla tavalla kuin tavallisissakin perheissä, miehillä ulkotyöt ja naisilla sisätyöt. (TH 7)

Arjessa eläminen, kuunteleminen ja sopiminen on tärkeää. Sovitaan miten milloinkin. Helmikuussa tuettavat yhtäaikaan, katotaan maaliskuussa siten. Pitää ottaa vähän puita matkaan, lämmitellä ja tehdä nuotio. Tämösellä menetelmällä toimitaan, omannäköinen. Ei mahottomia. Eletään arkea, vaikka on pyhä, niin eletään arjessa. (TH 10)

Tukihenkilöiden elämä on tavallista keskivertoisen suomalaisen arkielämää, jonka toiminnan paikka on koti. Kotiin liittyy Johanna Hurtigin (2003, 116) mukaan myönteisiä assosiaatioita ja paljon positiivisesti latautuneita määreitä. Felskin (2000, 22) mukaan ymmärrämme kodin olevan meille itsestään selvyys ja perusta arjen elämällemme. Kodin tuntuisuus ilmentää arkea, mutta kodin voi ajatella laajemminkin. Tukihenkilöille koti on turvallinen ja suojaisa oma paikka. Tukihenkilöt tarjoavat tuettavalleen kodis-

saan tilan, jossa voi saada positiivisia, tuettavan omaan kotielämään verrattuna erilaisia elämyksiä arjessa. (Ks. Leppiman 2010, 190.) Tukihenkilöt ulottavat kodin tuntuisuuden ainakin isompien lasten kohdalla myös tuttuihin harrastuspaikkoihin, kuten kirjastoon tai uimahalliin. Jokinen (2003, 14) toteaa, että arki ei ole pysyvä olotila, vaan sekin tarvitsee huolenpitoa, sopimuksia ja kuosittelua muotoonsa. Arjen kuosittelusta vastaavat useimmiten naiset, he käyttävät arjen valtaa. Arjessa se joka huolehtii arjen sujumisesta, antaa toisille mahdollisuuden osallistua sujuvaan arkeen.

5.2 Yksilöllistä tukea kahdenkeskisessä kohtaamisessa

Tässä luvussa avaan sitä yksilöllisen sosiaalisen tuen maailmaa, josta tukihenkilö saa voimavaroja, uskoa ja toivoa toimia vapaaehtoisena. Kun tukihenkilöllä oma arki on sujuvaa, siinä on sopivasti rutiineja ja siitä saa voimia, voi ottaa vastaan sosiaalista tukea. Kerron tutkimustuloksista jäljempänä noudattaen tukihenkilötoiminnan prosessin kulkua. Yksilöllinen vastaanotettu sosiaalinen tuki välittyy tukihenkilöiden kertomuksissa laajana. Sosiaalisen tuen muodoista konkreettinen, emotionaalinen, tiedollinen ja arvioiva tuki ovat olleet tukihenkilöiden kokemusten mukaan läsnä tukihenkilötoiminnan prosessissa koko ajan.

Konkreettinen sosiaalinen tuki ei näyttäytynyt tutkimuksessani merkityksellisenä tukihenkilöille, koska se ei ollut heidän mielestään olennaista heidän tekemässään vapaaehtoistyössä. Palkkio tai kulukorvaukset ovat osoitus siitä, että tukihenkilöllä on sopimus kunnan kanssa ja heille korvataan sopimuksen mukaisesti vapaaehtoistyöstä. Lähes jokainen tukihenkilöistä on sitä mieltä, että palkkio on ihan hyvä asia, muttei sillä tai sen puuttumisella ole merkitystä tukihenkilönä tai -perheenä toimimiseen. Kahdella tukihenkilöllä on ollut kokemusta siitä, että tuttava on arvellut hänen tekevän vapaaehtoistyötä rahan takia. Ajatus oli heidän mielestään niin absurdi, ettei sitä voinut oikein ottaa todesta, vaan suhtautua siihen huumorin avulla. Palkkiot ja kulukorvaukset eivät olleet samansuuruisia, vaan vaihtelevat kuntakohtaisesti. Tämä erilainen vapaaehtoistyöstä korvaaminen on herättänyt tukihenkilöissä epä tietoisuutta ja toisissa tunteen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Kunnat ovat maksaneet myös tukihenkilöiden matkakuluja

näiden osallistuessa TULA- projektin järjestämiin koulutustilaisuuksiin. Tukihenkilöt raportoivat tukisuhteen tapaamisista säännöllisesti sosiaalitoimistolle, raportointikäytännöissä on ollut kuntakohtaisia eroja ja toiveita.

Mittään ongelmia ei ole ollut nyt, kaikki asiat on menny tosi hyvin. Ainut sosiaalitoimistosta soitettiin, että tämä laput pitää allekirjoitettuna, vanhemmilta allekirjoitus ja kerran kuukauessa. Mie ajattelin, että lähetän kolmen kuukauden välein. (TH4)

Se vain sitten kauheen jouhevasti lähti. Ainut tuosta palkkiosta, joka ei ole suuren suuri, niin piti kuitenkin selvittää. Kuiteski on rahaa. (TH5)

Kaikkien tukihenkilöiden vastauksissa korostuu vastaanotettu tiedollinen ja emotionaalinen tuki, jotka ovat olleet usein läsnä tilanteissa samanaikaisesti. Tiedollinen sosiaalinen tuki painottuu erityisesti alkuvaiheen toiminnassa, koska silloin on luotu pohjaa ja sisältöä tukisuhteelle. Tiedollisen tuen avulla tukihenkilöt ovat saaneet erilaisia toimintamalleja ja lähestymistapoja tuettavan kanssa toimimiseen. Tukihenkilö on keskittänyt omat voimavaransa siihen, että on saanut muodostettua ja sovittua tuettavan vanhempien kanssa tukisuhteelle toimivat käytännöt.

Otettu sellanen kanta, kotona vanhemmat sanoo, mitä tehdään, täällä me sanotaan. Ku haetaan, jutellaan kuulumisia ja tämmösiä. Kun kodin ovi sulkeutuu, sitten me huolehditään. Haluttu pitää selkeä työnjako. (TH7)

Sovittu pääpiirteet. [Tuettavan nimi] kulkee minun ja meidän mukana, tekee sitä, mitä me teemme. Jos mettätöissä, kalastamassa, retkeilemässä tai uimassa, niin yhdessä. Sopimus tehtiin, 1-2 viikonloppua kuukauessa voi olla meillä, tarvittaessa muutetaan. Tämä täytyy sanoa myös kodin puolelta, että käydään keskustelua puolin ja toisin, että mitä ollaan sovittu kotona ja mitä on sovittu meillä. Kummassakin paikassa on samat säännöt. (TH1)

Emotionaalinen tuki on tutkimusten mukaan, ja tutkimusaineistoni perusteella myös, sosiaalisen tuen muodoista kokonaisvaltaisimmin läsnä koko toiminnan prosessin ajan, koska se on vahvasti sidoksissa ihmisen sisäisiin voimavaroihin kuten itsetuntoon, tunteisiin ja sosiaalisiin suhteisiin. (Esim. Rimkus 2011, 25; Leppiman 2010,62.) Yksilölliset erot tukihenkilöiden odotuksissa tukea kohtaan vaihtelevat. Toiset kokevat tarvitsevansa tukea ja ovat aktiivisia sitä saadakseen. Toisille riittää pelkkä tietoisuus tuen saatavilla olosta. (Ks. Leppiman 2010, 65.)

Tukihenkilön on helpompaa kysyä tietoa tai neuvoa tuettavan käyttäytymiseen liittyviä asioista joltain tuntemaltaan ammatti-ihmiseltä yleisellä tasolla paljastamatta liikaa yksityiskohtia ja rikkomatta salassapitoa. Radio, televisio ja naistenlehtien artikkelit ovat nekin olleet apuna tiedon lisääjänä.

Ko minua neuvo yksi mielenterveyspuolen hoitaja tota ko mie sanoin, ko mie en saa perheestä oikein kuvaa. se sano, että piirtäkää ja mieti omasta perheestä, tuettava omasta perheestä.(TH 3)

Eläkkeellä olevan psykologin kanssa jutellu, mitä se masennus on. Ihminen saattaa olla ok, kertoa ja keskustella. Kuitenki on syvä masennus, niin en kertonu samassa tilanteessa, työuupumusta tai näin. Mitä se oikein on? Pystyy pinnistämään, olemaan, sitten se vain on siellä mielessä.(TH 8)

Tärkeimpänä yksilöllisen sosiaalisen tuen lähteenä tukihenkilöt pitävät MLL:n projektityöntekijää. Projektityöntekijän tarjoama emotionaalinen tuki ilmenee tunnetukena, läsnä olevana kuunteluna, rohkaisuna ja myötäelämisenä. Tukihenkilöiden kertomuksista voin päätellä, että TULA- projektissa on ollut tarkoituksena käynnistää tukihenkilön ja projektityöntekijöiden välille luottamuksellisen suhteen rakentaminen jo silloin, kun tukihenkilöiksi aikovia on haastateltu ennen peruskoulutuksen käynnistymistä. Anu Leppimanin (2010, 191) mukaan aito ja ystävällinen ensimmäinen kohtaaminen on tärkeää luottamuksen synnyssä. Marjo Romakkaniemen (2011, 238) mukaan kokemus kuulluksi tulemisesta on yhteydessä kokemukseen ymmärtävästä kohtamisesta ja aitoudesta. Sosiaalinen tuki on tilannesidonnaista ja tarvitsee toteutuakseen tuelle suotuisaa ilmapiiriä, jossa vallitsee vastavuoroisuus, luottamuksellisuus ja hyväksyntä (Kukkurainen 2006, 39).

Luottamuksellisen suhteen olemassaolon ja rakentumisen eri toimijoiden välillä voi nähdä perustana koko tukihenkilötoiminnan prosessin onnistumiselle. Markku T. Hyypä (2005,33) toteaa, että luottamus on kuin liima, joka yhdistää ihmisiä ja näiden keskinäisiä suhteita. Tukihenkilötoiminnan arjessa ajateltuna luottamus on ollut edellytys yhteistyölle ja yhteistyön jatkumiselle. Luottamusta ei voi tuottaa suoraan napista painamalla, vaan se tarvitsee suotuisat ja turvalliset olot syntyäkseen. Luottamus tarvitsee myös riittävästi aikaa ja luottamuksen osoittavia ja edistäviä tekoja. Luottamuksellisen

suhteen kruunaa se, että toimijoiden kesken on antoisaa vuorovaikutusta, jossa vuorottelevat läsnäolo ja kuuntelu. (Ilmonen 2002, 27.)

Sosiaalinen tuki, joka ilmenee luottamuksen, empatian ja huolenpidon muodossa edistää ihmisen selviytymistä ja luo tälle turvallisuuden tunnetta. (Leppiman 2010, 62 ;Thoits 1985, 57-58.). Tukihenkilöt ovat kokeneet tärkeänä projektissa annetun luottamuksen perustuvan toiminnan tilan, jossa on ollut tarjolla erilaisia toimimisen vaihtoehtoja. Valintojen avulla voi muuttaa mieltänsä ja toimia toisin. Luottamus tukihenkilön ja projektityöntekijän välillä välittyy tukihenkilöiden vastauksista merkityksellisimmäksi keinoksi edesauttaa sosiaalisen tuen hyödyntämistä yksittäisen tukihenkilön toiminnassa.

MLL:n projektityöntekijän kautta tuli oikeasti semmonen tunne ja luottamus, että meistäkin pietään huolta ja oikeasti kysellään. (TH 4)

Tukihenkilö tarvitsee ammattityöntekijän ohjausta ja tukea toimintaansa. TULA- projektissa panostettiin projektityöntekijän tuen saatavilla oloon järjestelmällisesti tukihenkilötoiminnan alusta lähtien. Kun tukihenkilö alkoi tavata tuettavaansa, sopivat he projektityöntekijän kanssa säännöllisestä yhteydenpidosta, joka alussa toteutui jokaisen tapaamiskerran jälkeen. Tässä toteutuivat sosiaalisen tuen vastaanottamisen kannalta tärkeä tuen oikea-aikaisuus ja toisaalta tietoisuus tuen saatavilla olosta. Vapaaehtoiselle on merkityksellistä, että tukea on saatavilla hänen tarvitsemanaan aikana, se on joustavasti käytettävissä ja tuki on hänelle yksilöllisesti sopivaa. Tärkeää on tietoisuus tuen saamisesta, ei niinkään niistä käytännöistä, kuinka tukea annetaan. (Rochester ym. 2010, 141, 160.)

Kerran tai kahessa kuussa[MLL:n työntekijä] soitti mulle ite ja mulla oli lupa soittaa hänelle tai täällä sosiaalityöntekijälle. Eipä se, mä koin, että se tuki mitä sain oli ihan riittävää.(TH9)

Kyllähän se nimenomaan on [MLL:n työntekijä], että meillä on semmoinen sopimus, että voin soittaa tai laittaa tekstiviestin, niin hän soittaa sitten mulle. Niin päin se on yleensä. Ennenkin ja olen saanut ihan oikeesti tukea, kyllähän se melkein niin meneekin, että tapaamisten jälkeen on MLL:n työntekijän kans juteltu, kun siinä on aina jotain taas viime aikoina semmosta, joka on raskauttanu mieltä ja aiheuttanu pohdintoja.(TH8)

Anna Metterin (2003, 98-99) mukaan luottamus ja tieto tuen saatavilla olosta ovat merkityksellisiä ihmisten välisissä suhteissa. Tukihenkilöt kertoivat olevansa luottavaisia tuen saamiseen juuri silloin kun sille on tarvetta. Kun on turvallinen ja rauhallinen olo, jää aikaa ja voimia paneutua tuettavan elämään ja niihin yhteisiin hetkiin, joita he viettävät. Saatavilla oleva sosiaalinen tuki on ollut merkityksellistä tukihenkilölle myös tietona siitä, että hän voi olla yhteydessä projektityöntekijään sovittujen yhteydenottojen lisäksi muulloinkin.

[työntekijä] painotti, että pitää ottaa yhteyttä, keskustellaan ja kokoonnutaan vanhempienkin kans, että mitä nyt tehhään jos tulee joku semmonen mahdollisuus heti keskustella, mitä tehhään jos joku pulma tulee eteen. Ei tartte yksinään miettiä. Keskustellaan, että mitä tehhään, jos ei ratkaisua löydy ja tervettä maalaisjärkiä käyttämällä tietenki. (TH 10)

Projektityöntekijöiden huolenpito, läsnä oleva kuuntelu ja oikea-aikainen asioihin tarttuminen auttoivat tukihenkilöitä jäsentämään omaa osaamistaan, tiedostamaan lisätiedon ja oppimisen tarpeet. Projektityöntekijällä on ammatti-ihmisenä tieto tukihenkilötoiminnan sisällöstä ja sen reunaehdoista, samoin kuin tukihenkilön vahvuuksista ja heikkouksista. Vapaaehtoisen ei tarvitse yksinään miettiä eteen tulevilla tilanteilla, miten hänen tulisi toimia, vaan hänellä on aina mahdollisuus kääntyä ammatti-ihmisen puoleen. Tukihenkilöt arvostivat projektityöntekijöitä erityisesti sen takia, että nämä ovat olleet saavuttamansa luottamuksen arvoisia. Kaikki tukihenkilöt arvioivat projektityöntekijät ammattitaitoisiksi, tavallista ihmistä ymmärtäviksi ja oikeassa tehtävässä oleviksi henkilöiksi. Tukihenkilöiden kokemuksen mukaan projektityöntekijöillä on ollut aina aikaa keskustelulle ja tuen tarpeen selvittämiselle. Tukihenkilöt kokivat keskustelun ja yhteydenpidon voimaannuttavana ja vahvistavana omalle toiminnalleen.

Oli ja tekstiviestein ja sähköpostin kautta. Oli mukavaa että hän kuitenkin soitti, sai ihan käydä sitä keskustelua positiivistakin asioista. Tietysti tukiperheenä olo ollu meille tosi suuri ilo. Hauska, että saa jakaa iloisia mukavia hetkiä jonkun kanssa. On kivaa että on joku jonka kanssa jakaa tunteuksia ja toinen myötäelää. Mä oon tosi tyytyväinen ollu varsinkin MLL:n työntekijöihin, on ollut tosi sellasia tärkeitä henkilöitä alusta asti ja tosi hyvin ottanu meiät kaikki mukaan toimintaan ja ollu apuna ja tukena. (TH 7)

Projektissa luodut yleiset luottamuksellisen suhteen puitteet siirtyivät tukisuhteisiin luontevasti. Tuettavan ja tämän perheen myönteinen suhtautuminen tukisuhteeseen ja tukihenkilöön osoittautui tärkeäksi voimavaraksi tukihenkilöille. Kun yhteiset säännöt tukisuhteelle on saatu sovittua neuvotteluissa ja vakiinnutettua tapaamisten aikana, on voinut keskittyä niihin asioihin, joita on asetettu tukisuhteen tavoitteeksi. Tukihenkilöt nostivat tärkeimpänä esille vuorovaikutuksessa tapahtuneen keskustelun merkityksen tukisuhteen myönteisen edistymisen kannalta. Keskusteluille tarjoutui tilaisuus silloin, kun tukihenkilö ja tuettavan perhe tapasivat toisensa joko tuettavan kotona tai tukihenkilön kotona tuettavaa haettaessa tai tuodessa. Tukihenkilö ja tuettavan vanhempi keskustelivat puhelimesta käytännön asioista, samalla keskusteltiin myös tapaamisten aikana tai niiden jälkeen esiin nousseista asioista.

Niin se sano, että hän luottaa on hyvässä hoiossa ko on meillä. Mie ainakin koen tuo hyvä että äitin kans pystyy keskustelemaan.

On se kyllä mie ainakin ajattelen, että edistystä tullu, että [tuettavan nimi] luottaa niinkö meihin ja tuntee meitä. Kyllä tosi mielellään lähtee meille, reppu on pakattuna ja siellä erilaisia tavaroita, viimeksi oli sateenvarjo ja viltti retkelle lähtöä varten. (TH 3)

Eka tapaamisesta alkoi rakentumaan hirveän nopeesti,[tuettavan nimi] kertoi mulle hirveesti juttuja ja mulle tuli sellanen olo että voi luottaa ja tää on mulle oikeesti enemmän kuin joku tukilapsi. meistä tuli ystävät. Semmonen kunnioitus kauhean vahva kunnioitus.

Tuettavan äiti aina sano, että kyllä hän luottaa siihen[tukihenkilön nimi], ettei se sua huonoille teille vie. Jäi mieleen tärkeänä se, että äiti piti sen mitä meillä oli[tuettavan nimi] kanssa, niin ne oli meidän omat jutut, ei udellu, jos ei halunnu kertoa eikä halunnu tonkia niitä. (TH 2)

Suhdetta muodostetaan pikkuhiljaa, ei ole kiirettä. Pieni lapsi, sovittiin minun ehotuksesta, että kävis joka viikko, sillä tavalla suhde tulis läheisemmäksi, kun olis useammasti.(TH 6)

Tukihenkilönä toimiminen on vaativa ja erityisesti tunteilla kuormittava tehtävä. Vapaaehtoisella ei ole ammatti-ihmisen koulutusta tukena siinä, että hän voisi eritellä tai etäännyttää eteen tulevia tilanteita itsestään kauemmas. Tukihenkilöt paneutuvat auttamistehtävään tunnollisesti ja haluavat toimia tukihenkilönä lapsen ja tämän perheen parhaaksi. He voivat vaatia itseltään liikaa ja väsyä tukihenkilönä toimimiseen ja eteen tuleviin vaatimuksiin. Maallikkona tukihenkilöllä ei välttämättä ole keinoja suojata itseänsä uupumiselta. Edellä mainittu todentuu tukisuhteessa eteen tulevissa haastavissa ja

tunteita herättävissä tilanteissa. Projektityöntekijän säännöllinen yhteydenpito ja tukihenkilön tuntema luottamus häntä kohtaan on auttanut tukihenkilöitä tunnetasolla vaikeissa ja ratkaisua vaativissa tilanteissa. Yhteinen keskustelu on auttanut tukihenkilöä suhteuttamaan tilannetta ja etsimään vaihtoehtoisia tapoja toimia. Vapaaehtoisen ei ole pakkoa jäädä toimintaan mukaan, jos tilanne on hänelle erityisen vaikea. Vapaaehtoistyössä toteutuu vapaaehtoisuus myös siinä mielessä, että toiminnasta voi jäädä pois vapaaehtoisesti eikä jatkamiselle ole pakkoa. Hokkanen (2003, 95) ilmaisee asian niin, että vapaaehtoisuudessa yhdistyy yksilön vapaus valita, mutta toisaalta yhteisöllisyyden kokemukseen liittyvä velvollisuus sitoutua. Tukihenkilöiden sitoutuminen tehtävään on vahva ja he kokevat pettävänsä tuettavan, jos eivät vaikeuksista ja pulmatilanteista huolimatta jatka tukihenkilönä.

Olen paininu tämän asian kanssa jo jonkin aikaa. Tulee itellä semmonen olo, että huijaa ko on luppautunu olemaan, sittoutunu ja allekirjoittanu paperitkin. Niin tullee semmonen olo, että oli vaikea alkaa MLL:n työntekijälleki sanomaan, että meillä on nyt oikeasti hankalaa, mutta pakkohan se oli. No mutta ko MLL:n työntekijän kanssa juteltiin, että ko olemma sopimuksen kirjoittaneet, että mitä nytten? Niin[työntekijän nimi]sano, että te oletta vapaaehtoisia. Niin itelle tuli semmonen olo, että huh, huh, onpa ihanaa. (TH4)

Oli tosi vaikeeta tammikuun lopulla, ajattelin ettei tästä tule mitään, mun pitää mennä terapiaan. [MLL:n työntekijän] kanssa puhuin. Jännä tuossa palaverissa ja puhelimesakin aiemmin [työntekijä] kysyi haluanko lopettaa? Ettei ole tarkoitus kun menee näin vaikeaksi tilanne, ei tarkoitus raskittaa, ettei se ole tukihenkilön paikka. Jotenkin mä koen, en voi sanoa, että lopetan, kun tämä lapsi on mulle annettu. Katotaan nyt loppuun asti, että mikä on se ratkaisu, kyllä mä ne voimat saan sen mukaan. (TH8)

Luottamukseen ja luottamukselliseen suhteeseen liittyy olennaisesti kysymys salassapidosta ja niistä sopimuksista, mitä sen eteen on tehty. Raili Peltonen (1994, 42) toteaa, että perheen ja muiden läheisten ihmisten muodostama verkosto on yleensä merkittävimpiä sosiaalisen tuen lähteitä ihmiselle. Vapaaehtoistyössä ja erityisesti sosiaali- ja terveysalalla toimivat vapaaehtoistyöntekijät sitoutuvat ammattityöntekijöiden tapaan pitämään salassa vapaaehtoistyössä esiin nousevat asiat ja henkilöt lähipiiriltään. Tämä käytäntö rajaa heiltä sosiaalisen tuen lähteenä olevan perheen ja ystäväpiirin pois, eivätkä he voi odottaa saavansa tukea heiltä ilman vaitiolositoumuksen rikkomista. Tutkimuksessani puolet tukihenkilöistä toimii yksinään tukihenkilönä. Yhdellä heistä puoliso

on luvannut myöhemmin tulla mukaan toimintaan, mikäli kunnassa on tarvetta heidän perheelleen tukiperheenä.

Viisi tukihenkilöä on toiminut puolisonsa kanssa yhdessä tukiperheenä. Heillä on syntynyt keskenään luonteva mahdollisuus reflektoida kokemuksistaan. He ovat pystyneet keskustelemaan tukisuhteen asioista keskenään ilman syyllisyyden tunnetta siitä, että ovat puhuneet sellaisesta, josta ei ole luvallista puhua. Laitinen ja Pohjola (2001, 115) toteavat, että syrjäkyläisten ihmiset pitivät lähiyhteisön antamaa tukea arkipäivään kuuluvana, eivätkä mieltäneet sitä sosiaalisesti tueksi. Samalla tavalla tukiperheenä toimivat pitivät puolison tukea itsestään selvänä tukihenkilötoimintaan liittyvänä positiivisena velvoitteena ja ovat kokeneet puolison antaman tuen olevan osa yhteistä sujuvaa arkea ja sitoutumista toimintaan.

Sillä lailla sovittu, että nämä asiat jaetaan. Jos tulee pattitilanteita, että vedetään samaa linjaa. (TH1)

Kyllä mie ainakin tykkään, että puoliso mukana ja matkassa. Paneutuu ja saapi yhdessä miettiä, että mitä voi tehdä. (TH3)

Ennako-oletukseni oli, että tukihenkilöillä olisi ollut vaikeaa toimia salassapidon edellytysten mukaisesti, mutta he ovat ratkaisseet asian luovasti ja käyttämällä maalaisjärkeä. eikä siinä ollut heidän mielestään mitään ongelmallista. Tämä kokemus oli minulle ammatti-ihmisenä merkityksellinen siinä, ettei asioita pidä liikaa teoretisoida tai tehdä niistä turhan vaikeita.

Koulutuksessa keksin, voi sanoa vaan, että on tuttavain lapsi. (TH 8)

Mutta miehän en nimeltään sano, mutta sillehän ei voi mitään ko näkevät kaupassa. Mie en mene mitään sanomaan, jos joku utelee. Mie sanoin vain että se on meän lainalapsi. (TH 3)

Ei ole tullu mitään, ollaan sovittu keskenämme oman perheen kanssa, ettei huuella molemmin puolin. On puhuttu että ne vaan halus tänne. Ajateltiin että ko on pieni kunta, että molemmat kuitenkin pitää, ettei se ole mikään häpeä. (TH 10)

Tukihenkilöt ovat ottaneet vaitiololupauksensa todesta ja pyrkineet parhaansa mukaan olemaan tältäkin osin heiltä odotetun luottamuksen arvoisia. Emotionaalista tukea ei tiedollisen tuen tapaan ole mahdollista kysyä tai odottaa yleiselläkään tasolla ilman vaitiololupauksen rikkomista, koska asiat liittyvät tuettavan tai tämän perheen sosiaalisiin ja emotionaalisiin yksilöllisiin oloihin. Tukihenkilöt mieltävät projektityöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden olevan jo tehtävänsä takia vaitioloon sitoutuneita. Tukihenkilö turvautui projektityöntekijään ja keskusteli tämän kanssa huolestaan esimerkiksi lapsen arkipäivän sujumiseen, ruokailuun tai koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Keskustelun ja asioiden puntaroimisen jälkeen he sopivat yhteydenotosta sosiaalitoimistoon.

Onnistunut ongelman ratkaisu antaa tukihenkilölle voimia jatkaa tukisuhteessa, lisää tukihenkilönä toimimisen mielekkyyttä ja lisää tukihenkilön luottamusta omiin taitoihin toimia tukihenkilönä. Se, että osaa ja kykenee ratkaisemaan vaikeitakin tukisuhteessa eteen tulevia tilanteita, on merkityksellistä tukihenkilölle.

No mitä oli, kaikki MLL kautta kaikki pelas niin hienosti, että ei ole mitään muuta ku positiivista sanottavaa, ei paremmin olis voinu mennä. Tosi karmee oli, kun jouduin jättään leikit kesken. Tosi huipputyypit, niin kö just [projektin työntekijän nimi]. Mulla ei ole mitään muuta kuin hyvää sanomista, tietenki olisin ollu pitemmän aikaa, niin huomaa paremmin. (TH2)

MLL tullu hienosti tekemään pohjustavaa ja koulutustyötä. Jos olis lähtenyt tähän kylmiltään, niin luulen ettei olis menny näin hyvin. Oli niin selkeä visio siitä mitä ollaan tekemässä mä luulen että sillä on ollu tosi suuri vaikutus, että tienny miten jatkaa kun tulee pulmia. Heti kun [tuettava] kanssa tuli pulmia, niin oma henkilö jonka kans keskustella, joka toimi välittäjänä sosiaalitoimen puoleen. Tuli uusia ratkaisuja. Jos ei olis ollu niin olis ollu hankalampaa. Oli mietittynä toimintamalli niin selvästi, ettei ollu joutunu ite pyörää keksimään alusta, miten vois tehdä ja miten asioista sopia. Oli niin selkee sabluuna, mihin hyppäs mukaan. Ihmiset oli tehny ison työn, että oli miettineet tosi tarkasti ja meidän tartti vain toimia heidän ohjeittensa mukaan. Iso merkitys on. (TH7)

Projektityöntekijä on toiminut sillanrakentajana yksittäisen tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän välillä. Erityisesti lastensuojeluun liittyvissä tilanteissa tukihenkilöt ovat kokeneet hyvänä projektityöntekijän toiminnan välittäjänä. Tukihenkilöt ovat kokeneet tukisuhteessa ilmenneistä asioista puheeksi ottamisen projektityöntekijän kanssa helpoksi.

Tukihenkilöt ovat ymmärtäneet projektityöntekijällä olevan enemmän ammattitietoa esimerkiksi lastensuojeluun liittyvistä laeista ja käytännöistä, kuin heillä itsellään on. Tukihenkilöt ovat tiedostaneet sen, että projektityöntekijällä on mahdollisuus samankaltaiseen kielenkäyttöön kuin sosiaalityöntekijällä. He ovat uskoneet projektityöntekijän tulevan paremmin ymmärretyksi kuin hän maallikkona asiaa selittäessään.

Sosiaalityöntekijöihin ei kaikissa kunnissa ollut luontevia ja helppoja yhteyksiä. Sosiaalityöntekijät ovat olleet vähäisemmässä määrin suorana yksilöllisen tuen lähteenä tukihenkilöille. Niissä kahdessa kunnassa, jossa yhteydet toimivat, tukihenkilöt ovat keskustelleet sosiaalityöntekijän kanssa lähinnä tuettavaan, tämän vanhempien käyttäytymiseen ja siitä seuranneisiin tapahtumiin liittyvistä asioista. Kolmen tukihenkilön kokemukset sosiaalityöntekijän kanssa suorasta keskustelusta ovat olleet heidän mukaansa rohkaisevia ja kannustavia sekä johtaneet esimerkiksi tukisuhteen käytäntöjen tarkistamiseen. Keskusteluissa on välittynyt sosiaalityöntekijän arvostus vapaaehtoistoimintaa kohtaan ja näkemys toiminnan myönteisistä vaikutuksista kunnan ehkäisevän lastensuojelutyön tekemiseen. Tukihenkilö on saanut sen käsityksen, että sosiaalityöntekijä on kertonut toiminnan myönteisistä vaikutuksista myös muiden kuntien sosiaalityöntekijöille ja painottanut toiminnan hyviä ominaisuuksia.

Sosiaalitoimiston kans on asiat sujunu hirveen hyvin, sosiaalityöntekijän kanssa on tehty yhteistyötä, lämpimästi ottanu meiät vastaan ja sillä lailla. Ollu innokkaana mukana, hänkin on kokenut tämän toiminnan myönteisenä ja tervetulleena, ja toivois lisääkin tämmöstä. On oikeen ilonen tästä toiminnasta, lähteny innokkaasti ohjaamaan perheitä mukaan. Palaverien jälkeen kun meillä on ollu näitä käytännön asioita hoidettavana sos. toimen ihmisen kanssa, niin on muutama sana vaihdettu. Niin hän on tuonut esille sen kuinka mahtavaa toiminta on verrattuna esi merkiksi ammatilliseen perhekotiin. Luksusta, että [tuettava] pääsee oikeeseen perheeseen ja saa kaksi aikuista koko viikonlopuksi itselleen tavallaan tueksi. Sosiaalityöntekijä, koki, että on kerta kaikkiaan semmosta, ettei ole koskaan aikaisemmin pystytty tarjoamaan. Näki monia myönteisiä puolia ja näki että on hyvä uusi toimintamuoto. (TH7)

Olen ajatellu, että asia kuuluu sosiaalityöntekijälle. Keskusteltiin hänen kanssaan ja sitte mulle tuli semmonen hyvä tunne, että asia järjestyy. En kantanu huolta enää, eikä se mulle kuulukaan, miten menee. Puhuin asiasta [MLL:n työntekijän] kanssa ensin ja sitten olin yhteydessä sossuun. Se vaati kyllä rohkeutta, mutta olin kuitenkin yhteydessä. (TH5)

Tukihenkilötoiminnan prosessi päättyy siihen kun edellinen tukisuhde loppuu ja mahdollisesti seuraava alkaa. Jorma Niemelä (2005, 76) painottaa toivon merkitystä luottamuksen ohella siinä, miten ihmisellä on uskoa ja rohkeutta katsoa ja suuntautua tulevaan. Tukihenkilöt toivat tulevaisuuden uskonsa ja luottamuksensa esille kertoessaan jatkosuunnitelmistaan tukihenkilönä. Haastattelujen aikaan maaliskuussa 2011 TULA – projektin toimintaa oli luvassa vuoden loppuun asti. Tukihenkilöt arvioivat jatkossa pystyvänsä toimimaan ilman projektin tukea, koska he tunsivat tuettavansa ja tämän perheen jo hyvin. Yhteistä tukisuhdetta oli toisilla takanaan jo vuosi, joillakin lähes kaksi vuotta. Tukihenkilöt ovat saaneet käyttöönsä menetelmiä ja keinoja, joihin turvautua jatkossa. He luottivat siihen, että omat taidot, keskinäinen luottamus ja keskusteluyhteys tuettavan ja heidän välillään riittävät. Mahdollisuus olla yhteydessä esimerkiksi sosiaalityöntekijään kantaa pitkälle ja auttaa vaikeissakin tilanteissa. Liisa Hokkasen (2007) mukaan yksittäisen tuen tuottajan puuttuminen ei pitäisi olla ongelmallista, vaan vapaaehtoisella tulisi olla valittavana sellaista tukea, joka on sillä hetkellä käytettävissä. Tukihenkilöt ovat luottavaisia sen suhteen, että he tarvitessaan tukea projektin päätyttyä saavat sitä. Sosiaalinen tuki ei heidän näkemyksensä mukaan ole pysyvää ja muuttumattonta, vaan etenevä ja joustava prosessi, jossa otetaan yksittäisen tukihenkilön tarpeet huomioon.

Joillaki voi jatkua pitkään, kokemus että aluksi oli takkuamista, sitte se alkoi sujumaan hyvin ja siitä tuli vähän kuin ystävyysuhde. Tärkeää, että silloin kun tulee vaikeuksia, on joku jonka kanssa puhua ja selvittää asioita.(TH 1)

Me jatketaan niin kauan kun meidän voimavarat riittää, ainakin näillä näkymin, kunnan hyvin menny, mutta tulevaisuustahan ei tiää. Jatkoa ei tiää, katotaan ainakin nämä lapset niin kauan kun nämä tarvii, että semmonen periaate on. TH 10

Uskon tämmöseen vertaisapuun tai tukeen. Voi olla semmosta varavaaritari tai mummotoimintaa tai pelikaveria tai aikuista uskottua ystävää. Tukihenkilön rooli on mukautuvampi kuin viranomaisen rooli.(TH 9)

Tuomikannan (2009, 52) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät vahvistavat kertomuksillaan aineistoni tukihenkilöiden ajattelun jatkaa toiminnassa niin kauan kuin tukisuhteelle on tarvetta. Sosiaalityöntekijät totesivat tukihenkilösuhteiden kestävän yleensä kaksi vuotta, mutta joidenkin kohdalla tukisuhde on ollut jopa kahdeksan vuoden pituinen. Tuki-

henkilöt ovat sitoutuneet ja motivoituneet jatkamaan riittävän kauan tuettavien elämässä olevina luotettuina aikuisina. Yksi tukihenkilöistä totesi, että voisi olla mukavaa nähdä tuettavan omat lapset ja toimia siinä tilanteessa tuki-isovanhempana.

5.3 Vertaisuudesta yhteisöllistä tukea

Tässä luvussa tuon esille tukihenkilöiden keskinäisen vertaisuuden merkityksen ja sen minkälaisia vaikutuksia yhteisöllisesti koetulla sosiaalisella tuella on vapaaehtoisena toimimiseen. Aineistossani tukihenkilöiden vastauksissa painottuu yksilöllisen sosiaalisen tuen vastaanottamisen kokemus. TULA – projektin toiminnassa ei ollut mahdollista järjestää vertaistukitapaamisia niin usein kuin ehkä olisi ollut tarvetta, koska tukihenkilöt asuvat hajallaan eri kunnissa pitkienkin matkojen päässä toisistaan. Yhteisöllinen sosiaalinen tuki sen eri muodoissa on ollut tukihenkilöille tärkeää erityisesti vertaistuen näkökulmasta. Yhteisöllinen sosiaalinen tuki toteutui laajana ja vahvana tukihenkilöiden mukaan kaikissa sosiaalisen tuen muodoissa projektin järjestämissä yhteisissä tapaamisissa, olivatpa ne perus- tai jatkokoulutusta tai vertaistuellisia tapaamisia.

Tukihenkilötoiminnan prosessissa haastattelun jälkeen seurasi tukihenkilötoiminnan peruskoulutus. Koulutus on ollut merkityksellinen erityisesti tarjotun ja vastaanotetun tiedollisen sosiaalisen tuen muotona. Tukihenkilötoiminnan eettisissä periaatteissa painotetaan tukihenkilön oikeutta saada perehdytys ja koulutusta tehtävään (Korhonen 2005, 14). Yleensä vapaaehtoiset arvostavat perehdytystä ja koulutusta, koska he näkevät siitä olevan hyötyä omalle toiminnalle jatkossa monin tavoin. (Rochester ym. 2010, 140.) Peruskoulutuksessa tärkeimpänä tiedollisen tuen jakajana ovat olleet projektityöntekijät. Kouluttajina projektityöntekijät ovat olleet tukihenkilöiden mielestä asiantuntevia, osaavia, koulutukseen osallistuvan yksilöllisesti huomioivia ja toisaalta joustavia. Peruskoulutus on ollut tukihenkilöiden mielestä hyvin suunniteltu ja oikeita asioita painottava.

Oli niin hyvä koulutus, hyvä perehdytys, selkeä visio siitä, mitä ollaan tekemässä. Jos olis lähteny kylmiltään, niin luulen, ettei olis menny näin hyvin. On ollu tosi suuri vaikutus.(TH 7)

Könkäällä oli se koulutus. Käytiin vähän, mitä se toiminta on, oli kaks päiväinen, lauantaista sunnuntaihin. Saatiin tukiperhekansio, missä oli monistettu, mitä siihen sisältyy. Käytiin läpi kaikennäköistä, vähän koulutuksen merkeissä.(TH 10)

Koulutuksessa on voinut tunnustella ja tunnistaa omaa haluaan toimia tukihenkilönä. Peruskoulutus on tärkeä osa tukihenkilöksi kasvamisen prosessia. Vapaaehtoisten mo-

tiiveja tutkinut Yeung (2005, 109-110) kuvaa toimintaan hakeutumisen ja siinä pysymisen motiiveja kahdeksankulmaisen timanttimallin avulla. Timantin antaminen-saaminen vastinpari ilmentää osuvasti vapaaehtoisten motiivien rakentumista eri tavoin. Vapaaehtoistyössä tarjoutuu itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia omien kykyjen mukaisesti. Vapaaehtoisten henkilökohtaista hyvinvointia edistetään toiminnassa positiivisen mielialan, ilon kokemusten ja lohdutuksen sekä tuen saamisen kokemusten avulla. Tukihenkilöillä tämä saamisen elementti tuli esille, kun he kuvasivat koulutusta antoisaksi ja monipuoliseksi, mutta toisaalta yksilöllisesti huomioivaksi. Sosiaalinen tuki on luonteeltaan yhteisöllistä, jonka avulla on luotu tukihenkilöiden välille keskinäistä yhteyden tunnetta ja annettu lupaus yhteisöllisyyden jatkumisesta. Sosiaalisen tuen avulla luodaan toisista ihmisistä välittämisen kulttuuria. (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 65).

Koulutuksessa on käsitelty tukihenkilönä toimimista eri teemojen avulla. Tukihenkilöille on ollut tärkeää sisällöllisten teemojen läpi käyminen ja niistä keskustelu. Kysymykset siitä, mitä tukihenkilön tehtäviin kuuluu, millaista toimiminen on ja mitä voi olla odotettavissa, kun tukisuhde käynnistyy toden teolla, ovat heidän mielestään olleet keskeisiä. Ilman koulutuksessa saatuja tietoja toiminnan reunaehdoista, tukihenkilö olisi voinut joutua vaikeaan tilanteeseen esimerkiksi jonkun vanhemman kysyessä kasvatusohteita tukihenkilöltä tai neuvoja sosiaalitoimistossa asioimiseen. Lisäksi tukihenkilön roolin käsittely ja sen mukanaan tuomien esimerkiksi ammattihenkilön ja vapaaehtoisen tehtävien erottaminen toisistaan on ollut tukihenkilöille merkityksellistä.

Peruskoulutuksessa ja myöhemmin toiminnan aikana projektityöntekijä kertoi tukihenkilölle, miten tämä voi hyötyä työntekijän ammatillisesta osaamisesta ja käyttää jatkossa saamaansa tukea hyödyksi tuettavan kanssa toimiessaan. Projektityöntekijä vahvisti ammatillisena tukihenkilön maallikkoutta, vapaaehtoisuutta. Mykkänen-Hänninen (2007, 34) tuo esille sen tärkeän seikan, ettei vapaaehtoinen ole ammatillaisen apuri tai renki, vaan hänellä on tärkeä rooli ammatityön rinnalla. Tätä on painotettu koulutuksessa määrittelemällä tukihenkilölle selkeä toimenkuva. Kun tehtävien rajaukset suunnitellaan yhteisin sopimuksin tukisuhteen aloituspalaverissa, tuo se sekä ammatilliselle että vapaaehtoiselle vapauden toteuttaa omaa tehtäväänsä.

Tukihenkilötoimintaan etsitään tavallisia ihmisiä tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin. Vapaaehtoiselle on tärkeää se, että hän kokee olevansa arvostettu ja tasavertainen koulu-

tukseen osallistuja. Tukihenkilöt ovat olleet tyytyväisiä koulutuksen ja toimintaan pehdytyksen maallikolle sopivaan toteutusmuotoon. Kaarina Mönkkönen (2005, 286) tuo esille sen, että vapaaehtoistoimintaan on tullut mukaan ammatillisen auttamisen piirteitä. Vapaaehtoisia kouluttavat ammattilaiset käyttäen ammattilaistermistöä. Vapaaehtoiset ovat koulutetumpia kuin aikaisemmin, ja tietynlaiselle ammatillisuudelle on tilaa vapaaehtoistyössä. Tämä näkyi tutkimuksessani korkeakoulutettujen vapaaehtoisten pohdinnoissa siinä, minkälainen rooli hänellä on työelämässä ja miten sen roolin voi ravistaa harteiltaan vapaaehtoisena pienellä paikkakunnalla kaikkien tuntemana. Ihmisten ennakkokäsitykset ovat syvään juurtuneita ja vaikuttivat tukisuhteeseen, eikä niitä saanut tukisuhteen aikana lievennettyä tai poistettua. TULA- projektin käytännöissä leimautumista pyrittiin ehkäisemään järjestämällä tukihenkilöille tuettava naapurikunnasta.

Tukihenkilöt ovat eri-ikäisiä, osa on käynyt koulunsa 1950- ja 1960-luvulla autoritaarisen ja opettajakeskeisen opetustavan aikana ja tällä oli vaikutuksensa heidän odotuksiinsa koulutuksesta. MLL:n arvoissa keskeisiä ovat suvaitsevaisuus ja yhdenvertaisuus, jotka koulutuksessa toteutuvat konstruktivistisen ihmiskäsityksen mukaisesti osallistujien elämäkokemusta arvostaen, sen huomioon ottaen ja yhteisen oppimiskokemuksen mahdollistaen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto.) Tukihenkilöiden kokemuksina juuri peruskoulutuksen aikana tämä painotus tuli esille maallikolle sopivana koulutuksena, joka toteutui tasavertaisena ja keskustelevana sekä vuorovaikutukseen rohkaisevana.

Ennen kaikkea semmonen vapaa ja semmonen, että ollaan yhtä porukkaa. Ei ole kaavamaisuutta. Että on tiettenki semmonen, että joku pitää luentoa, ei tartte olla sormi pystyssä ja pyytää puheenjohtajalta puheenvuoroa. Jos tuntuu, että mulla on tuohon jotakin sanomista tai kysyttävää, niin se käyttää sillä lailla joustavasti kaikki se juttu. Ja sitte kyllä käsitellään aivan tosi tärkeitä asioita, mitä tässä hommassa tarvitaan. Miettyksin kun [asiantuntijan nimi] esitteli lastensuojelulakia, luki sen suomeksi. Se ei ollu mittään kapulakieltä. (TH 1)

Peruskoulutuksen myönteinen ja kannustava ilmapiiri loi luottamusta tukihenkilöiden keskinäisiin suhteisiin. Vapaaehtoisille on merkityksellistä se, että toiminnassa on kutsumu ja kannustava ilmapiiri. (Esim. Dunder 1998, 38-39; Rochester ym. 2010, 140-141.) Tukihenkilöt kertoivat toisten tukihenkilöiden kanssa koetun yhteisöllisyyden olevan heille tärkeää. He tunsivat olevansa samalla aaltopituudella toisten kanssa. Jo

peruskoulutuksessa osalle tukihenkilöistä oli muodostunut johonkin toiseen tukihenkilöön läheisempi suhde. He pitivät toisiinsa yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla järjestettyjen tapaamisten välilläkin, he hakeutuvat toistensa seuraan keskustelemaan ja huonetovereiksi tapaamisten aikana. Sosiaaliset kontaktit ja vuorovaikutus edistävät Vangelistin (2009, 48) mukaan ihmisten onnellisuutta ja hyvinvointia.

Tukihenkilöille on tärkeää saada jakaa kokemuksia toistensa kanssa. Toisten tukihenkilöiden kertomusten kuunteleminen voi kuitenkin lisätä epävarmuuden tunnetta toiminnan aloittamiseen ja siihen sitoutumiseen. Alkuvaiheessa tukihenkilöllä ei välttämättä ole valmiuksia ymmärtää kokeneemman tukihenkilön kertomaa tai hyödyntää toisten kokemuksia omaan toimintaan. Keskustelun ja ammatillisen ohjaamisen avulla ja kehitetyn toimintaprosessin turvin epävarmuus omia taitoja kohtaan lievenee ja tulevaisuus tukihenkilönä näyttää valoisammalta. Toisilta tukihenkilöiltä on saanut rohkaisua siihen, että tukihenkilönä voi toimia ja että siitä saa itselleen iloa samalla kun voi auttaa tuettavaa. Yhteisissä keskusteluissa on voinut puntaroida omaa tukihenkilöksi ryhtymistään ja saada vahvistusta omille ratkaisuilleen.

Yks pariskunta, joka oli ollu siellä ennen kun ne oli peruskoulutuksessa mukana. Voi mennä toisinkin päin. Voi olla että se jossain vaiheessa tulee, ihan oikeasti sitä oli siellä ihan H-moilanen, istui ja kuunteli, kun ittellä ei mittään kokemusta mistään. Ei yhtään tienny mitä olis voinu kysyä. OK, oltiin kaikki vasta-alkajia.

Vois olla vuojen sisällä toinen koulutus, että saat vahvistusta, että sinusta on tähän hommaan. Sopimuksia tehhään, mutta jos alkaa jossain vaiheessa epäröimään, että onko minusta tämmöseen. Saapi semmosta uutta uskoa ja toivoa. (TH 5)

Ja oli hauska kuulla että samalla tavalla nuokin epäröivät niinkö mekin epäröitiin silloin kun oltiin alkamassa mukkaan. Alkaa vaiko eikö. Aivan positiivinen kokemus, ei ole ainoa joka on ajatellu, että hui mihin ollaan nimi laitettu. (TH 4)

Peruskoulutuksen jälkeen tiedollisen tuen osuus on vähentynyt. Emotionaalisen tuen rinnalle vahvana on tullut mukaan arvioiva sosiaalinen tuki. Tuen lähteenä järjestetyissä tapaamisissa ovat olleet projektityöntekijän lisäksi eri alojen asiantuntijat ja toiset tukihenkilöt. Markku T. Hyypän (2002, 28) mukaan yhteisö muodostuu sosiaalisesta verkosta, jonka silmukat ovat löysiä tai kireitä. Löysät silmukat eli heikot sidokset ovat

hyödyllisempiä vapaaehtoiselle kuin tiukat ja kireät silmukat eli säännöt ja ohjeet. Kun tukihenkilö kuuntelee toisen tukihenkilön kertomusta, hänen on mahdollista miettiä omaa kokemustaan ja vertailla sitä toisen kokemukseen. Tapaamisessa on mahdollista positiivisella tavalla unohtaa itsensä ja antautua kuuntelemaan toisia. Toisen kertomusta kuunnellessa on mahdollista selkeyttää omia ajatuksia ja saada tämän myötä omalle toiminnalleen uutta suuntaa. Toisten kommentit auttavat jäsentämään omaa toimintaa, niistä saattoi ottaa esimerkin itselleen, mutta toisaalta saattoi hylätä sen itselle sopimattomana.

Tukihenkilöt ovat kokeneet muodostavansa toisten tukihenkilöiden kanssa verkoston, jolla on yhteinen päämäärä. Yhteinen verkosto ja toimiva vuorovaikutus on lisännyt heidän sitoutumistaan toimintaan. Vertaistapaamisissa kaikki tukihenkilöt ovat pitäneet merkityksellisimpänä itselleen tukihenkilönä vuorovaikutuksellista ilmapiiriä, jossa on ollut mahdollista kokemusten jakaminen ja toisten kokemuksista oppiminen. Hyvärin (2005, 219,225) painottama vertaisryhmien vuorovaikutuksen vastavuoroisuus ja vuorovaikutteisen kohtaamisen merkittävyys todentui tukihenkilöiden kokemusten mukaan tapaamisissa. Kun tukihenkilö on kuvannut omaa kokemustaan toisille, hän on samalla kertonut, mitä tämä kokemus hänelle merkitsee. Kun ihminen kertoo kokemuksistaan, hän samalla jäsentää kokemaansa ja ymmärtää kokemuksiaan paremmin. Vertaisryhmässäkään tukea ei voi suoraan tilata tai edellyttää toiselta, mutta tuelle voi luoda edellytyksiä yhteisesti sovitulla pelisäännöllä.

Hokkasen (2003, 67) mukaan arvot eivät ole ensimmäisinä perusteluina, kun vapaaehtoinen miettii toimintaansa vapaaehtoisena. Kun toiminnasta keskustellaan syvällisemmin ja pitempään, tulevat arvot ja arvostukset keskustelun aiheiksi ja perusteluiksi. Lahtinen (2003, 85) toteaa, että Suomen Mielenterveysseuran tukihenkilöt pitivät tukihenkilöiden ryhmää tärkeänä juuri yhteisten arvojen takia. Raha ja menestys elämässä ei ollut heille merkityksellistä, vaan keskinäinen keskustelu ja yhteisen ymmärryksen löytäminen. Lahtisen mukaan tukihenkilötoimintaan hakeutuu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita toisista ihmisistä ja haluavat ystäväystyä jonkun kanssa. TULA- projektin arvot ovat kiinnittyneitä MLL:n arvoihin. Tukihenkilöiden on ollut vaivatonta sisäistää esillä pidetty arvopohja, koska se on vastannut heidän omaa arvomaailmaansa ja tärkeinä pitämiään asioita.

Näissä koulutuksissa ja yhteisissä tapaamisissa. Kyllä siellä kuuli kuinka monenlaista ihmisillä olis annettavaa tässä toiminnassa ja kuinka monenlaiset ihmiset on kiinnostuneita antamaan omaa aikaansa. Ehkä se antaa, niinku kirkastuu tämä käsitys mihin maailma on menossa. Ikään kuin näyttäytyy yksilökeskeisyys ja kasvatuksen monopolisaatio vanhempien tekemänä, mutta ei se ole ihan niin. Kyllä ihmiset edelleen kokee ja pitää hyvänä sitä ajatusta koko kylä kasvattaa. Ja antaa muille aikuisille luvan ja mahdollisuuden kasvattaa omaa lastaan. Aikuiset näkee että on tärkeää että kaikki osallistuu lapsen kasvattamiseen. Nykyään se tarvii tämmösen kehyksen. (TH 9)

Peruskoulutus on järjestetty siten, että siellä on ollut mukana aina myös kokeneempia tukihenkilöitä, jotka ovat kertoneet kokemuksiaan tukisuhteen käynnistämisestä ja erityisesti tukihenkilöksi ryhtymisen alkuvaiheessa tärkeiksi kokemistaan asioista. Tukihenkilöt arvostavat toisten tukihenkilöiden elämäkokemusta, olipa se miltä elämänalueelta tahansa. Eeva Kuuskoski (2003, 30) toteaa, että vertaistoiminnassa korostuu arkielämä ja sen arvostaminen. Tukihenkilöistä lähes kaikki ovat pitäneet myönteisenä sitä, että toiminnassa on mukana erilaisia ihmisiä, joilla on elämäkokemusta eri elämänalueilta. Tapaamisissa tukihenkilöiden erilaiset taustat kuten ikä, sukupuoli, koulutus, perhesuhteet, työura tai eläkkeelle jäänti toivat tukihenkilöiden mielestä erilaista sisältöä ja näkökulmia keskusteluihin. Yli puolet tukihenkilöistä kertoi saaneensa vertaistapaamisista voimavaroja tukihenkilönä toimimiseen.

*ja sitten sie kuulet toisten mielipitteen, joila on ollu jo tukilapsi, kuulet miten on mennyt. Ja vähän erilaisempaa, on niin erilaisia ihmisiä...
... Kyllä mie ainakin on niinkö mukava justinsa tähän liittyvää koulutusta. se niinkö antaa voimia. Sitten näkkee toisia porukkaa ryhmässä tehään näitä tehtäviä. Mie ainakin koin että oli kyllä hyvä. (TH 3)*

Lapset on erilaisia ja eri ikäisiä. Hirveän kiinnostavia oli, miehiäkin oli. Murkkuiikäinen on ihan erilaista semmosen kanssa ja pojan kanssa. Juuri tuli semmosta valaistusta, yhdellä pariskunnalla oli 2 lasta. Erilaisia näkemyksiä tuli. Toisella kerralla tuli näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta ja mitä kaikkea siihen liittyy. Ja erilaisia tapoja ajatella ja tehdä vapaaehtoistyötä. (TH 6)

Thoitsin (1986, 420-421) mukaan sosiaalinen tuki on tehokkainta silloin, kun ihmisten elämäntilanteet ovat riittävän samankaltaisia ja he kykenevät ymmärtämään toistensa kokemuksia. Tämä toteutui tukihenkilöiden mukaan projektin järjestämissä suojatuissa ja luvallisissa keskusteluissa toisten samankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa. Tuki-

henkilöille on ollut tärkeää, että heillä on ollut mahdollisuus paikata puuttuvia tukiverkostoja ja keskustella asioista suojatuissa oloissa, turvallisten ihmisten seurassa.

MLL:n järjestämä tapaaminen, tulkitsin sen ettei se ollu koulutusta, enemmänkin niiden kokemusten vertailua ja lähinnä vertaistukea. Oli ihan virallinen ohjelma, mutta toteutui vapaamuotoisena. Näissä koulutuksissa ja yhteisissä tapaamisissa. Kyllä siellä kuuli kuinka monenlaista ihmisillä olis annettavaa tässä toiminnassa ja kuinka monenlaiset ihmiset on kiinnostuneita antamaan omaa aikaansa. (TH 9)

Käytiin monenlaista esimerkkiä ja sitten ku niitä oli pitkin koko Lappia, ei joka kunnasta. Monta kuntaa oli, ettei olekaan vielä, monesta paikasta oli kuitenkin. Kerrottiin, että mitä oli ja sanottiin jos on joku tällänen tilanne niin miten tekee ja sai monen kans keskustella ja voi toisille niinkö mikä meillä tämä viimeinen ryhmä oli ku oltiin Rovaniemellä, niin sähköpostiosoitteet, että voi kirjoitella. Ei ole tullu itellä kirjoiteltua eikä meilikään kukaan ole kirjoittanu. Siellä oli paljon sellaisia jotka oli aloittajia, oottelevat vain koska sattuu tulemaan tuettava. Ei nyt mitään semmosta, kuitenkin toisten kommenttia ja juteltiin sillä lailla ja sitten sitä kuunteli sillä lailla ku kaiken näköstä voi tulla eteen. (TH 10)

Tukihenkilöille järjestettiin vertaistapaamisten yhteydessä työnohjausta. Työnohjaus on aikaisemmin ammattityössä ymmärretty olevan kuormittavissa ammateissa työskentelevien kokeneemman kollegan nuoremmalle kokemattommalle työntekijälle antamaa opastusta ja koulutusta. Nykyään työnohjausta pidetään tärkeänä keinona edistää työntekijän ammatillista kasvua. Menetelmänä työnohjaus on hyvä työn laadullisen kehittämisen väline. Aikaisemman koulutuksellisuuden sijaan, työnohjaus toteutuu työnohjaajan ja ohjattavien välisenä pohdiskelvana vuoropuheluna. (Alhanen & Kansanaho & Ahtiainen & Kangas & Soini & Soininen 2011, 16-17). Vapaaehtoistoiminnassa ei välttämättä käytetä työnohjaussanaa yleisesti, vaan voidaan puhua työnohjauksellisista tapaamisista tai ohjauksesta. Rochesterin ym.(2010, 141) mukaan vapaaehtoiset toivoivat työnohjauksen olevan kevytoteisempaa ja selkeästi palkallisen työn työnohjauksesta eroavaa.

Vapaaehtoistoiminnassa työnohjaus kohdistuu vapaaehtoistyöntekijään itseensä ja hänen persoonallisen kasvun mahdollistamiseen. Vapaaehtoisten työnohjauksessa vahvistetaan vapaaehtoisten roolia ja sen mukanaan tuomia vaatimuksia. Vapaaehtoisten työnohjauksessa keskitytään tukisuhteen haasteisiin vapaaehtoisen näkökulmasta. Ammatil-

lisen työnohjauksen ero näkyy siinä, että tuettavasta ja tämän tilanteesta työnohjauksessa ei yleensä keskustella. (Porkka & Salmenjaakko 2005, 40-43.) Suvi-Tuuli Porkka (2009, 182) painottaa sitä, että oikein ymmärretty ja taidolla toteutettu vapaaehtoistyön työnohjaus ylläpitää ja edistää laadukasta vapaaehtoistyötä. On tärkeää ottaa huomioon se, että vapaaehtoinenkin voi uupua. Vapaaehtoistyö voi olla elämäntapa, joka imaisee mukaansa niin, ettei vapaaehtoinen huomaa voimavarojensa vähenevän. Ilon ja hyödyksi olemisen kokemus voi kääntyä väsymykseksi ja riittämättömyyden kokemukseksi. Hyde (2000, 41) toteaa toiminnasta pois lähtemisen olevan vapaaehtoiselle helpompaa kuin ammattilaiselle, sillä hänen ei tarvitse irtisanoa itseään tai hakea sairauslomaa.

Syvästi käyään läpi asioita, ei pelkkää yhdessäoloa. Peruskoulutuksen lisäksi käsitelty ongelmia ja ratkaisuja niihin. Erilaisia näkökulmia, huumori ollu mukana. Elämä on aika monimuotoista, eikä asiat mene niin yksioikoisesti. (TH 6)

Vaitiolo ja siitä kiinni pitäminen on esillä tukihenkilöiden kertomuksissa, kun he kertoivat järjestetyistä vertaistuellisista tapaamisista ja niiden merkityksestä. Peruskoulutuksessa on alkuvaiheessa käyty läpi salassapitoa ja sen mukanaan tuomia vaatimuksia. Tukihenkilöt ovat kiinnittäneet huomiota siihen, mitä ja miten he kertovat tuettavasta ja tukisuhteesta toisille tukihenkilöille. He eivät puhuneet nimillä, välttivät tunnistamiseen johtavia ilmauksia tuettavan perheestä tai muista tunnistamista helpottavista yksityiskohdista. Yksi tukihenkilö ei ottanut tuettavan asioita ollenkaan esille vertaistukitapaamisissa, koska pelkäsi, että tieto leviäisi jotenkin oman pienen kunnan alueella ja aiheuttaisi harmia tukisuhteeseen.

5.4 Reunaehdot ja sosiaalisen tuen tarvetta

Tukihenkilöiden kertomuksissa korostuu luottavainen ja luottamuksellinen suhde TULLA-projektin projektityöntekijöihin. Sosiaalitoimeen ja sosiaalityöntekijöihin heillä on ristiriitaisempi ja vähemmän luottavainen suhtautuminen. Etsin vastausta tähän ristiriitaan yleisemmältä tasolta. Möttönen ja Niemelä (2005, 153) toteavat julkisen ja kolmannen sektorin eroavan toisistaan yhteistyön tekemisen odotuksissaan. Julkisella sektorilla työskentelevät odottavat järjestöjen olevan merkittäviä palvelujen tuottajia ja

ymmärtävän julkisen sektorin näkökulman palvelujen järjestämisessä. Järjestöt painottavat toiminnassa yhteisöllisyyden ylläpitoa ja vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä. Järjestöille on 2010-luvulla avautumassa toimiminen erilaisissa hyvinvointia tuottavissa verkostoissa julkisen rinnalla (mt. 104).

Vappu Taipale ja Hannu Hämäläinen (2007, 47) näkevät esteenä julkisen ja järjestöjen yhteistyölle sen, että meillä on edelleen sosiaali- ja terveysalalla vallalla professionaalinen valtarakenne. Ammatillaiset ovat työssään kuormittuneita, jolloin kekseliäisyydelle ja uuden ymmärtämiselle ei ole aikaa eikä voimavaroja. Tämä on usein esteenä vapaaehtoistoimijoiden mukaan ottamiseen työhön eli ammatillaiset tekevät työtään tiukan aikataulun ja suurten asiakasmäärien kanssa, eikä heillä riitä voimia ajatella työmäärän keskellä vapaaehtoisten työllistämistä.

Julkista palvelujärjestelmäämme ohjaavat Hyvärin (2005, 228-229) mukaan edelleen vakiintuneet ammattikäytännöt ja valtakunnalliset järjestelmät. On tavallista, että järjestötoimijoille annetaan jostakin tilat ja toimintaan rahat toivoen heidän pysyvän muutoin näkymättömissä ja ammatilaisten katseen ulottumattomissa. Järjestöt ovat omalta osaltaan näkemykseni mukaan itsekin vahvistaneet näkymättömänä toimimisen kulttuuria ja alistumista julkisen toimijan alaisuuteen.

Lehtisen (1994, 65-66) tutkimuksen aikaan nykyinen projektitoiminnan kulta-aika oli vasta edessäpäin. Hän painotti jo tuolloin sitä, että toimintaan täytyy kohdentaa resursseja, erityisesti ammattityöntekijöiden aikaa ja mahdollisuutta ohjata, tukea ja koordinoita vapaaehtoisten työpanosta. Silloin 1990-luvulla, niin kuin nytkin esiintyi kritiikkiä siinä, että projektien päättymisen jälkeen toiminta kuivuu kokoon rahoituksen loputtua ja mahdollisen toiminnan jäädessä kunnan vastuulle. Alisa Puustinen (2010, 101) erottaa aikuisystävätoiminnan ja tukihenkilötoiminnan käsitteellisesti, mutta toiminnan reunaehdoissa hän toteaa samat lainalaisuudet kuin minäkin havaitsin omassa tutkimuksessani. Ammatillinen tuki on tarpeen erityisesti toiminnan jatkuvuuden turvaamisessa, se ei onnistu pelkästään vapaaehtoisten keskinäisen verkoston tuella. Ammatillinen tuki on tarpeellista silloin kun toimintaa käynnistetään ja sovitellaan yhteen perheen tarpeita ja vapaaehtoisen mahdollisuuksia vastata näihin tarpeisiin. Vapaaehtoiset tarvitsevat ammatillisesti tuettua ohjausta toiminnan aikana ja erityisesti toiminnan lopettamisvaiheessa.

TULA- projektin loputtua vain kaksi kuntaa yhdeksästä oli valmis sopimaan MLL:n Lapin piirin kanssa tukihenkilötoiminnan koordinoinnista tulevana vuosina. Koska palvelusopimuksesta kiinnostuneita kuntia oli niin vähän, ei sopimusta ollut taloudellisesti mahdollista tehdä. Kunnilta saatava rahoitus ei olisi riittänyt edes osa-aikaisen työntekijän palkkaamiseen. Kuntien sosiaalityöntekijöiden haastatteluista ilmeni, että projektityöntekijät olivat säännöllisesti ja aktiivisesti yhteydessä kuntien sosiaalityöntekijöihin, mutta sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito projektiin päin oli vähäisempää. (MLL Lapin piiri 2011, 15, 30.) Anne Tuomikannan (2009, 46) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä tukihenkilöiden ohjausta ja tukea toimimiseen, mutta kokivat, ettei heillä ole mahdollisuuksia siihen. Siksi he pitivät tärkeänä järjestön yllä pitämisen tukihenkilöpankin olemassa oloa ja tukihenkilöiden sitä kautta saamaa tukea ja apua.

Raha-automaattiyhdistyksen järjestötoimijoille tehdyssä tutkimuksessa tuli esille se seikka, että järjestöissä on panostettu monipuoliseen yhteistyöhön julkisen sektorin kanssa. Tätä tekivät järjestöihin palkatut ammatilliset työntekijät. Työntekijät järjestöissä kokivat, että yhteistyössä on edistytty, luottamus ja arvostus järjestötoimijoita kohtaan julkiselta taholta käsin on 2000 – luvulla lisääntynyt. (Pessi & Oravasaari 2010, 67.) Yksittäinen tukihenkilö ei tästä myönteisestä valtakunnallisesta kehityksestä ollut tietoinen eikä järin kiinnostunutkaan, vaan jatkoi toimintaansa luottaen siihen, että projektityöntekijät järjestävät asiat, koska olivat niin tehneet tähänkin asti.

Mielenkiintoinen piirre tukihenkilötoiminnan käynnistymisen herättämästä positiivisesta aktiivisuudesta tapahtui kahdessa kunnassa. Sosiaalityöntekijät olivat projektityöntekijöiltä kuulleet, että kunnassa on koulutettu uusia tukihenkilöitä, ja uusia tukisuhteita on solmittu. Vaikka sosiaalityöntekijät ovat tienneet uusista solmituista tukisuhteista ja tukihenkilöiden sitoutumisesta niihin, ovat he kuitenkin ottaneet yhteyttä tukihenkilöihin ja tarjonneet lisää tuettavia. Eleen voi tulkita luottamuksena TULA- projektia ja koulutettuja tukihenkilöitä kohtaan, mutta sen voi nähdä julkisen sektorin asenteena ottaa vapaaehtoisista kaikki mahdollinen irti myös mahdollisina palveluntuottajina. Tukihenkilöillä on onneksi ollut mahdollisuus keskustella projektityöntekijän kanssa tilanteesta ja saada apua pohdintaan, ottaako lisää vapaaehtoistehtäviä vastaan vai pitäytyäkö yhdessä tukisuhteessa.

Sosiaalityö on yhteiskunnallista muutostyötä ja toimintaa, jota toteutetaan ammatillisissa ja institutionaalisissa käytännöissä. Nämä käytännöt muodostuvat usein puheessa ja teksteissä. Sosiaalityöntekijät keskustelevat ihmisten kanssa, kirjaavat heitä koskevia asioita ylös ja raportoivat asiakastilanteista edelleen esimiehilleen. (Juhila 2009, 51.) Osalla tukihenkilöistä käsitys sosiaalityöntekijöistä oli se, että keskustelua ja selvittelyä oli ihan riittämiin, muttei järkeviä käytännön toimia asioiden eteenpäin viemiseksi. Sosiaalityöntekijöihin on luontevammat yhteydenpitosuhteet niillä tukihenkilöillä, jotka ovat itse korkeakoulutettuja. Tulkitsen sen niin, että he ymmärsivät toisiaan paremmin, koska heillä on yhteinen kieli. Ne tukihenkilöt, jotka ovat olleet mukana tavallisin ihmisen tiedoin ja taidoin, kokivat yhteydenpidon riman korkeaksi ja lähestymisen vaikeaksi, koska eivät välttämättä tienneet, minkälainen vastaanotto heidän yhteydenotollaan olisi ja saisivatko he vastakaikua omille pohdinnoilleen. Hartikaisen (2009, 121) mukaan vuodeosastolla vapaaehtoiset kokivat myönteisenä ja arvostavana, kun hoitajat puhuivat heidän kanssaan tavallisella arkikielellä, eivätkä käyttäneet hoitotieteellisiä termejä.

Kunnissa, joissa tukihenkilöillä ei ollut yhteyksiä sosiaalityöntekijään, on tukihenkilöillä hyvin erilaisia mielipiteitä ja kokemuksia sosiaalityöntekijöiden kanssa toimimisesta. Yhden kunnan sosiaalityöntekijät tukihenkilöt ovat kokeneet ikävinä ja vastenmielisinä yhteistyötahoina. Tukihenkilöillä on ollut omakohtaisia tunneperäisiä negatiivisia kokemuksia näistä sosiaalityöntekijöistä ja heidän toiminnastaan. Tukihenkilöt ajattelevat sosiaalityöntekijöiden jättäytyvän kiireen ja byrokratian taakse. He olettavat sosiaalityöntekijöiden olevan välinpitämättömiä heidän tekemänsä vapaaehtoistyön suhteen ja tavallaan asettavan esteitä vapaaehtoisena toimimiselle. Mykkänen-Hänninen (2007, 34) toteaa, että vapaaehtoisilla mielikuvat sosiaalityöntekijöistä voivat olla kärjistyneitä. Sosiaalityöntekijä voidaan kokea byrokraattina, joka piiloutuu ammattilaisroolinsa taakse ja jää tällä tavoin etäiseksi tukihenkilölle.

Sosiaalityöntekijän ja vapaaehtoisen suhde voi näyttäytyä myös hierarkkisena suhteena, koska sosiaalitoimistoon tullaan asiakkaaksi yleensä aina asiakassuhteen kautta. (Rovainen 2008, 30.) Tukihenkilötoiminnassa asiakas ei kuitenkaan ole tukihenkilö, vaan tuettava perhe. Tukihenkilöllä ei ole mahdollisuutta päästä sosiaalityöntekijän kumpaniksi, vaan hän jää hierarkiassa alemmalle asiakkuustasolle tai peräti toimenpiteiden kohteeksi. Mielestäni on ymmärrettävää, että kokemus sosiaalityön palveluiden kohteeksi.

na olemisesta kumppanuuden sijasta ei edistä luottamuksen syntymistä sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön välille. Laitinen ja Pohjola (2001, 130) toteavat, että pienissä kyläyhteisössä asioiminen sosiaalitoimistossa koetaan leimaavana ja sosiaalitoimistoon asiakkuuteen hakeutumista mietitään pitkään. Tämänkaltaiset asenteet voivat vaikuttaa tukihenkilön suhtautumiseen sosiaalityöntekijöihin. Tuomikannan (2009, 49) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ovat olleet säännöllisemmin yhteydessä ammatillisiin tukihenkilöihin ja ovat pitäneet sitä luonnollisempana kuin yhteydenpitoa vapaaehtoisiin tukihenkilöihin.

6. Johtopäätökset

Tutkielmani on tutkimus Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirin ehkäisevänä lastensuojelutyönä toteutetun projektin vapaaehtoistoimijoiden kokemuksista sosiaalisesta tuesta ja sen merkityksestä heidän toiminnalleen. Haastattelin kymmenen Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille - projektissa toimivaa tukihenkilöä, joista viisi toimi puolison kanssa yhdessä tukiperheenä. Viisi tukihenkilöistä toimi yksinään tukihenkilönä.

Tutkimukseni tulokset todentavat sen, että TULA- projektissa toimineet tukihenkilöt olivat mukana toiminnassa tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin. Tavallisen ihmisen henkilökohtaiset ominaisuudet ja keinot ylläpitää omaa hyvinvointia ja vapaaehtoisena jaksamista ovat olleet projektissa hyväksytyjä ja luontevia tukihenkilönä toimimisen peruspilareita. Tukihenkilöt ovat kokeneet tärkeänä, että he ovat voineet tukeutua omaan terveeseen maalaisjärkeen tukisuhteessa eteen tulleissa tilanteissa. Tavallisena ihmisenä on riittävä ja kykenevä toimimaan tukihenkilönä.

TULA – projektissa panostettiin luottamukseen ja luottamuksellisen suhteen rakentamiseen toiminnan alkuvaiheista lähtien. Tärkeimmäksi sosiaalisen tuen tuottajaksi tukihenkilöt nimesivät yksilöllisellä sosiaalisen tuen tasolla TULA- projektin työntekijät. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja sen olemassa olo on taannut tukihenkilöille mahdollisuuden vastaanottaa ja käyttää sosiaalisen tuen eri muotoja hyödyksi toiminnassa. Kannustava, ymmärtävä ja tukihenkilöä yksilönä tukeva ohjaus ja huolenpito on ollut merkityksellistä tukihenkilöille. Tukihenkilöt ovat olleet tyytyväisiä projektityöntekijöiden säännölliseen ja oikeaan aikaan toteutuneeseen yhteydenpitoon. Vastaanotettu sosiaalinen tuki on ollut tukihenkilöiden mielestä riittävää. Projektityöntekijät ovat tukihenkilöiden mukaan olleet hyvin tavoitettavissa ja heitä on ollut helppo lähestyä.

Luottamuksellinen suhde projektityöntekijän ja tukihenkilön välillä on ulottunut tukihenkilöiden ja tuettavien väliseen suhteeseen asti. Luottamus tuo tukihenkilölle voimavaroja, uskallusta ottaa asioita tukisuhteessa puheeksi ja toteuttaa tuettavan kanssa arkielämän pieniä ja tärkeitä asioita. Tukihenkilöt ovat saaneet toiminnasta iloa ja hyvää

mieltä sekä kokeneet voivansa auttaa oman tai naapurikunnan lapsia, nuoria ja näiden perheitä.

Sosiaalityöntekijät ovat olleet vähäisemmässä määrin yksilöllisen tuen tasolla tukena tukihenkilöille. Tämä on osaltaan ymmärrettävää, koska kuntien sosiaalityöntekijät ovat luottaneet siihen, että projektityöntekijät huolehtivat tukihenkilöiden tukemisesta ja ohjaamisesta. Yhteydenpito ei projektin aikana ole ollut säännöllistä eikä sosiaalityöntekijöiden taholta aloitteellista tukihenkilöihin päin. Tukihenkilöt ovat kokeneet tärkeänä projektityöntekijöiden toiminnan välittäjänä ja sillanrakentajana tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän välillä varsinkin silloin kun tukisuhteessa on tullut eteen pulmatilanteita.

Yksilöllisen sosiaalisen tuen lisäksi tukihenkilöille on ollut tarjolla yhteisöllistä sosiaalista tukea. Tukihenkilöt ovat saaneet peruskoulutuksen yhteydessä tietoja ja perehdytystä tukihenkilönä toimimiseen. Koulutuksen yhteydessä on ollut mukana kokeneempia tukihenkilöitä, joilta on kuullut toiminnan eri puolista ja joiden kanssa on voinut keskustella tukihenkilönä toimimisesta. Tukihenkilöiden mielestä koulutus on ollut antoisa, monipuolinen ja sisällöllisesti monimuotoinen. Koulutuksen lisäksi projektissa on järjestetty vertaistuellisia tapaamisia tukihenkilöiden kesken. Tukihenkilöt ovat erityisesti pitäneet siitä, että ovat voineet keskustella tukihenkilönä toimimisesta toisten samankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa. Toisten tukihenkilöiden kertomuksista tukihenkilöt ovat saaneet erilaisia toimintamalleja ja ratkaisuvaihtoehtoja tuettavan kanssa toimimiseen. Vertaistukeen perustuvat tapaamiset ovat olleet tukihenkilöille merkityksellisiä ja kannustavia sekä tulevaisuuden uskoa lisääviä. Vertaistukitapaamisten yhteydessä tukihenkilöille on järjestetty työnohjausta, joka on tukenut tukihenkilöiden persoonallista kasvua ja mahdollistanut tukihenkilön roolin tarkastelun. Työnohjauksen avulla on lisäksi vahvistettu tukihenkilön jaksamista tehtävässään.

Tutkimustulokseni osoittavat selvästi sen, että vapaaehtoistoimijat tarvitsevat toimintansa tukemiseen ammatillista ohjausta ja että he hyötyvät ja osaavat hyödyntää saamaansa tukea. Vapaaehtoistoiminnan periaatteisiin kuuluu se, että vapaaehtoiselle ei makseta palkkaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vapaaehtoistyö olisi kokonaan ilmaista. Vapaaehtoistoiminnan sujumisen kannalta tarvitaan resursseja toiminnan pyörittämiseen ja vapaaehtoisten tukemiseen.

Elämme projektien maailmassa, kolmannen sektorin ja julkisen sektorin välinen yhteistyö on täällä Lapissa lapsenkengissään. Järjestöt saavat yleensä toimintaansa rahoitusta Raha-automaattiyhdistykseltä, joka on terävöittänyt ja jäntevöittänyt avustuksen myöntämiskäytäntöjään muun muassa tehostamalla jo hakemusvaiheessa sidosryhmien nimeämistä ja kumppaneiden löytämistä. Usein RAY hakemuksissa ovat kumppaneina kunnat, jotka kuitenkin ovat usein pelkkänä nimenä mukana. TULA- projektissa kunnat tekivät yhteistyösopimuksen MLL:n Lapin piirin kanssa projektin ajaksi. Käytännössä toiminta oli sidoksissa MLL:n projektityöntekijöiden aktiivisuuteen. Yhteistyön tekemiseen tarvitaan kuitenkin molemminpuolista aktiivisuutta. Kunnissa ei mielestäni pidä tuudittautua siihen, että järjestöt hoitavat asiat, koska ovat saaneet projektiin rahoituksen.

TULA – projekti päättyi vuoden 2011 lopussa. Tukihenkilöt jatkavat tuettaviensa kanssa tapaamisia tukisuhteissa tehtyjen sopimusten mukaisesti. Tukihenkilöiden tukemiseen ja ohjaamiseen ei kunnissa kuitenkaan ole varauduttu. On kunnan resurssien tuhlausta, että koulutetut vapaaehtoiset jätetään toimimaan ilman ammatillista ohjausta. Tukihenkilötoiminta on kansalaistoimintaa, jossa aktiiviset kansalaiset antavat oman panoksensa yhteiskunnan palvelukseen. Tukihenkilöille merkitystä on sillä, että he kokevat tekevänsä yhteiskunnallisesti hyvää työtä auttamalla oman kunnan lapsia ja nuoria ja mahdollistamalla heidän vanhemmilleen hengähdystaukoa ja lepoa, toisaalta saaden itselleen mielekästä tekemistä ja onnistumisen kokemuksia.

Tutkimuksen tekemisessä on olennaista tutkimuksen prosessin arviointi. Tämä tutkimus oli tilaustyö, joka mahdollisti tieteellisten akateemisten opintojeni huipentuman. Itselleni tutkimus on tärkeä päätepiste saadakseni sosiaalityön maisterin opinnot päätökseen. Arvioidessani omaa kokemustani tutkimuksen tekemisestä, voin todeta kokemuksen olleen tuskallisen, mutta antoisan. Tuskaa tuotti kaikenlainen tutkimuksellinen termistö ja sen haltuun ottaminen. Teoreettinen ja analyttinen tarkastelutapa on minulle henkilökohtaisesti vaikeaa tuottaa kirjallisessa muodossa. Oma tapani käsitellä asioita on pohtia niitä ääneen keskustellen, kyseenalaistaen ja pyöritellen. Kirjalliseen asuun pohjimieni ajatusten muotoileminen on työlästä. Kokemuksen ja intuition yhdistelemisessä onnistun käytännön työelämässä, voin jopa sanoa olevani siinä taitava. Reflektointi kirjoittamalla on vaatinut ponnisteluja ja kärsivällisyyttä. Toivon, että olen pystynyt välit-

tämään tukihenkilöiden mielipiteitä ja kokemuksia aidosti ja luomaan hetkittäin todentuntuisen tunnelman.

Haluan tähän loppuun kirjoittaa kiitokseni niille tärkeille ihmisille, jotka ovat omalla toiminnallaan ja olemassa olollaan mahdollistaneet tutkimukseni loppuun saattamisen. Kiitos MLL:n Lapin piirin entisille ja nykyisille työntekijöille. Kiitos tukihenkilöt, keskustelut kanssanne olivat antoisia ja parasta tutkimuksen teossa.. Toivon, että olen saanut välitettyä kertomaanne oikean sävyisesti ja tunnistettavuuden välttäen. Kaikki te ystävänä arkielämässä ja opiskelujen yhteydessä, jotka olette olleet mukana tällä voimia vaativalla opiskelumatkallani, olen teille kiitollinen. Ja rakas perheeni : Aatu, Aapo, Andrei ja Johannes, kiitos kärsivällisyydestä, ymmärryksestä ja huolenpidosta.

Lähteet

- Alhanen, Kai & Kansanaho, Anne & Ahtiainen, Olli-Pekka & Kangas, Marko & Soini, Tiina & Soininen, Jarkko 2011: Työnohjauksen käsikirja. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Bardy, Marjatta 2009: Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 17- 46.
- Cassell John 1976: The contribution of the social environment to host resistance. *American Journal of Epidemiology* Vol. 104, No 2: 107–123.
- Cohen, Sheldon & Syme, S. Leonard 1985: Issues in the Study and Application of Social Support. Teoksessa Cohen, Sheldon & Syme, S. Leonard (toim.): *Social Support and Health*. Academic Press, Inc. Orlando, 3 – 20.
- Colliander, Johanna 2009: Suomalaisten saattohoitokotien vapaaehtoistyöntekijät ja heidän työhyvinvointinsa. Gerontologian ja kansanterveyden pro – gradu - tutkielma. Terveystieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Cobb Sidney 1976: Social Support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* Vol. 38, No 5, 300–314.
- Davis Smith, Justin 2001: Volunteering, capital of the future. *International Year of Volunteers*. Unesco Courier. June 2001, 20–21.
- Dunder, Marja-Liisa 1998: Kriisikeskuksessa elettyä auttamista. Teoksessa Dunder, Marja-Liisa & Metteri, Anna (toim.) *Kuunnella vai puhua – näkökulmia kriisiauttamiseen*. Tampereen seudun mielenterveysseura ry. Tampere, 28–40.
- Felski, Rita 2000: The Invention of Everyday Life. *New Foundations* 39, 15 – 31.
- Gaskin, Catherine 2003: A choice blend. What volunteers want from organization and management. The Institute for Volunteering Research and the England Volunteering Forum. Lontoo.
- Gothi, Raili 1990: Vanhusten sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki. Sosiaali- ja terveystieteiden suunnitteluosasto. Helsinki.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 2001: *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage Publications. California. America.
- Harju, Aaro 2003: Yhteisellä asialla. *Kansalaistoiminta ja sen haasteet*. Kansanvalistusseura.
- Harju, Aaro 2005: Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung Anne Birgitta (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino. Tampere, 58–80.
- Harju, Ulla-Maija & Niemelä, Pauli & Ripatti, Jaakko & Siivonen, Teuvo & Särkelä, Riitta 2001: *Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä*. Edita. Helsinki.
- Hartikainen, Anne 2009: *Vapaaehtoiset vuodeosastolla. Etnografinen tutkimus vanhusten ja vapaaehtoisten kohtaamisesta*. Sosiaalipolitiikan väitöskirja. Sosiaalipolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.
- Heino, Tarja 2008: Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämishelmalle. Työpapereita 9/2008. STAKES. Helsinki.
- Hokkanen, Liisa 2003: *Vapaaehtoisuus- pala elämää*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.
- Hokkanen, Liisa 2007: *Sosiaalinen tuki ja sen tuottamisen verkostot*. Luentomoniste 4.10.2007. Lapin yliopisto. Rovaniemi

- House, James S. 1981: *Work, Stress and Social Support*. Addison-Wesley Publishing Company, Reading.
- Hurtig, Johanna 1999: Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja . Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hyde, Cheryl 2000: *Volunteerism in hostile times: An examination of feminist social movement organizations in the 1980s*. *Voluntary Action*. Volume 2, Number 2, Spring 2000.
- Hyväri, Susanna 2005: Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino. Tampere, 214 -235.
- Hyypä, Markku T.2002: *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Hyypä, Markku T 2005: *Me–hengen mahti*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Jokinen, Eeva 2003: Arjen kyseenalaisuus. *Naistutkimus* 1/2003, 4-17.
- Järjestöpankki. www.sosiaalikallega.fi/jarjestopankki. Viitattu 30.4.2012.
- Kajaoja, Jouko 2005: Hyvä lapsuus – avain menestyvään kansantalouteen. Teoksessa Takala, Pentti (toim.): *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Kela. Helsinki, 234- 247.
- Karvinen, Synnöve 2000: Sosiaalityön tutkimuksen eettiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia muistutuksia*. *Sophi* 48. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 9-31.
- Kempainen, Tarja 2006: *Sosiaalityöntekijät 2015*. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Borgman, Merja & Kempainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli *Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima-, koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): Loppuraportti*. Sosiaalityön julkaisusarja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 230–281.
- Kinnunen Petri 1998: *Hyvinvoinnin ruletti*. *Acta Universitatis Lapponensis* 20. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Kinnunen Petri 1999: *Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori*. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) *Haastava kolmas sektori*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 102- 114.
- Kiviniemi, Kari 2007: *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 2. korjattu ja uudistettu painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 70-85.
- Korhonen, Anu 2005: *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja*. Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. Helsinki.
- Koskiaho, Brita 2001: *Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö*. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Vastapaino. Tampere, 15–40.
- Kujala, Sanna 2010: *Yhdessä se syntyy – Jaksaminen vapaaehtoisessa järjestötoiminnassa*. *Opinnäytetyö*. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Nurmijärven kampus. Kansalais- ja nuorisotyön koulutusohjelma. 2010.
- Kumpusalo, Esko 1991: *Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys*. Sosiaali- ja terveyshallitus raportteja 8/1991. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kuuskoski, Eeva 2003: VERTAISTOIMINTA OSANA IHMISYYTTÄ. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. PS-kustannus. Jyväskylä, 30-39.
- Lahtinen, Pirkko 2003: Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Suomen Mielenterveysseura. Helsinki.
- Laine, Timo 2007: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. korjattu ja uudistettu painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 28- 46.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001: ” Ei tää niin syrjässä”. Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkylissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 37. Tutkimusraportteja ja selvityksiä. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2003: Loppusanat: Sosiaalisen vastuun uusi tuleminen. Teoksessa Laitinen Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-kustannus. Jyväskylä, 275–278.
- Lapin järjestötoiminnan kehittämisrakenne. [www. sosiaalikallega. fi / jarjestopankki / kehittämisrakenne](http://www.sosiaalikallega.fi/jarjestopankki/kehittamisrakenne). Viitattu 30.4.2012.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lehtinen, Sini 1994: Tukihenkilö apuna arjessa. Järjestöjen tukihenkilöprojekti. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.
- Lehtinen, Sini-Tuulia 1997: Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Kansalaisareena ry. Helsinki.
- Leppiman, Anu 2010: Arjen elämyksiä- Leiri- ja elämispohjainen Arkipäivät perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 182. Rovaniemi.
- Machin, Joanna & Ellis Paine, Angela 2006: A Review of Volunteer Recruitment, Management and Support in Volunteer Involving Organisations in Poole. Institute for Volunteering Research. London. United Kingdom.
- Malinauskas, Gedas 2011: Narrative Research. Luennot ja luentomoniste. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Tietoa MLL:stä. www.mll.fi/mll. Luettu 16.3.2012.
- Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piiri, 2009: Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille. Projektin toteuttamissuunnitelma. Rovaniemi.
- Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piiri, 2011: Tukihenkilöverkko Lapin lapsiperheille – projekti vuosina 2009-2011. Loppuraportti. Rovaniemi.
- Metteri, Anna 2003: Kohtaamiset kansalaisen ja palvelujärjestelmän suhteissa. Luottamuksen rakentumisen näkökulma. Teoksessa Syntyykö luottamusta? Sairastaminen, kansalainen ja palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyöyhdistys YTY r.y.Helsinki, 92-111.
- Metteri, Anna & Haukka- Wacklin Tuula 2004: Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. STAKES – Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Helsinki, 53–68.
- Mietintö vapaaehtoistyön roolista taloudellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämiseksi, 2007/2149(INI): A6-0070/2008. Istuntoasiakirja. Euroopan parlamentti.

- Murto, Lasse 2003: Sosiaali- ja terveysjärjestöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. PS-kustannus. Jyväskylä, 64-85.
- Mutka, Ulla 1998: Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Mykkänen – Hänninen, Riitta 2007: Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: Oppimateriaalit 6. Stadia. Helsinki.
- Mönkkönen, Kaarina 2005: Toiminnallinen vaikuttaminen. Maallikkous vuorovaikutuksen energialähteenä. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino. Tampere, 277- 304.
- Möttönen, Sakari & Niemelä Jorma 2005: Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Niemelä, Jorma 2003: Saatteeksi. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. PS-kustannus. Jyväskylä, 4-5.
- Niemelä, Jorma 2005: Järjestötoiminnan olemus. Teoksessa Möttönen, Sakari & Niemelä Jorma 2005 Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. PS-kustannus. Jyväskylä, 57-76.
- Nylund, Marianne 2000: Varieties of Mutual Support and Voluntary Action- A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Sosiaali - ja terveysturvan Keskusliitto. Helsinki
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta 2005: Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.): Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino. Tampere, 13–38.
- Pekonen, Kyösti 1995: Kohti uutta hallinta-ajattelua julkisessa hallinnossa. Hallinnon kehittämiskeskus. Painatuskeskus. Helsinki.
- Penner, Louis A. 2004: Volunteerism and Social Problems: Making Things Better or Worse? *Journal of Social Issues*, Vol. 60, No.3, 2004, 645–666.
- Perttula, Juha 2006: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteen teoria. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2006: Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki, 115-162.
- Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho 2008: Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Helsinki.
- Pessi, Anne-Birgitta & Oravasaari, Tomi 2010: Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja nro 23. Raha-automaattiyhdistys ry. Espoo.
- Pohjois-Suomen strategia 2011: Avoin Pohjois-Suomi. Lapin liitto. Pohjois-Pohjanmaan liitto. Keski-Pohjanmaan liitto. Kainuun maakuntayhtymä.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki, 19–74.
- Porkka, Suvi-Tuuli & Salmenjaakko, Jaana 2005: Vapaaehtoistyön työnohjauksen järjestäminen. Opas yhdistyksille. Suomen Mielenveysseura. Helsinki.
- Puustinen, Alisa 2009: Tärkeintä yhdessäolo. Sukupolvet verkoksi ja Välittävät verkot - hankkeiden arviointiraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Tutkimuksia 4. Jyväskylä.
- Rantanen, Päivi 1998: Ammatillisesta maallikoksi – kuunteluopissa Osviitassa. Teoksessa: Dunder, Marja-Liisa & Metteri, Anna (toim.) Kuunnella vai puhua – näkökulmia kriisiauttamiseen. Tampereen seudun mielenveysseura ry. Tampere, 51-69.

- Rimkus, Valdas 2011: Bridging the Islands of Society. Modeling Delinquency prevention through Optimization of Social Support. Acta Universitatis Lappeensis 204. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Rochester, Colin & Ellis Paine, Angela & Howlett, Steven 2010: Volunteering and Society in the 21st Century. Palgrave Macmillan. Hampshire.
- Roivainen, Irene 2008: Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisesta sosiaalityöstä? Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) 2008. PS-kustannus. Jyväskylä, 25-42.
- Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi 2008: Yhteisösosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) 2008. PS-kustannus. Jyväskylä, 9- 20.
- Rönberg, Leif 1998: Hyvinvointi ja kolmas sektori. Teoksessa Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.) 1998 Näkymätön kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Helsinki, 10–22.
- Siisiäinen, Martti 1990: Näkökulmia sosiaalialan vapaaehtoisen organisoitumisen tutkimiseen. Teoksessa Matthies, Aila-Leena (toim.) Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.
- Sirola-Karvinen, Pirjo 2007: Työnohjauksen tulevaisuuden skenaarioita. Teoksessa Kettonen, Yrjö & Korhonen, Marjo (toim.) Työnohjaus. Suomen työnohjaajat ry:n 25-vuotisjuhlakirja. Suomen työnohjaajat ry. Helsinki.
- Sorri, Hannu 1998: Vapaaehtoisuus ja elämänkulku. Palvelevan puhelimen päivystäjän näkökulma tehtävään ryhtymisestä. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B, Nro 81. Tampere.
- Sorri, Hannu 2005: Elämän käännteet. Arvojen ja identiteetin muutokset. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino. Tampere, 126-140.
- Suikkanen, Asko 1998: Unohdetusta sektorista epäonnistumisen ajan pelastajaksi? Teoksessa Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.) Näkymätön kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Helsinki, 41- 81.
- Taipale, Vappu & Hämäläinen Hannu 2007: Kertomuksia sosiaalisista innovaatioista. STAKES- Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
- Tuomikanta, Anne 2009: Jokanen ihminen tarvitsee toisen ihmisen lähellensä. Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avoimuuden tukitoimena. Pro-gradu tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori. Tampereen yliopisto.
- Utti Emmi 2008: Vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Sosiaalipsykologian alaan kuuluva pro gradu-tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Viertola, Ulla 2006: Arki on pyöreä ja lentää matalalla. Yhteiskuntapolitiikka 3/2006, 327- 329.
- Waldén, Anne 2006: ”Muurinsärkijät”. Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemisesta. Väitöskirja. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kuopion yliopisto.
- Vangelisti, Anita L. 2009: Challenges in conceptualizing social support. Journal of Social and Personal Relationships. Vol. 26(1): 39-51.
- Varto, Juha 1996: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä: Helsinki.

- Yeung, Anne-Birgitta 2002: Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta vapaaehtoistoimintaan. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus YTY ry. Helsinki.
- Yeung, Anne-Birgitta 2004: Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church. The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Liitteet

HYVÄ TUKIHENKILÖ!

Liite 1

Olen sosiaalityön opiskelija Lapin yliopistosta Rovaniemeltä. Teen pro gradu-tutkielmaani Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirin tukihenkilötoiminnasta. Tarkoitukseni on tutkia vapaaehtoisena toimivien tukihenkilöiden kokemuksia tukihenkilötoiminnasta ja heidän toimimiseensa saamastaan tuesta ja avusta. Tutkimukseni tavoitteena on kehittää tukihenkilö-toimintaa ja saattaa tukihenkilöiden kokemukset toiminnasta laajempaan tietoisuuteen.

Tutkimukseni on täysin luottamuksellinen ja osallistuminen siihen on vapaaehtoista. Tarkoitukseni on tehdä haastattelut puhelimitse tai tapaamalla haastateltavat kasvotusten. Haastatteluissa esiin tulleet asiat ovat tutkimusraportissani sellaisessa muodossa, ettei yksittäisen tuki-henkilön mielipiteitä voi tunnistaa. Olen erittäin iloinen ja kiitollinen, mikäli haluat osallistua tutkimukseen. Tarkoitukseni on tehdä haastattelut helmimaaliskuun 2011 aikana, pro gradu-tutkielmani on valmis vuoden lopussa.

Otan yhteyttä puhelimitse 14.2 alkavalla viikolla tämän kirjeen saaneisiin tukihenkilöihin sopiakseni mahdollisista haastatteluajoista. Tuolloin on myös mahdollista keskustella kanssani tutkimuksesta ja kysyä tutkimuksen toteuttamiseen liittyvistä asioista. Mikäli sinulla on kysyttävää aikaisemmin, vastaan mielelläni tutkimukseeni liittyviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Sirpa Vähänikkilä

gsm 040 – 844 6672, s-posti: sirpa.vahanikkila@pp1.inet.fi

Tutkimukseni ohjaaja on professori Merja Laitinen, YTT, sosiaalityön dosentti sosiaalityön, erityisesti kuntouttavan sosiaalityön professori (ma.), Lapin yliopisto
gsm 040-5092153, s-posti Merja.Laitinen@ulapland.fi

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piiri

Toiminnanjohtaja Mervi Kestilä, gsm 0400- 696 631, Mervi.Kestila@mll.fi

Liite 2

TUKIHENKILÖTOIMINNAN YDINPROSESSI

tukihenkilötoiminnan markkinointi

rekrytointi ja haastattelut

peruskoulutus

tukisuhteen valmistelu, aloituspalaveri

tukihenkilösopimus

tukisuhde ja tukihenkilöiden ammatillinen

ohjaus

tukihenkilöiden lisäkoulutus ja virkistys

tukisuhteen lopetus

uusi tukisuhde